

DOKTORI (PhD) ÉRTEKEZÉS

PRIVÓCZKI ZOLTÁN ISTVÁN

**SZENT ISTVÁN EGYETEM
KAPOSVÁRI CAMPUS
GAZDASÁGTUDOMÁNYI KAR**

2020

SZENT ISTVÁN EGYETEM
KAPOSVÁRI CAMPUS
GAZDASÁGTUDOMÁNYI KAR

Doktori Iskola vezetője:
PROF. DR. FERTŐ IMRE
MTA doktora

Témavezető:
DR. BORBÉLY CSABA PhD.
egyetemi docens

Társ-témavezető
DR. HABIL. BODNÁR KÁROLY PhD.
főiskolai tanár

**A DÉL-ALFÖLDI FIATAL GAZDÁLKODÓK
TÁRSADALMI-GAZDASÁGI HELYZETE, KÜLÖNÖS
TEKINTETTEL AZ IGÉNYBE VETT TÁMOGATÁSOK
HASZNOSULÁSÁRA**

Készítette:
PRIVÓCZKI ZOLTÁN ISTVÁN

KAPOSVÁR

2020

Tartalomjegyzék	oldal
1. Bevezetés	1
2. Irodalmi áttekintés	4
2.1. Földhasználati viszonyok	5
2.2. Vállalkozások jellemzése	8
2.3. A támogatási rendszer evolúciója	14
2.3.1. Közös Agrárpolitika.....	14
2.3.2. Speciális Agrár és Vidékfejlesztési Csatlakozási Program (SAPARD)	18
2.3.3. Agrár és Vidékfejlesztési Operatív Program (AVOP)	20
2.3.4. Vidékfejlesztési Program (VP)	21
2.4. A gazdálkodók korösszetétele	23
2.4.1. Gazdatársadalom abszolút és relatív értelemben vett előregedése (életkor)	29
2.4.2. Mezőgazdaságból élők számának csökkenése	31
2.4.3. Sikeres generációváltás.....	31
2.4.4. Agrárképzés	33
2.5. Fiatal gazdák szakmai szervezetei	35
2.5.1. Magyarországi szervezetek.....	35
2.5.2. Európai Uniós szervezetek	37
3. A disszertáció célkitűzései és hipotézisei	38
4. Anyag és módszer.....	40
4.1. A kutatás módszertana	40
4.2. A kutatás szakaszai	41
4.3. Kutatási terület: Dél-Alföld régió sajátosságai.....	46
4.4. Mélyinterjú, mint kutatási módszer	50
5. A kutatás eredményei és azok értékelése.....	54
5.1. Fiatal gazdák vállalkozásainak időtállósága.....	54
5.2. Fiatal gazdák földbirtoklási lehetősége	59
5.3. Fiatal gazdák vállalkozási stratégiája és tőkeigénye	64
5.4. Fiatal gazdákat ösztönző támogatási programok.....	75
5.5. Fiatal gazdák hatékony generációváltását segítő intézkedések	81
5.6. Eurorégiós felmérések (Románia, Szerbia)	84
6. Következtetések, javaslatok.....	88
7. Új tudományos eredmények	97

8. Összefoglalás	98
9. Summary	99
10. Köszönetnyilvánítás	100
11. Irodalomjegyzék.....	102
12. A disszertáció témaköréből megjelent publikációk	113
13. A disszertáció témakörén kívül megjelent publikációk	117
14. Szakmai önéletrajz	119
15. Mellékletek.....	120

Ábrajegyzék	oldal
1. ábra: Használt terület nagyság átlagai a régiós országokban a 40 évnél fiatalabb, illetve a 40 évnél idősebb gazdák vezette mezőgazdasági üzemeknél.....	5
2. ábra: Egy hektárra jutó kibocsátás a régiós országokban a 40 évnél fiatalabb, illetve a 40 évnél idősebb gazdák vezette mezőgazdasági üzemeknél.....	6
3. ábra: Az Európai Unió tagországainak foglalkoztatotti aránya a mezőgazdaságban.....	9
4. ábra: Alkalmazottak éves munkaerő egysége a régiós országokban a 40 évnél fiatalabb, illetve a 40 évnél idősebb gazdák vezette mezőgazdasági üzemeknél.....	9
5. ábra: Önellátásra termelő üzemek aránya a régiós országokban a 40 évnél fiatalabb, illetve a 40 évnél idősebb gazdák vezette mezőgazdasági üzemeknél.....	10
6. ábra: Fiatal gazdák által vezetett gazdaságok létszám aránya az EU tagországaiban az összes gazdálkodóhoz viszonyítva.....	25
7. ábra: Európai Unió átlagtól való eltérés.....	26
8. ábra: A mezőgazdasági üzemre eső kibocsátás a régiós országokban.....	27
9. ábra: Felvettek és első helyen jelentkezők számának alakulása a felsőoktatás.....	34
10. ábra: Magyarország Dél-Alföld régiói.	47
11. ábra: Fiatal egyéni gazdálkodók aránya a Dél-Alföld régióban.	49
12. ábra: Nők aránya a fiatal egyéni gazdálkodók között megyénként.....	50
13. ábra: Módszertani vizsgálatok összefoglalása.....	52
14. ábra: Cégtípusok gyakorisága 18-40 év közötti fiatal gazdák között a Dél-alföldi régióban.....	55
15. ábra: Támogatást igénylők aránya a vállalkozási típusa szerint.....	57

16. ábra: Jelenleg használt technológia színvonala.....	58
17. ábra: A gazdálkodás során felmerülő legfontosabb nehézségek	59
18. ábra: Tervezett tevékenységek	60
19. ábra: A hasznosított terület páronkénti összehasonlítása.. ..	61
20. ábra: Mezőgazdaságilag hasznosított terület nagysága cégtípus szerint..	62
21. ábra: A földterület nagysága a vezető végzettsége szerint a fiatal gazdák között a Dél-alföldi régióban.	63
22. ábra: Területnagyság és az életkor eloszlása a fiatal gazdák között.....	64
23. ábra: Éves árbevétel 18-40 év közötti fiatal gazdák között a Dél-alföldi régióban.	65
24. ábra: Művelési ágak a végzettség viszonylatában fiatal gazdák között a Dél-alföldi régióban.....	66
25. ábra: Fiatal gazdák vállalkozása rendelkezik-e, rendelkezett-e?	67
26. ábra: Milyen információkat használnak a fiatal gazdák vállalkozásuk fejlődése érdekében?.....	70
27. ábra: Az életkor megoszlása a fiatal gazdák között a Dél-alföldi régióban	73
28. ábra: Főállású alkalmazottak száma a fiatal gazdák között a Dél-alföldi régióban.	74
29. ábra: Képzettségi szintek gyakorisága a fiatal gazdák között a Dél-alföldi régióban	74
30. ábra: Adott évben felvett 40 000 EUR fiatal gazda induló támogatás 2018. évi jelenértéke.	75
31. ábra: Versenyképesség fontossága a fiatal gazdák között a Dél-alföldi régióban	76
32. ábra: Fejlesztésbe, beruházásba bocsátkozás feltételei a fiatal gazdák között a Dél-alföldi régióban.	79
33. ábra: A vállalkozás fejlődését akadályozó tényezők a fiatal gazdák között	82

Táblázatjegyzék

oldal

1. táblázat: A KAP támogatási pilléreinek változása az AGENDA reformot követően a 2014-2020 közötti időszakban	16
2. táblázat A SAPARD intézkedésekre jutó EU források részaránya (2000) FVM.....	19
3. táblázat: Magyarország 2017. évi alap, zöldítési és kiegészítő fiatal gazda támogatása	48
4. táblázat: Fiatal mezőgazdasági termelők kiegészítő területalapú támogatása 2017. évben.....	48
5. táblázat: Fiatal mezőgazdasági termelők induló támogatása 2017. évben	49
6. táblázat: A kutatási témakörhöz kapcsolódó célok, hipotézisek összefüggései az elemzések módja és mérési szintjei	53
7. táblázat: Jelenleg használt technológia színvonala (klaszterszám választó)	57
8. táblázat: Jelenleg használt technológia színvonala.....	58
9. táblázat: Fiatal gazdák vállalkozása rendelkezik-e, rendelkezett-e? (klaszterszám választó).....	68
10. táblázat: Fiatal gazdák vállalkozása rendelkezik-e, rendelkezett-e?	69
11. táblázat: Milyen információkat használnak a fiatal gazdák vállalkozásuk fejlődése érdekében? (klaszterszám választó)	71
12. táblázat: Milyen információkat használnak a fiatal gazdák vállalkozásuk fejlődése érdekében?.....	72
13. táblázat: A versenyképesség fontossága a fiatal gazdák között (klaszterszám választó).....	77
14. táblázat: A versenyképesség fontossága a fiatal gazdák között.....	78
15. táblázat: Fejlesztésbe, beruházásba bocsátkozás feltételei a fiatal gazdák között (klaszterszám választó).....	80
16. táblázat: Fejlesztésbe, beruházásba bocsátkozás feltételei a fiatal gazdák	

között.....	81
17. táblázat: A vállalkozás fejlődését akadályozó tényezők a fiatal gazdák között (klaszterszám választó)	83
18. táblázat:A vállalkozás fejlődését akadályozó tényezők a fiatal gazdák között.....	83
19. táblázat: Fiatal mezőgazdasági termelők gazdálkodásának főbb jellemzői az Eurorégióban (Románia, Temes megye (n=10) Itt a vállalkozás és képzési típusokat dekódolni kellene.....	84
20. táblázat: Fiatal mezőgazdasági termelők információ forrásának fontossága az Eurorégióban (Szerbia).....	86
21. táblázat: Fiatal mezőgazdasági termelők fő versenyképességi tényezői az Eurorégióban (Szerbia)	87

1. Bevezetés

Mottó: „Gyakori érv, hogy a mezőgazdaság részesedése a GDP-ből csupán 2-5%, egyesek szerint szinte elhanyagolható. A helyzet azonban az, hogy e nélkül a többi sem lenne”

(AKI, 2010).

Mezőgazdasági szempontból hazánk kiváló természetföldrajzi és klimatikus adottságokkal bír. Ezt támasztja alá az a tény is, hogy mezőgazdaságunk évszázadokon keresztül az ország húzóágazatának számított. Bár a mezőgazdaság még ma is jelentős tényező országunk exportágazatai között, fejlettsége és versenyképessége elmarad attól a szinttől, ami adottságaihoz képest elvárható lenne. Az elveszített kelet-európai piacok és a hazai piacok szűkössége miatt Nyugat-Európa került a célkeresztbe. A magyar mezőgazdaság részleges, helyenként teljes összeomlása hátrányosan érintette az amúgy is elmaradott vidéket. Ezzel tovább élezte a centrum és a periféria közötti fejlettségi, anyagi és megélhetési különbségeket (Hantos, 2010).

Az erős tőkehiány következtében a hazai agrárszektornak lehetősége sem volt felkészülni a 2004-es Európai Unió csatlakozására, ahol a magyar terméknek és termelőnek szembe kellett néznie a sokkal versenyképesebb nyugati termékkálával (Nagy, 2015). Ezt a jelenséget egészítette ki az a ténymegállapítás is, mely jellemző az Európai Unióra, benne Magyarországra is, miszerint a mezőgazdaságban dolgozók aránya folyamatosan csökken (Pólya, 2014).

Ide tartozik, hogy Magyarországon a mezőgazdaság a bruttó hazai termék (GDP) termeléséhez 3,3%-kal járult hozzá 2017-ben (KSH, 2017), ill. 3,6%-al járult hozzá 2018-ban (KSH, 2018). Ez valamivel alacsonyabb, mint az

európai átlag. Az agrárszektor nemzetgazdasági fontosságát jelzi, hogy hazánkban a turizmus mellett kizárólag a mezőgazdaság rendelkezik pozitív külkereskedelmi egyenleggel. Országunkban 5,3 millió hektáron folyik mezőgazdasági földművelés és kevesebb, mint a népesség 5%-a, 174 ezer fő dolgozik a mezőgazdaságban. Számuk folyamatosan csökken. A mezőgazdaságilag hasznosított terület 90%-át mintegy 180 ezer gazdálkodó műveli (Nagy et al., 2015).

Ezért ahhoz, hogy a jövőbeni agrárpolitikával és a magyar fiatal gazdák helyzetképével, kilátásaival tisztában legyünk úgy gondolom, hogy az alapoktól kell indulnunk. Ebben a tekintetben ezt az alapot az Európai Unió és annak Közös Agrárpolitikája (továbbiakban: KAP) jelenti. Magyarország érdekérvényesítési ereje az ország méreteinél fogva jóval kisebb, mint a jelentős gazdasági erővel bíró tagországoké, ezért sok kompromisszumra van, illetve lesz szükség ahhoz, hogy a fiatal gazdák jelen és jövőbeni termelési potenciálját a lehető legjobban tudjuk kihasználni. A KAP révén nyújtott támogatások (egyéb más tényezők mellett) jelentős mértékben befolyásolják a magyarországi fiatal gazdák jövőképét, jövőbeni megítélését.

Az Európai Uniónak a KAP útján kell 22 millió gazdálkodójának biztos megélhetést, és 500 millió állampolgára részére stabil, megbízható és megfizethető élelmiszerellátást biztosítania. Mindez az élelmiszerbiztonság és a környezetkímélő mezőgazdaság szemszögéből nézve is komoly kihívást jelent nem csak a jelen agráriumban prosperáló gazdák, hanem a generációváltó fiatal gazdák részére is. Az Európai Unió jelenleg mind a 27 tagállamára vonatkozó közös agrárpolitika révén erősíti a mezőgazdaság versenyképességét és fenntarthatóságát. A közvetlen kifizetések (I. pillér) biztosításával stabilizálja a termelők jövedelmét, valamint az adott tagország

igényeihez igazítva projekteket finanszíroz a vidékfejlesztési programok (II. pillér) útján (Európai Bizottság, 2016).

A Magyar Köztársaság Kormánya 2003. év májusában elfogadta a Közösségi Támogatási Keretet (KTK), majd ehhez kapcsolódóan 2004. évben létrejött az Agrár-és Vidékfejlesztési Operatív Program (AVOP). E program egyik intézkedési eleme fogalmazta meg, és ismerte fel elsők között a fiatal gazdálkodók társadalmi és gazdasági problematikáját, valamint deklarálta a fiatal gazda fogalmát. A program kidolgozói a nemzetközi tendenciákhoz hasonlóan Magyarországon is megfigyelték a mezőgazdasági tevékenységet főfoglalkozásban végző munkaerő egyre kedvezőtlenebb korösszetételét és létszamarányát. Ennek javítására törekedtek és felismerték, hogy az agrárgazdaság jövője szempontjából fontos, hogy jól képzett és felkészült vállalkozók gazdaságilag életképes üzemet hozzanak létre, amely az ön-, illetve a családtartáson túl munkahelyet is teremt. Ez a felismerés lett később az alapja számos a témával kapcsolatos szakirodalomnak, mely a helyzet kialakulásának előzményeit, jelen lefolyását és jövőbeni alakulásának elemzését végezték. A helyzet orvoslására iránymutatással szolgáltak és szolgálnak ma is.

2. Irodalmi áttekintés

A szakirodalom feldolgozása során kitérek a magyar agrárszektor napjainkban kiemelten kezelt problémáira és megoldási javaslataira. Megvizsgálom az agráriumban a földhasználatnak, a vállalkozási formáknak, a támogatásoknak, és a generációváltásnak az európai gazdálkodókra gyakorolt hatásait és következményeit a fiatal gazdák és új belépők szemszögéből. A fejezet végén bemutatom a fiatal gazdák érdekvédelmi szervezeteit.

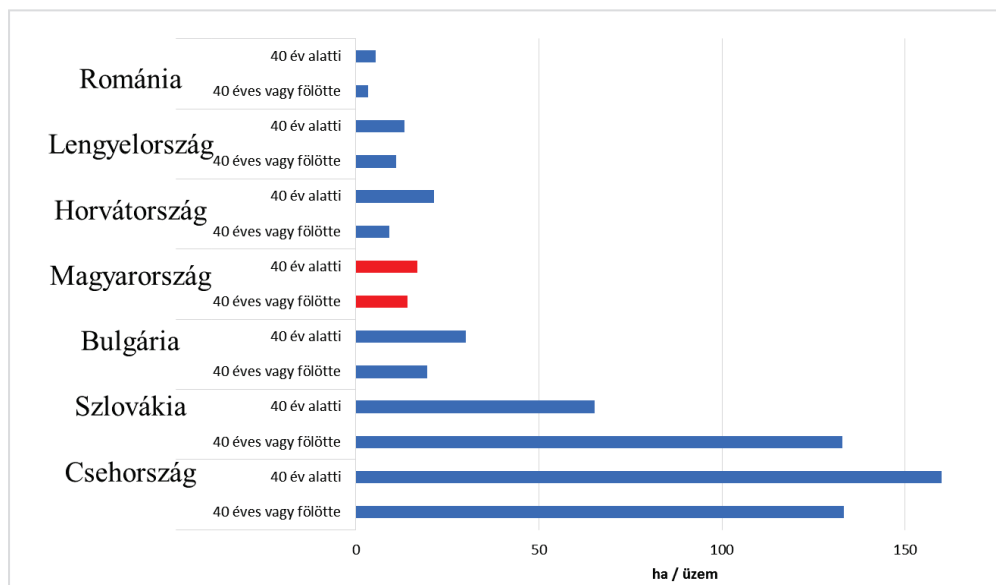
Az Európai Unió tagországait kevés kivétellel ugyanaz a problémakör foglalkoztatja, mint a magyar fiatal gazdákat, illetve a magyar közigazgatást és az agrár-szakpolitikát. Dr. Nagy István agrárminiszter székfoglaló beszédében kiemelte azokat a prioritásokat, melyekkel az Agrárminisztérium 2018-2022 időszakban kiemelten kíván foglalkozni (Nagy, 2018):

1. A földhasználatban marad a nagybirtok-kisbirtok 20-80 százalékos megoszlásának célja.
2. Az osztatlan közös tulajdon megszüntetése.
3. Öntözés-fejlesztés.
4. Az üvegházi zöldségtermelés kapacitásának megduplázása.
5. Precíziós fejlesztések támogatása.
6. Az áfa csökkentések további termékekre történő kiterjesztése.
7. Az agrárszakképzés fejlesztése és **sikeres generációváltás**.
8. 50 ezer közfoglalkoztatott átirányítása a mezőgazdaságba.
9. A feldolgozás fokozása. 20 éven belül az exportban feldolgozott termékek aránya érje el a 70-80 százalékot.
10. Integrációk kialakítása. 20 éven belül a termelők és integrátoraik tulajdonolják a teljes magyar feldolgozóipart és kereskedelmet.

2.1. Földhasználati viszonyok

Magyarország a földhasználat tekintetében egyedülálló, hiszen az elaprózódott birtokviszonyok jellemzik. Ezt nemzetközi adatokkal támasztom alá. Rövid összehasonlítást kívánok képezni, hogy az egyes uniós tagországok idősebb és fiatal gazdák által használt földterületek hogyan alakulnak a magyar földhasználókéhoz képest.

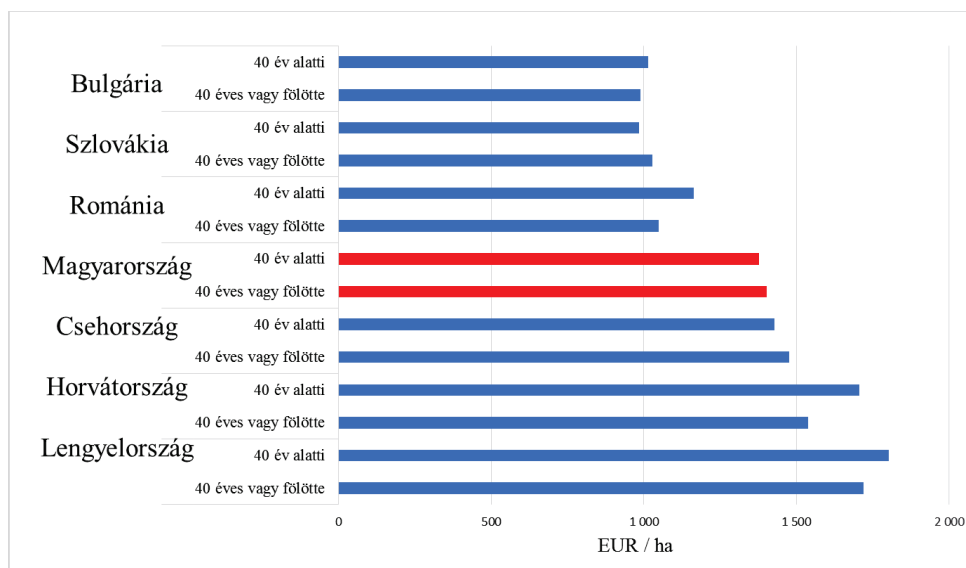
A használt területnagyság átlagának tekintetében a magyar fiatal gazdák (szintén) különböznek idősebb társaiktól. Más forrásokból származó adatok (lásd *Következtetések fejezetben*) alátámasztják, hogy a használt területnagyságuk átlaga meghaladja idősebb gazdatársaikét. Az Európai Unió összehasonlításban a vizsgált országok tekintetében Csehország, Szlovákia és Bulgária vezet (1. ábra). Bár a volt szocialista tagországok közül a fiatal gazdák számának részarányát tekintve messze Lengyelország vezet, a lengyel fiatal gazdák átlagos gazdálkodási területe kisebb, mint a magyaroké.

1. ábra: Használt területnagyság átlagai a régiós országokban a 40 évnél fiatalabb, illetve a 40 évnél idősebb gazdák vezette mezőgazdasági üzemeknél (2016).

Forrás: Eurostat, 2016c nyomán; Saját szerkesztés.

Az Európai Unió egyes tagországainak összehasonlításában Magyarország a 40 évnél fiatalabb, illetve a 40 évnél idősebb gazdák által vezetett üzemek 1 ha-ra eső kibocsátásában megelőzi Bulgáriát, Romániát és Szlovákiát (2. ábra). Ebben az esetben viszont a 40 évnél fiatalabb gazdák 1 ha-ra eső kibocsátása alacsonyabb, mint a 40 évnél idősebb gazdatársaiké.

2. ábra: Egy hektárra jutó kibocsátás a régiós országokban a 40 évnél fiatalabb, illetve a 40 évnél idősebb gazdák vezette mezőgazdasági üzemeknél (2016).

Forrás: Eurostat, 2016d nyomán; Saját szerkesztés.

Írországban és az Egyesült Királyságban a megkérdezett gazdálkodók felének nincs kijelölt utóda, és kétharmaduk nem akar a jövőben nyugdíjba vonulni. Így növekszik a 60 év felettek aránya. Ehhez a problémához olyan megoldást kell kidolgozni, amely nem sérti az idősebb gazdálkodók érzéseit, nem veszélyezteti a farmok működésének fenntartható folytatását, valamint az idősödő farmerek anyagi biztonságát. A megoldási lehetőségeik között szerepel partner vállalkozás bevonása, a farm eladása vagy a földek hosszú távú lízingre történő felajánlása (Duesberg et al., 2016).

Katchova és Ahearn (2016) szerint a mezőgazdaságba való belépés után a kezdő termelők csak akkor bővítik tevékenységüket, ha valóban fiatalok.

Általános a kezdő, fiatal mezőgazdasági termelők számára, hogy gyorsan bővítsék gazdaságaik méretét azáltal, hogy többet birtokolnak, és többet bérelnek. Feltételezhető, hogy a fiatal mezőgazdasági termelők törekednek a méretgazdaságosság elérésére és/vagy olyan jövedelemszerzésre, amely támogatja a családot a teljes munkaidős mezőgazdasági foglalkoztatásban. A fiatal gazdálkodók többsége azt állítja, hogy fő foglalkozásuk nem mezőgazdasági tevékenység, míg az idősebb gazdák többsége szerint a gazdálkodás a fő foglalkozásuk. Az idősebb, kezdő mezőgazdasági termelők olyan méretű gazdaságokba lépnek, amelyek később az idő múlásával alig változnak. Ezek közül az idősebb, kezdő gazdák közül sokan az életmód és a beruházási lehetőségek miatt indulnak el egy korábbi sikeres vállalkozói karrier után. Ezt a nézetet támasztja alá a magasabb, nettó vagyonuk is. A kor előre haladtával nő a földvásárlás és csökken a bérlet szándéka. Az eredmény egy jelzés a politikai döntéshozóknak a fiatal és az induló mezőgazdasági termelők stratégiájáról, mely szerint vállalkozásuk indításához (az idő múlásával terjeszkednek) hatékonyabb megközelítéseket javasolnak a kölcsönprogramokkal a fiatal és kezdő mezőgazdasági termelők számára (Katchova and Ahearn, 2014).

A földhözjutást nehezíti, hogy a fiatal gazdálkodók hitelfeltételei jelentősen különböznek a tapasztalt gazdákétól. Az új belépők nagyobb kockázatot jelentenek a pénzüzetek számára, ezért magasabb biztosítékot kérnek tőlük (Kauffman, 2013). Mindez nehezíti a fiatalok termőföld vásárlását, és a jelentős mezőgazdasági hitelfortfólióval rendelkező bankok bevételeit növeli.

Az Európai Bizottság attól tart, hogy a fiatal gazdálkodók alacsony aránya veszélyeztetheti az európai mezőgazdasági és élelmiszerbiztonság versenyképességét. A fiatal gazdálkodóknak nyújtott uniós támogatás az 1980-as évek közepe óta működik. Az Európai Bizottság által 2015-ben

megbízott kutatás sugallja, hogy a földterülethez való hozzáférés után a fiatal gazdálkodóknak, pénzügyi támogatásra és szakképzett munkaerőre lenne szüksége. Számos olyan tényező, amit nem lehet csak pénzügyi támogatással kezelni, az európai gazdaság népességének elöregedésén túl a mezőgazdaságban az induló költségek magasak, a földárak emelkednek, a nyugdíjba vonuló gazdák számára hiányzik a megfizethető lakhatás a vidéki területeken (Matthews, 2011).

Tehát elmondható, hogy a magyar fiatal gazdák az elaprózódott földhasználati viszonyok ellenére az Európai Unióban a használt földterületek nagysága és az egy hektárra történő kibocsátás tekintetében is a középmezőnyben szerepelnek.

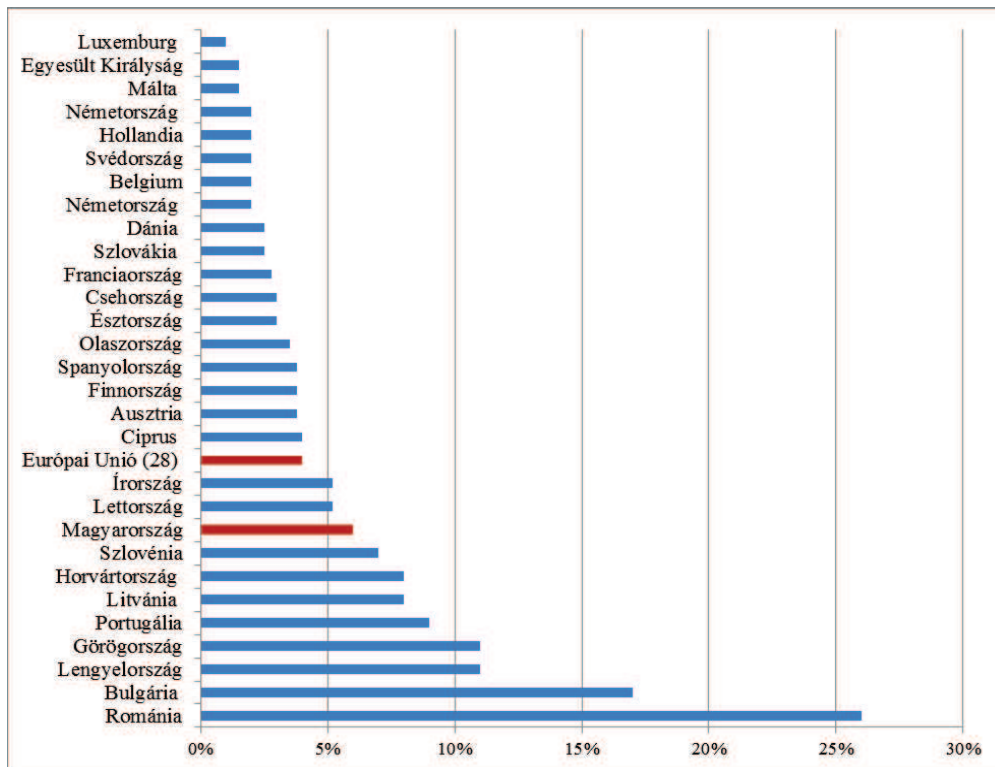
2.2. Vállalkozások jellemzése

A nemzetközi kitekintéseknél maradva ebben a fejezetben a gazdasági vállalkozáson belül jellemzem a foglalkoztatotti arányokat, az alkalmazottak gazdaságonkénti létszámát és az önellátás szintjét.

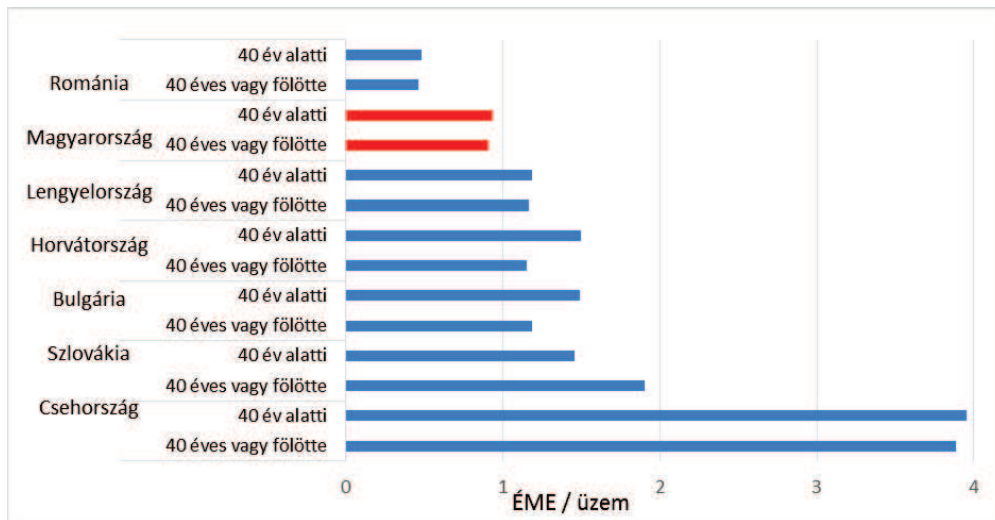
A mezőgazdasági szektor továbbra is nagy munkáltató az Európai Unión belül. 9,7 millió ember dolgozik a mezőgazdaságban, ami az Európai Unió teljes foglalkoztatásának 4,2%-a.

A mezőgazdaság különösen nagy munkáltató Romániában (25,7%), Bulgáriában (17,5%), Görögországban (10,7%) és Lengyelországban (10,1%) (3. ábra).

Az alkalmazotti létszámot illetően Magyarországot a vizsgált tagországok közül egyedül Románia nem előzi meg (4. ábra). Az alacsony foglalkoztatotti létszám a tagországok átlagában a magas járulékköltségeknek és a képzett munkaerő hiányának tudható be. Ide vonatkozóan Moragues-Faus (2014) tanulmányában (Spanyolország; Alto Palancia megye) rávilágít a részmunkaidős gazdálkodás természetére, melyet egy szélesebb mezőgazdasági rendszer részeként kell tekinteni (Moragues-Faus, 2014).

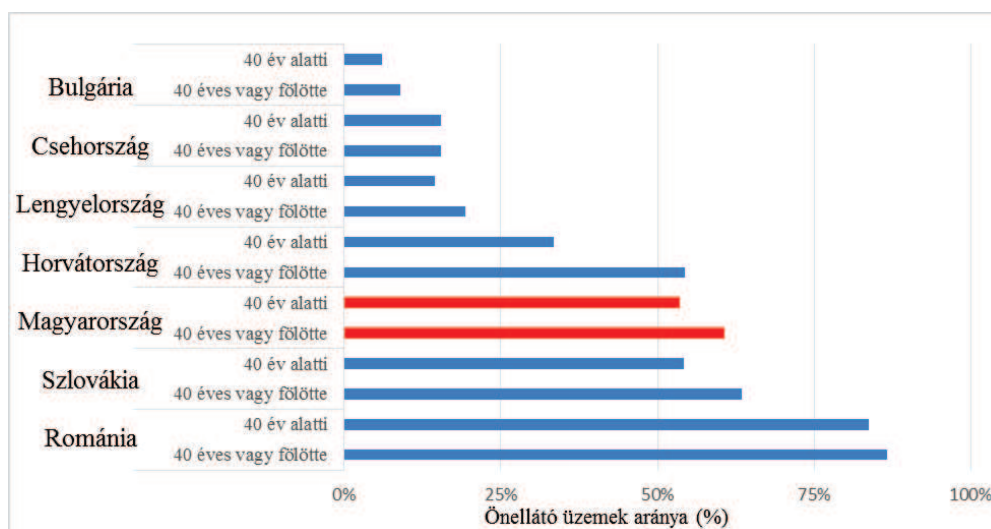

3. ábra: Az Európai Unió tagországainak foglalkoztatotti aránya a mezőgazdaságban (2015).
 Forrás: Eurostat, 2015

4. ábra: Alkalmazottak éves munkaerő egysége a régiós országokban a 40 évnél fiatalabb, illetve a 40 évnél idősebb gazdák vezetett mezőgazdasági üzemeiknél (2016).
 Forrás: Eurostat, 2016e nyomán; Saját szerkesztés 2019.

Az önellátásra termelő üzemek tekintetében a vizsgált tagországok közül Lengyelország és Csehország áll a legkedvezőbb pozícióban (5. ábra) és Románia tölti be a sereghajtó szerepet. A magyarországi viszonyokat tekintve a 40 évnél fiatalabb gazdák kisebb arányban termelnek önellátásra, mint a 40 évnél idősebb társaik. Ami előremutató pozíciót jelent a versenyképes piacgazdaságban való részvételük megalapozottságában is.

5. ábra: Önellátásra termelő üzemek aránya a régiós országokban a 40 évnél fiatalabb, illetve a 40 évnél idősebb gazdák vezette mezőgazdasági üzemeknél (2016). Az önellátásra termelő üzem alatt azt kell érteni, hogy teljes termelésének kevesebb, mint 50%-át értékesíti

Forrás: Eurostat, 2016e nyomán; Saját szerkesztés.

Az Egyesült Királyságban, a vidéki gazdaságokban az állam a mezőgazdasági termék előállítását megélhetési szándék nélkül is támogatja „nem kereskedelmi gazdálkodás” címen, mely hosszútávon tájváltáshoz is vezet (Sutherland, 2012).

Az Unió 28 tagállama átlagában a magángazdálkodók több mint fele (55%) 55 évesnél idősebb. Ez az arány kiemelkedően magas Portugáliában (73,4%), nem kevésbé Bulgáriában (70,3%), Olaszországban (68%) és Romániában (67,5%). Eközben a mezőgazdasági termelők életkor összetétele jó Ausztriában és Németországban, ahol a gazdák kevesebb, mint egynegyede

tartozik az említett korosztályba. Magyarország a középmezőnyben helyezkedik el hasonlóan az Unió átlagához (Rovny, 2016).

Bojnec és Fertő (2020) eredményei megerősítik a Gibrat-törvény érvényességét a szlovén gazdaságokra, függetlenül a gazdaságok méretétől. Az eredményeik azt mutatják, hogy egy adott gazdaság növekedési üteme független annak méretétől a vizsgált időszak elején. Ezek az empirikus eredmények azt sugallják, hogy a szlovén kisebb gazdaságok nem hajlamosak gyorsabban növekedni, mint a nagyobbak, így minden gazdaságméret hozzájárul az átlagos gazdaságméret növekedéséhez.

A KAP közelmúltbeli reformjai kifejezetten a fiatal mezőgazdasági termelőket célozták meg a fokozott támogatás érdekében, mivel a fiatal gazdálkodókat innovatívabbnak, vállalkozóbbnak és a változásokhoz alkalmazkodóbbnak tekintik. Ezen kívül az EU kijelentette, hogy a mezőgazdaság „generációs megújulása” kritikus jelentőségű az ágazat hosszú távú életképessége szempontjából. A fiatal gazdálkodók üzleti teljesítményét és vállalkozói magatartását vizsgálták az Egyesült Királyságban a Farm Business Survey (FBS) adatok empirikus elemzésével. A kutatási eredmények alátámasztják a fiatal gazdálkodók magasabb szintű teljesítményét. A 35-45 éves korosztály gazdái következetesen magasabb szintű általános termelékenységet, jövedelmezőséget és beruházásokat mutattak. Ezen kívül az eredmények azt is érzékeltetik, hogy a fiatalabb gazdálkodók következetesen magasabb szintű elkötelezettséget mutatnak az agrár-környezetvédelmi rendszerek iránt (Hamilton et al., 2015).

Ide tartozóan az oktatás és a képzés pozitívan befolyásolja a vállalkozói magatartást a mezőgazdasági szektorban, bár a képzési igények különböznek a különféle mezőgazdasági alágazatokban a férfiak és a nők között. A

tanfolyamokon figyelembe kell venni a családi gazdaságokban betöltött eltérő nemi szerepet, mivel a férfiak általában a mezőgazdasági termelésre összpontosítanak, míg a nők új tevékenységeket kezdenek és fejlesztenének (Dias et al., 2019).

Az új gazdálkodók humán, strukturális, kognitív társadalmi tőkéje meghatározza a lehetőségek azonosítását, valamint befolyásolja azokat (Pindado et al., 2018):

- a magasan képzett új mezőgazdasági belépők hajlamosak több üzleti lehetőséget azonosítani;
- a passzív munkavállalói státusz helyett az új mezőgazdasági belépőknek szélesebb a látóköre az üzleti lehetőségek meghatározására;
- az új mezőgazdasági termelő vállalkozói specifikus humán tőkéje (különösen a vállalkozói önhatékonyság) egyértelműen növeli az üzleti lehetőségek azonosításának valószínűségét, ami megerősíti a gazdák vállalkozói kompetenciáinak és korábbi tapasztalataiknak a vállalkozói magatartásukra gyakorolt relevanciáját;
- az új mezőgazdasági belépők az új információk és ismeretek birtokában, és más gazdasági ágazatokkal való társadalmi interakción (strukturális és kognitív társadalmi tőke) keresztül is növelik lehetőségeik azonosítását.

Ezzel együtt az új agrárvállalkozókat kevesebb erőforrás és vállalkozói készség jellemzi, mint más vállalkozókat. Pontosabban, alacsonyabb vállalkozói képességekkel és alacsonyabb társadalmi képességekkel rendelkeznek, mint más gazdasági tevékenységek. Úgy tűnt azonban, hogy az új agrár-vállalkozók nem mutatnak kevésbé vállalkozói orientációt, mint más ágazatok, bár kevésbé fejlesztenek innovatív terméket, mint más ágazatok, a korábbi termelésorientált politikák eredményeként (Pindado and Sáchez, 2017).

A gazdaság utódlási tervének a következőket kell tartalmaznia:

- a személyes és üzleti célok, valamint a családtagok elvárásainak leírása;
- nyugdíjazási terv, valamint az utód(ok) oktatási és fejlesztési terve;
- mezőgazdasági vállalkozási stratégia terv (például a jövőbeli irány stb.);
- működési terv (pl. szerepek és felelőségek);
- a menedzsment, az irányítás és a munka átadásának terve;
- a tulajdonjog átruházásának terve;
- kommunikációs terv;
- vészhelyzeti terv;
- végrehajtási ütemterv (Kerbler, 2012).

A motivációkkal kapcsolatban rámutattak, hogy a fiatal gazdálkodók motivációit pozitívan befolyásolja a gazdálkodási tevékenységekben és a döntéshozatalban való fokozottabb részvétel, valamint a gazdaság feletti nagyobb ellenőrzés, a gazdaság jelenlegi helyzetének ismerete szempontjából pozitívan befolyásolja a fiatal mezőgazdasági termelők munkaélvezetét, és lehetővé teszi számukra az elismerés és presztízs megszerzését. Végül az élvezet és presztízs szempontjából jobban motivált gazdák kevésbé akarják elhagyni a gazdaságot (May et al., 2019).

Az ifjúság feltétel nélküli elismerését akadályozza a 35 évesnél fiatalabb korcsoport alacsonyabb teljesítménye, amely hasonlóknak tűnik a 45–55 éves korosztályéhoz. A jövedelmezőség szempontjából a 35-45 éves korosztály következetesen a legjobb a kötelezettségek legmagasabb szintű teljesítése (pl. hiteltörlesztés) szerint, amelyet a jó befektetés bizonyítékeként lehet figyelembe venni. A fiatalabb gazdálkodók alacsonyabb szintű diverzifikált tevékenysége, valamint magas szintű mezőgazdasági és

munkatermelékenysége azt sugallja, hogy a hagyományos gazdálkodásra vagy a hagyományos gazdálkodáshoz kapcsolódó vállalkozói tevékenységekre kell összpontosítani (Hamilton et al., 2015).

A mezőgazdasági vállalkozók és szervezetek közötti kapcsolat alapvető szerepet játszik a tevékenységek fejlesztésében horizontális, vertikális és harmadik féllel folytatott együttműködési hálózatok révén (Dias and Franco, 2018). A gazdálkodók ugyanakkor szoros kapcsolatban élnek a helyi közösségekkel is, hiszen földet bérelni gyakran csak a helyi lakosoktól lehet, illetve tevékenységük nagy hatással van a lakóközösség környezetére is.

2.3. A támogatási rendszer evolúciója

Ebben a fejezetben a KAP, a speciális előcsatlakozási program (SAPARD), az Agrár és Vidékfejlesztési Operatív Program (AVOP) és a Vidékfejlesztési Program (VP) fiatal gazdákat érintő prioritásainak bemutatására kerül sor. Ezzel célok a fiatal gazdák egyes támogatási programokban történő nyomon követése.

2.3.1. Közös Agrárpolitika

Az Európai Unió Közös Agrárpolitikájában lefektetett célok ma már távolinak tűnnek: a világháborús pusztítás következményeitől szenvedő európai polgárok ellátása kielégítő mennyiségű és megfizethető árú élelmiszerekkel a gyakorlatban a KAP célkitűzései a Római Szerződés óta nem változtak, mivel azok megfogalmazása igen rugalmasnak bizonyult és kiállták az 1980-as évek óta bevezetett számos reformot is (Giannakis et al., 2014).

Az Európai Gazdasági Közösség (EGK) kialakulásakor a KAP az együttműködés egyik kulcsterülete volt, mivel a mezőgazdasági ágazatban az

időjárási és földrajzi adottságtól függően az árak/jövedelmek erősen ingadoztak, és az intervenciók alkalmazása elkerülhetetlenné vált. Az Európai Unió működéséről szóló szerződés egységes szerkezetbe foglalt változatának (EUMSZ) 39. cikke rögzítette a KAP célkitűzéseit. Mindezt a világpiaci folyamatok is kikényszerítették, ugyanis a családi gazdaságokra épülő európai mezőgazdaság modellt meg kellett védeni az olcsóbban termelő, tengerentúli modellel szemben (Erjavec et al., 2015).

A Közös Agrárpolitikának új kihívásokkal kellett szembe néznie a mezőgazdasági tevékenység terén. Így:

- a termékek minőségével,
- a fenntartható fejlődéssel,
- a környezetvédelemmel,
- az éghajlatváltozás elleni küzdelemmel,
- a vidék gazdaságának diverzifikálásával és élénkítésével (Horváth, 2018).

Az Agenda 2000 programcsomag meghatározta az Európai Unió jövőjét és kiemelte a KAP további reformjának szükségességét. Így a KAP az egyenlőtlen eloszlású közvetlen kifizetéseken túl (Raggi et al., 2013) a vidékfejlesztésre lényegesen nagyobb hangsúlyt helyez a korábbihoz képest. A KAP fokozott figyelmet fordít a vidéki Európa gazdasági, társadalmi és kulturális fejlődésére, így a fiatal gazdákra is (European Parliament, 2017).

A KAP két pillérén keresztül is támogatást biztosít:

A KAP az AGENDA reformot követően két pillérből áll. Az első a piacpolitikai, a második pedig a vidékfejlesztési intézkedéseket tartalmazza (1. táblázat). A nyolcvanas évek elején az EU költségvetésének 66 százalékát adta, ami 2014–2020 között már csak 37,8% (ORSZÁGGYŰLÉS HIVATALA, 2017.).

1. táblázat: A KAP támogatási pilléreinek változása az AGENDA reformot követően a 2014-2020 közötti időszakban

Megnevezés	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
I. pillér összege (millió EUR)	44 171	44 196	40 045	37 056	35 228	34 276	34 000	34 000
II. pillérbe történő átcsoportosítás (millió EUR)	0	0	4 126	7 115	8 943	9 895	10 171	10 171

Forrás: Az, AKI Agrárpolitikai Kutatások Osztályán készült számítás nyomán, 2010 Saját szerkesztés.

A több mint 50 éve működő közös agrárpolitikának eddig öt (1992., AGENDA 2000., 2003., 2009. és 2013. évi) nagy reformja volt. Ezek során lényegében a támogatási rendszer alapelvei és formái változtak meg, és a mezőgazdaság hagyományos termelői funkciója mellett megjelenő vidékfejlesztési politikának köszönhetően az ágazat multifunkcionálissá vált (Sorrentino et al., 2011).

Az agrárpolitika költségvetésének felhasználása három különböző módon történik:

- Jövedelemtámogatás a gazdálkodók számára (amelynek feltétele a fenntartható gazdálkodás alkalmazása) (Bartolini et al., 2013).
- Piactámogatás, amely kiadások a KAP költségvetésének kevesebb, mint 10%-át jelentik (Boulanger et al., 2015).
- Vidékfejlesztés: az e célra szánt összegek révén a gazdálkodók korszerűsíthetik gazdaságaikat, hogy versenyképesebbekké váljanak, és ugyanakkor a környezetet is védjék, illetve amelyek elősegítik a tevékenységek diverzifikációját, és a vidéki közösségek boldogulását (Maye, 2009). A kiadásokat részben a tagállamok állják, és a közös agrárpolitika költségvetésének mintegy 20%-át teszik ki (European Commission, 2013).

A három intézkedési terület szorosan kapcsolódik egymáshoz, ezért koherensen kell kezelni őket (Koteva et al., 2009).

A mezőgazdaság és az élelmiszeripar az EU bruttó hazai termékének (GDP) 6%-át teszi ki, valamint 15 millió vállalkozásnak és 46 millió személynek biztosít munkát (Európai Bizottság, 2016).

Európában egyre csökken a gazdálkodók száma, ami a munka nehézségének és a gazdaságok elindításához szükséges beruházások sokféleségének a számlájára írható. Jelenleg az európai gazdálkodók 30%-a 65 év feletti (ez 4,5 millió személyt jelent) és csupán 6%-uk fiatalabb 35 évesnél. Az Unió fontosnak tartja, hogy vonzóvá tegye a hivatást a fiatalok szemében és segítse őket a támogatási intézkedések során (Carbone et al., 2008).

Ennek érdekében, illetve az agrárszektor jövőjének garantálása céljából a KAP gazdaságalapítási támogatásról rendelkezik. A 2013. évi reform lehetővé teszi, hogy a fiatal gazdálkodók új típusú támogatásban részesüljenek: az EU az indulásukat követő első öt év során a közvetlen kifizetések 25%-ának megfelelő összeget folyósít nekik pluszban. Az EU 2011-ben az éves költségvetésének 43%-át, azaz 58 milliárd eurót szánt a közös agrárpolitikára. Magyarország az EU népességének 2,1%-át adja, agrártermelésének 2%-át, miközben a KAP kifizetések kb. 3,5%-a érkezik Magyarországra (AKI, 2010).

A KAP adott támogatási struktúrájában (I. és II. pillér) a fiatal gazda nomenklátúra nem egységes. Más és más elvárás rendszert támaszt a fiatal gazda korát, végzettségét, szakmai tapasztalatát és gazdálkodási előéletét tekintve. Ettől függetlenül az Európai Bizottság megfogalmazott egy általános meghatározást, amely minden fiatal gazdára érvényes.

Az Európai Bizottság fogalom meghatározása alapján a **fiatal mezőgazdasági termelő** az a személy, aki a „támogatás iránti kérelem benyújtásának időpontjában 40 éves vagy annál nem idősebb, és rendelkezik megfelelő szakmai készségekkel és szakértelemmel, és aki első alkalommal áll a gazdálkodásba” (Európai Bizottság, 2016).

A fogalom meghatározásból egyértelműen kitűnik, hogy az valójában az I. pillér támogatásjogosultságra koncentrál. Figyelmen kívül hagyja a II. pillérben kizárólagossági feltételként szabott elvárásokat. Valamint nem említi a maximum 5 éves termelési intervallumot és a kezdő belépési kor és üzemméret nagyságot sem.

2.3.2. Speciális Agrár és Vidékfejlesztési Csatlakozási Program (SAPARD)

Magyarország európai uniós csatlakozását számos előcsatlakozási program segítette, a PHARE (Pologne Hongrie Aide a la Reconstrukcion Économique) programnak már voltak agrárvonatkozásai is. De az előcsatlakozási programok sorában harmadikként (PHARE; ISPA; SAPARD) szereplő SAPARD speciális csatlakozási program (Special Accession Program for Agriculture and Rural Develoment) már tartalmazott mezőgazdasági és vidékfejlesztésre irányuló törekvéseket (2. táblázat) (Horváth, 2014).

2. táblázat A SAPARD intézkedésekre jutó EU források részaránya (2000) FVM

Az intézkedések ágazati besorolása	Intézkedések száma	Az intézkedés megnevezése	EU-forrás részaránya
<i>Mezőgazdasági intézkedések</i>			
	111.	Mezőgazdasági beruházások	28,46%
	113.	Szakképzés	1,79%
	114.	Mezőgazdasági és halászati termékek feldolgozása és értékesítése	20,53%
	116.	Agrárkörnyezet-védelem	4,27%
	117.	Termelői csoportok felállítása	7,35%
Mezőgazdaság (összesen)			62,40%
<i>Vidékfejlesztési intézkedések</i>			
	1305.	Falufejlesztés	9,06%
	1307.	Alternatív jövedelemszerzés, tev. diverzifikáció	15,46%
	1308.	Infrastruktúra-fejlesztés	11,98%
Vidékfejlesztés (összesen)			36,50%
Szaktanácsadás			1,10%
<i>Mindösszesen</i>			100,0%

Forrás: FVM, 2007. (Magyarország SAPARD Terve 2000-2006)

Az akkreditált intézkedések megvalósításához az Európai Unió 2000 és 2006 között évente 38 millió euró (10 milliárd forint) támogatást nyújtott, amihez a hazai költségvetés további 20 %-kal járult hozzá. A SAPARD program jelentős késéssel indult, 4 év alatt került végrehajtásra, majd végül 105%-ra teljesült (Kónya, 2012). A SAPARD program újszerűsége az volt, hogy végrehajtása decentralizáltan történt. Ami nem mást jelentett, mint azt, hogy a pályázatok kiírását, elbírálását, folyósítását, ellenőrzését, felügyeletét a magyar hatóságok intézték (Sarudi et al., 2016.). A SAPARD program szerint fiatal gazdálkodó az, aki: 40. életévét nem töltötte be, tevékenységét egyéni vállalkozásban vagy főfoglalkozásban végzi, legalább 5 évig rendeltetésszerűen hasznosítja a beruházást, szakirányú középfokú végzettséggel rendelkezik, illetve vállalja az ilyen irányú szakiskola elvégzését (FVM, 2007. Magyarország SAPARD Terve 2000-2006).

2.3.3. Agrár és Vidékfejlesztési Operatív Program (AVOP)

Magyarországon a 2004-2006. évi programozási időszakban a Nemzeti Fejlesztési Tervben (NVT) megfogalmazott öt operatív program közül az egyik az AVOP volt. Az AVOP három fő fejlesztési irányt, prioritást fogalmazott meg és felismerve a fiatal gazdák problematikáját, az első prioritási tengely harmadik pontja a fiatal gazdák induló támogatásának (2,8% EMOGA) kérdésköre volt (Mohácsy, 2004; Iglói, 2006).

Az Agrár és Vidékfejlesztési Operatív Program (AVOP) tovább vitte és beépítette a rendszer elemeit a magyarországi agrártámogatásba, valamint számolt az előcsatlakozási programok keretében megvalósuló fejlesztésekkel. Egységes keretbe foglalta a mezőgazdasági termelés és élelmiszer-feldolgozás versenyképességének javítását, valamint a vidék felzárkóztatását célzó EMOGA (Európai Mezőgazdasági Orientációs és Garancia Alap) orientációs részlegből finanszírozott intézkedéseket és végrehajtásuk rendszerét.

Fiatal gazdák támogatási kritériuma az életkor tekintetében 20-40 év volt, ezen felül (40. életévét be nem töltött) legalább mezőgazdasági szakmunkás képzettséggel kellett rendelkezniük. A minimum egy év szakmai gyakorlat és a teljesen új, kezdő mezőgazdasági főtevékenységű egyéni vállalkozás alapítása is az elvárás rendszerhez tartozott (Nagy, 2010).

Mindeközben az AVOP támogatási időszakával párhuzamosan az írországi eredmények azt mutatták, hogy a fiatal és magasan képzett, új mezőgazdasági termelők csoportja az új belépési rendszert használja az ír tejágazatba való belépéshez. Nagyobb léptékű és hatékonyabb tejgazdaságok fejlesztését tervezi az EU tejkvóták utáni időszakában. A pályázók életkora és egyéb jövedelme jelentős hatással van a belépők rendelkezésre álló tőkéjére és elvárásaira, mivel a fiatalabb és szakosodott tejtermelők kevesebb saját

tulajdonú erőforrással rendelkeznek. Jelentősen nagyobb elvárásaik vannak potenciális mezőgazdasági vállalkozásuk termelési kapacitásukat összehasonlítva az idősebb belépőkkel vagy az alternatív jövedelemforrásokkal rendelkezőkkel (McDonald et al., 2013).

2.3.4. Vidékfejlesztési Program (VP)

Az előzőekben meghatározott fiatal gazdákra vonatkozó fogalmi keretlehetővé teszi az EU vidékfejlesztési politikájának az új vidéki paradigma összefüggésbe helyezését. Összekapcsolva ezzel a vidékfejlesztési politika végrehajtását és a regionális igények és potenciálok hely-alapú perspektíváit. Megkülönbözteti a beruházások különféle formáit, és a kapacitásépítést támogató intézkedéseket a már elérhető területi osztályok érvényesítése érdekében (Zasada, et al., 2014).

A szóban lévő támogatási időszakokban a fiatal mezőgazdasági vállalkozóknak szánt intézkedés nemzetközi szinten (Olaszország) tagadhatatlanul sikeres volt, bár sokféle kétség merült fel az eszköz hatékonyságát illetően (pusztán a gazdálkodás formális átalakítása, a nyújtott támogatások felhasználása). A meglévő gazdaságokkal szemben valódi indulás esetén - nem elegendő a pénzügyi forrás a kezdeti vagy beruházási költségek fedezésére. Ez az oka annak, hogy a 2007–2013-as vidékfejlesztési politika „átgondolta” az intézkedést, amely miközben megőrzi a „single premium” rendszert, az új, üzletközpontú vállalkozásokban lehetőséget ad a fiatal mezőgazdasági termelőnek egy globális vállalati stratégia megtervezésére (Schimmenti, et al., 2014).

Magyarország 2014-2020 közötti uniós költségvetési időszakára vonatkozó VP-ben kiemelt, megkülönböztető figyelmet kaptak a fiatal gazdák. Így ebben a programcsomagban külön alprogramban szerepel a fiatal gazdák támogatása. Az alprogramon túl a fiatal gazdák külön számukra elkülönített keretből részesülhetnek a beruházási támogatásokból is egyéni

jövedelemtranszfer lévén (Popp, 2010). Az ÚMVP alapján kiírt pályázatokkal szemben a VP keretében kiírt és megjelent pályázatok egyik alapvető eltérése az volt, hogy még korábban, teljesen kezdő pályázókat támogattak. Az új kiírás a pályázati feltételrendszert már kifejezetten csak egy minimálisan elvárt termelési potenciál meglétéhez kötötte a támogatás igénybevételét tekintve. A VP esetében a minimális termelési potenciálnak 6-25 ezer euróban kifejezett standard termelési érték (STÉ) közé kellett esnie. A másik alapvető különbség abban nyilvánult meg a 2014-2020. közötti időszak pályázati kiírásával szemben, hogy amíg korábban az agrár-vidékfejlesztési támogatást igénylők ki voltak zárva a területalapú támogatásra jogosultak köréből, addig az új feltételekkel pályázókra az nem vonatkozott. 2014-2020 költségvetési ciklus pozitív változása a fiatal gazdák tekintetében még azt jelentette, hogy nem 40. életév, hanem a 41. életév betöltése jelentette a feltételrendszer korlátját. Az új feltételekkel induló fiatal gazdák a kiírással analóg módon 40 ezer eurónak, mintegy 12,5 millió forintnak megfelelő összeget, támogatást kaphattak.

A VP időszakának utólagos hatásvizsgálatával, a fiatal gazdák intézkedéseinek hasznosulásával nem csak Magyarországon, hanem például Észak-Görögországban is készültek tanulmányok, melyek szintén azok pozitív hasznosulásáról számolnak be (Bournaris et al., 2016).

A törökországi példák is azt mutatják, hogy a fenti időszakban a termelők elvándorlási tendenciájának aránya 17% volt. Amellett, hogy a termelők azt állítják, hogy lehetőségük szerint a városba vándorolnak, vannak termelők akik körében 21 %-os migrációs potenciál van. A vándorlási tendencia az alacsony életkorú termelőkben volt megfigyelhető. Magasabb a migrációs hajlandóság a magas szintű iskolai végzettséggel rendelkező fiatal gazdák, a falusi életben nehézségekre számító fiatal gazdák, és az alacsony életszínvonalon élők körében, akik szerint nem élnek meg abból a jövedelemből, amelyet a faluban keresnek (Altinas et al., 2019).

2.4. A gazdálkodók korösszetétele

A sikeres generációváltás elemi érdeke minden tagországnak, hiszen az Európai Unióban 15 éven belül 4,5 millió gazda megy nyugdíjba (Mikula, 2013). A valós és megoldásra váró problémákról a tagországok a következőképpen vélekednek. A mezőgazdasági szektor modernizációjára, átstrukturálására irányuló állami támogatásokat:

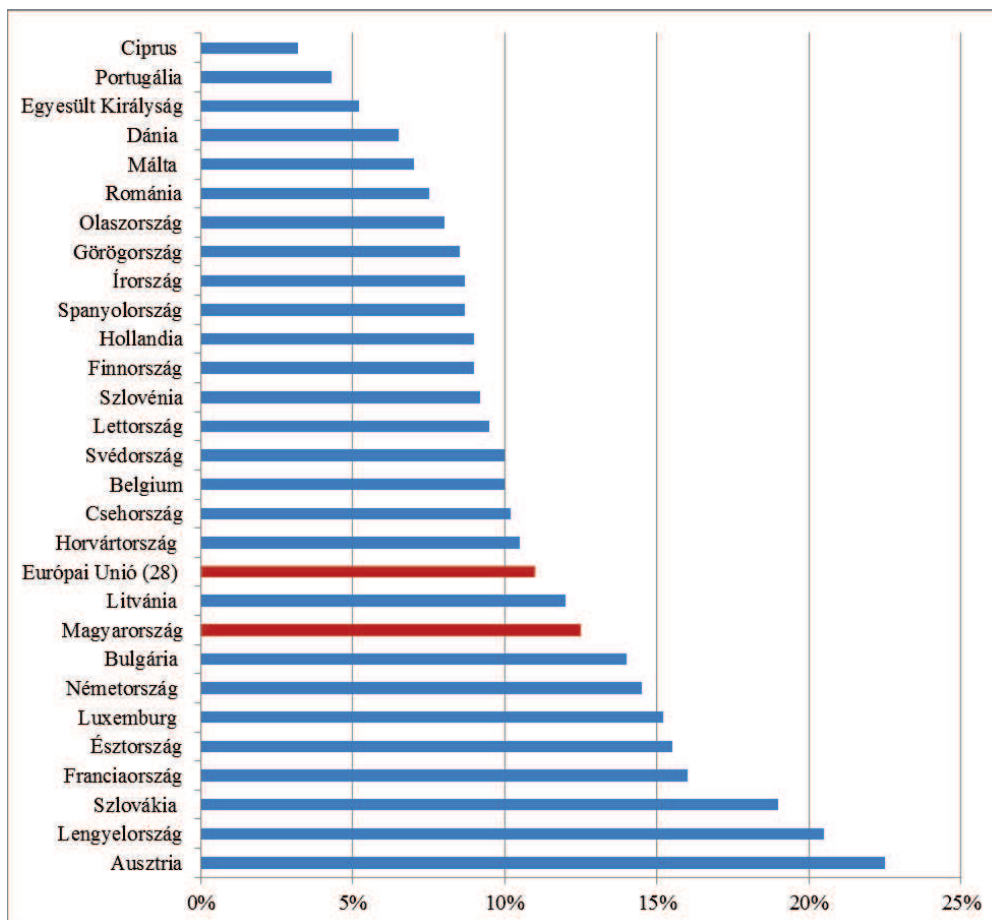
- az előrehozott vagy korai nyugdíjba vonulást ösztönző támogatásokra fordítanak,
- vagy új gazdák agrárszektorba történő belépését finanszíroznák (European Commission, 2015).

A finanszírozás dilemmája az Európai Unió döntéshozói előtt a mai napig fenn áll. Melyik a hatékonyabb támogatási forma a három közül: egyszeri, szabad felhasználású beruházási, a forgótőke támogatás vagy a kamattámogatás. A korábbi tapasztalatok alapján a szerzők arra jutottak, hogy az előrehozott vagy korai nyugdíjba vonulás ösztönző, támogatási programok kevésbé voltak hatékonyak a 60-70 évekbeli bevezetésüktől kezdve. A csekély számú jelentkezés miatt Magyarországon sem volt sikere ennek a támogatási formának. A fiatalgazdák agrárszektorba történő belépését ösztönző források hatékonyságának vizsgálatára az Európai Unióban modellkalkulációk készültek. Korábbi irodalmakból nem derül ki egyértelműen, hogy a fiatal gazdák pénzügyileg jobban teljesítenek, mint az idősebbek. Francksen és munkatársai(2012) nem találtak különbséget, ugyanakkor Davis és munkatársai(2013) azt állapították meg, hogy a fiatalabbak jobban növelik gazdasági méretüket, mint az idősebbek. Modellszámításai azt mutatják, hogy a kamattámogatás sokkal jobb pénzügyi hatékonysággal jár, mint a vissza nem térítendő támogatás. A kamattámogatás további előnye, hogy a hosszú távú termelési szándék kifejezésére üzleti tervet kell készítenie a fiatal gazdának, mely mindenképpen a jól átgondolt, strukturált beruházási szándék előfeltétele.

A mezőgazdasági beruházások dinamikus hatásai, különösen az életkorral kapcsolatos életciklus-célok közötti különbségek hosszú távú hatásaiban tükröződnek. A fiatalok hosszú távra terveznek, és nagyobb mértékben fektetnek be az üzleti növekedésbe, mint az idősebb gazdátársaik (Davis et al., 2013).

2016-ban a fiatal gazdálkodók arányai Cipruson 3,3%, Portugáliában 4,2%, és az Egyesült Királyságban 5,3% voltak az összes gazdálkodóhoz viszonyítva az adott országban (6. ábra). Az Európai Unió tagországai közül kiemelkedik Ausztria 22,2%-kal, bár Ausztriában a létszámok változásában csökkenő tendencia tapasztalható, főleg az alpesi hegyvidéki régiókban (Pinter, 2014). Továbbá kiemelkedő Lengyelország 20,3%-kal és Szlovákia 19,0%-kal. Lettországból is gondot okoz a gazdák öregedése. 2013-ban a gazdák 10,1 %-a volt 40 év alatti (Krisane, 2016). A szerzők megállapítása szerint az európai országokat két csoportra osztják, ahol a fiatal gazdák aránya 10% alatt van és ahol ezen érték felett van (Agris, 2015). A nemek közötti aránytalanságot tekintve, a nők hátrányára leginkább Hollandiában 5,2%, Máltán 6,0%, Dániában 7,7%, Németországban 9,6% ütközött ki leginkább, még Lettországból, Litvániában ez az arány 44,9% volt.

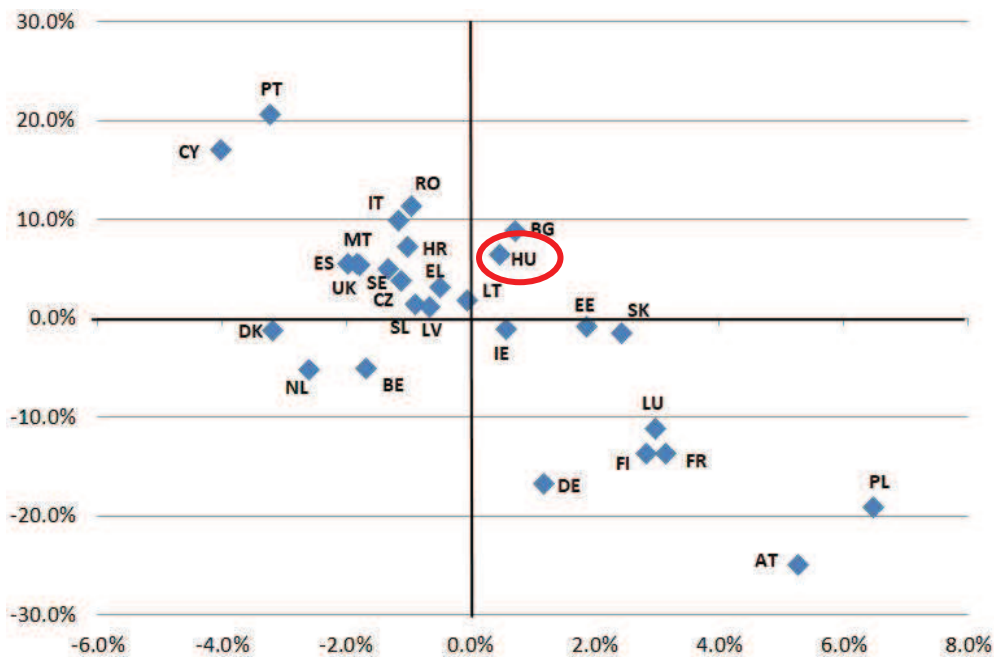
A generációs megújulás kérdése nem azonos egész Európában (7. ábra) Az egyes tagországok nagy heterogenitást mutatnak a négy csoportra osztott ábrán. Az X tengelyt a 35 évnél fiatalabb, az Y tengelyt az 55 évnél idősebb gazdálkodók arányát mutatja. A bal felső kvadráns olyan országokat mutat be, ahol az idősebb gazdálkodók aránya magasabb és a fiatal gazdálkodóknak átlag alatti a részesedése. Ezek azok az országok, ahol a generációs megújulási problémák a legsúlyosabbak. Ezek főként a Dél-Európa országai és az Egyesült Királyság.

6. ábra: Fialat gazdák által vezetett gazdaságok (18-40 év) létszámaránya (%) az EU tagországokban az összes gazdálkodóhoz viszonyítva (2016).

Forrás: Eurostat,2016a

Ezzel szemben a jobb alsó kvadránsba tartozó országok kedvezőbb korosztály összetételt mutatnak. Itt alacsonyabb arányban rendelkeznek az idősebb korosztály képviselői és magasabb arányú a fiatal gazdák jelenléte, mint az Európai Unió átlag. A bal alsó kvadránsba tartozó észak-nyugat európai országok esetében az idősebb és a fiatalabb korosztályú termelők arányai is alacsonyabbak az Európai Unió átlagánál. A jobb felső oldali kvadráns esetében, mind az idősebb, mind a fiatalabb gazdálkodók aránya magasabb az Európai Unió átlagnál.

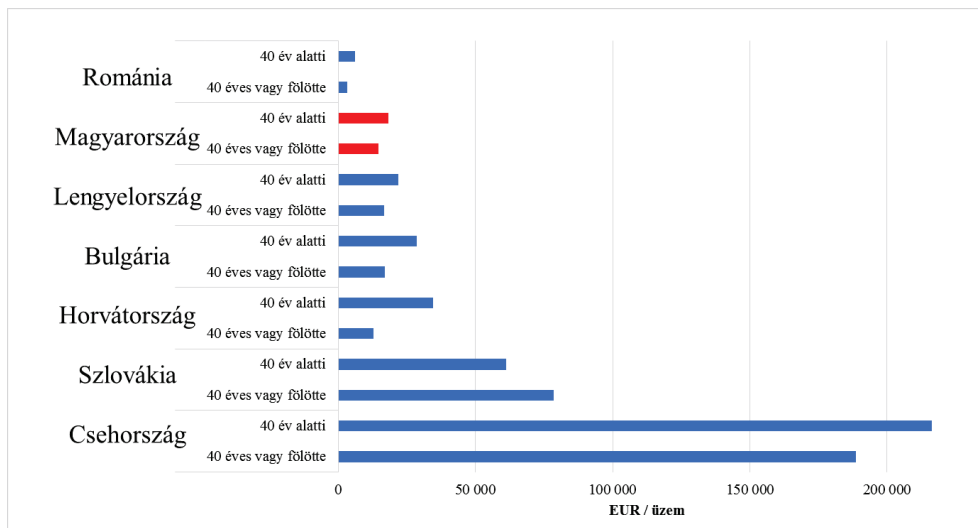
7. ábra: Európai Unió átlagtól való eltérés a 35 év alatti (X tengely) és 55 év feletti (Y tengely) mezőgazdasági termelők között
 Forrás: Alan Matthews saját összeállítása (2018) (Capreform, 2013).

A fiatal mezőgazdasági termelők körében a gyakorlat átvétele szempontjából jelentős heterogenitás mutatkozik. Ezt a heterogenitást jobban meg lehet érteni, ha figyelembe vesszük célkitűzéseiket a jövőbeli szaktanácsadási és oktatási szolgáltatások nyújtásának tervezésekor. Valamint azt, hogy az egyes innovációkat miért fogadják el könnyebben, mint idősebb gazdátársaik. Noha a minta nagysága korlátozott, számottevő bizonyíték volt arra, hogy a gazdaságok teljesítménye eltérő volt a megvizsgált gazdálkodási területen. Ezen túlmenően, a fiatal mezőgazdasági termelők mindegyike mezőgazdasági diplomát szerzett, és Írországból reprezentálja a fiatal, képzett gazdálkodókat (McKillop et al., 2018).

A farmerek fiai Angliában, mint örökösök amellet, hogy sikeresen irányítják az üzletet, és végül öröklik az üzleti eszközöket (beleértve a gyakran nagyon értékes otthont), megkapják a részletes helyi mezőgazdasági és környezetvédelmi ismereteket. Ezek rendkívül értékes, bár kevésbé kézzelfogható eszközök. A gazdaságok ismételt átruházása egy adott

településen ugyanazon családok több generációja után azt eredményezi, hogy vannak olyan gazdálkodó családok, amelyek társadalmilag mélyen beágyazódtak közösségükbe (Lobley, 2010).

Az Európai Unió egyes tagországainak összehasonlításában Magyarország a 40 évnél fiatalabb, illetve a 40 évnél idősebb gazdák által vezetett mezőgazdasági üzemek kibocsátásában igen csak a sereghajtók közé tartozik, Romániát és Horvátországot megelőzve (8. ábra). A felmérés egyben választ is ad arra a kérdéskörre, hogy miben térnek el a fiatal gazdák idősebb társaiktól? A 40 évnél fiatalabb gazdák üzemi kibocsátása magasabb, mint a 40 évnél idősebb gazdáké.

8. ábra: Az egy mezőgazdasági üzemre eső kibocsátás a régiós országokban 40 évnél fiatalabb, illetve a 40 évnél idősebb gazdák vezette mezőgazdasági üzemeknél (2016). Forrás: Eurostat nyomán, 2016b; Saját szerkesztés.

Mivel a generációs megújulás egyike a KAP kilenc célkitűzésének, a tagállamoknak kötelessége lesz foglalkozni a kérdéssel. Ehhez először is erős költségvetést kell a KAP számára biztosítani a 2021-27 évi pénzügyi ciklusban. Az Európai Unió végrehajtó testületének javaslatára a 2021-27 évi pénzügyi ciklusban az egyes EU tagországoknak az elkülönített közvetlen kifizetések (KAP I. pillér) legalább 2%-át kell biztosítani a fiatal gazdák számára (a korábbi, minimum 2 %-kal szemben).

Az Európai Unióban a 35 évnél fiatalabb gazdálkodók kevesebb, mint 10 éves gazdálkodási tapasztalattal rendelkeznek, és eltérő igényeik vannak idősebb társaiknál. Hiányzik a haszonszerzéshez szükséges működési szintjük és gyakran néznek szembe a magas földárakkal és termelési költségekkel (Adhikari et al., 2009). Görögországban a támogatott új belépő fiatal gazdák átlagéletkora 33 év volt. 72%-uk rendelkezett középiskolai vagy felsőfokú végzettséggel. A görög fiatal gazdák hosszú távra terveznek, erőteljesebben fejlesztenek, előszeretettel alkalmazzák az új technológiákat és racionális kockázatot vállalnak a hitelfelvétel esetén (Kontogeorgos et al., 2014).

Az Európai Unió fiatal gazdálkodóinak túlnyomó többsége megtartja produktivista gondolkodását, és továbbra is fenn kívánja tartani mezőgazdasági szemléletét mindamelllett, hogy elutasítja a politikai liberalizációt (Gorton, 2008). A Cseh Köztársaságban a fiatal gazdák előkelő helyet foglalnak el az Európai Unióban. Friss tanulmány készült, hogy 2041-ig hogyan tartható fenn ez az állapot az életkor és a nemi struktúra tekintetében az unió viszonylatában (Šimpach et al., 2015), és műszaki hatékonyságukat illetően az idősebb gazdatársaikhoz képest (Pechrová, 2015).

Az Európai Bizottság a mezőgazdasági kiadások jelentős csökkenését javasolja a szűkös pénzügyi forrásokra és az új kihívásoknak való megfelelés így a biztonságra való törekvés érdekében. A Mezőgazdasági és Halászati Tanács 2019. október 14-i ülésén Magyarországgal együtt húsz tagállam agrárminisztere támogatta azt a közös nyilatkozatot, amely a KAP-ra fordítható források jelenlegi szinten történő megtartását szorgalmazza. Az egyik legnagyobb befizető, az Egyesült Királyság kiválásával ugyanis nincs realitása a jelenlegi 382 milliárd eurós KAP költségvetés megtartásának. Magyarország annál nagyobb csökkenést nem tud elfogadni, mint amennyivel az Egyesült Királyság kilépése indokol. Az Európai Bizottság

Magyarország esetében a jelenlegi programozási időszakhoz képest összehasonlítva áron közel 17%-kal csökkentenék a KAP forrásokat a 2021-2027 közötti időszakban. A KAP II. pillére szenvedné el a legnagyobb forrásvesztést. Itt 26%-kal kevesebb uniós forrás jutna Magyarországnak.

2.4.1. Gazdatársadalom abszolút és relatív értelemben vett előregedése (életkor)

A fiatal gazdatársadalom egyre csökkenő tendenciájához hozzájárult Magyarország össznépeségének fogyása is. 2060-ra Magyarország lakossága optimista becslés szerint is 8 millió 590 ezer fő lesz. A pesszimista variációk 6 millió 920 ezer lakossal számolnak. A Népeségtudományi Kutatóintézet által végzett számítás a kettő közé, 7 millió 920 ezerre teszi a lakosság számát. A csökkenő gyerekszám nem választható el attól, hogy a nők első gyermeküket átlagosan 28 éves koruk környékén szülik meg, míg az 1970-es években 21-22 évesen már anyává váltak. Minél magasabb egy nő iskolai végzettsége, annál később szül. A mai diplomások átlagosan 30,8 évesen vállalnak gyermeket. Az, hogy a népességfogyás nem olyan drámai ütemű, mint ahogy azt a születési számok eredményezhetnék, annak az oka, hogy az átlagélettartam viszont nő (Diószegi el al., 2014). A születéskor várható élettartam növekszik., Míg 2017-ben a férfiaknál 72,4 év, a nők esetében pedig 79 év volt, addig 2060-ra a férfiak 82,6, a nők pedig 88,8 életévre számíthatnak. 2001 óta a férfiak születéskor várható átlagélettartama csaknem 4 évvel, a nőké pedig 2 évvel emelkedett (KSH, 2019).

Ebben az értelemben ez az öröndetes mutató is rontja a családi tradíciókon alapuló gazdaságokban a fiatal gazdák mielőbbi térnyerését. Magyarországon kedvezőtlen a mezőgazdasági termelők korstruktúrája és a gazdatársadalomban alacsony a fiatal gazdálkodók aránya (6-8%). Az Európai Unió egyes tagországaiban a fiatal gazda, mint statisztikai személy

megítélése is más, mint Magyarországon. Az előbbinél 35 év alattiak minősülnek fiatal gazdálkodóknak, míg Magyarországon jelenleg a 40 év alattiak. Egyes KAP II. pillért érintő támogatások esetében pedig 40 év + 364 nap életkorú gazdák is fiatal gazdaként értelmezhető k (Miniszterelnökség, 2017).

A Központi Statisztikai Hivatal (továbbiakban: KSH) és a Fiatal Gazdák Szövetsége (továbbiakban: AGRYA) közös felméréséből azt a következtetést lehet levonni, hogy a fiatal gazdálkodók aránya valamivel gyorsabban csökken Magyarországon, mint az EU átlaga 2000 és 2010 között (Weisz, 2011). A hazai gazdaságvezetők átlagéletkora 2000-2010 között több mint két évvel növekedett. A mezőgazdasági népesség elöregedése nem magyar sajátosság, a fejlett gazdasággal rendelkező országokban általánosnak tekinthető jelenség, mely összefügg ezen országokban a megnyilvánuló demográfiai folyamatokkal. Tudomásul kell venni azonban, hogy az a folyamat, amely a fiataloknak a kedvezőtlen adottságú térségekből történő elvándorlásában nyilvánul meg, különösen hátrányos következményekkel jár azokon a területeken, amelyek a mezőgazdasági termelés szempontjából kiemelkedően fontosnak tekinthetők.

A nemzetközi tendenciákkal párhuzamosan Magyarországon is eltér a mezőgazdaságban dolgozók korszerkezete a többi nemzetgazdasági ághoz tartozó foglalkoztatottakétól. Körükben ugyanis lényegesen nagyobb az idősebb korosztályhoz tartozók aránya. Az ágazat átlagosnál kedvezőtlenebb korösszetétele az elmúlt másfél évtized alatt a népesség öregedését követve még inkább romlott. A 40 évesnél fiatalabbak 1990. évi 54 százalékos aránya ugyanis 15 év alatt 38 százalékra fogyott, míg az ennél idősebbeké valamennyi korcsoportban emelkedett. Közülük is a 60 év felettiek aránya nőtt kiugróan, az 1990. évi 8-szorosára (KSH, 2015).

2.4.2. Mezőgazdaságból élők számának csökkenése

Az agrárgazdaság szereplőinek előregedése nem csak hazai probléma. 2000 és 2010 között vizsgált agrárgazdasági szereplők közül a 35 évnél fiatalabb gazdák részaránya mintegy 2,1%-ot tett ki, míg a 35-54 év közötti gazdák aránya 5,3% volt. Országunkban a mezőgazdasági népességszámban bekövetkező csökkenés egyik legjelentősebb hulláma a hatvanas években következett be. Az 1948 és 1967 között lezajlott kollektivizálás, és az irreálisan magas közterhek következtében megközelítőleg 300 ezren hagyták el a mezőgazdaságot és kerestek máshol megélhetést. A paraszti magángazdaságok, erőszakos nagyüzemmé alakítása eredményeképpen az ország 93%-a vált állami vagy szövetkezeti tulajdonná. A '90-es évek újabb változásokat hoztak a magyar agrárgazdaságban. A rendszerváltozással megalkotott kárpótlási, privatizációs és szövetkezeti törvények gyökeresen megváltoztatták a tulajdon és földhasználati viszonyokat, valamint jelentősen hatottak a gazdálkodási formákra, valamint a mezőgazdasági foglalkoztatottakra egyaránt.

2.4.3. Sikeres generációváltás

A nemzedékek közötti gazdaságok átadására vonatkozó irodalom, ideértve a menedzsment ellenőrzési folyamatának szűkös (és ahol létező, egyre inkább elavult) kutatásait, az adatgyűjtés során a leendő utóddal való elégtelen kapcsolatfelvétel és a kvantitatív módszertan dominanciája jellemző a területen. A gazdálkodókkal, mind azok leendő utódjaival folytatott párbeszéd során az elemzés két különféle módszert azonosított, ahogyan a vezetői irányítást át lehetett adni a nemzedékek között: különbségeket tulajdonított a késő modernitás és az individualizáció. Bár fontos figyelembe venni, hogy ezek az eredmények numerikusan kisszámú tanulmányból származnak, mégis fontos következményekkel járnak a családi gazdaságok

vezetői irányításának átruházására, valamint a családi gazdaságok utódlásának és a „farm gyermekek” szocializációjának megértésére (Chiswell, 2018).

A különböző nézőpontok és tapasztalatok egyidejű létezése jelzik a fiatal mezőgazdasági termelők állattenyésztési ágazatba történő beillesztésének komplex és többdimenziós jellegét. Az azonosított utakat öt kulcsfontosságú hajtóerő eltérő befolyása határozza meg (Góngora et al., 2019):

1. A családi agrárhagyomány létezik-e vagy sem;
2. a földhöz való hozzáférés lehetősége;
3. a fiatal mezőgazdasági termelők képzettségi szintje;
4. a gazdaságban végrehajtott innováció mértéke;
5. a fiatal gazdák döntéshozatali autonómiájának mértéke.

A földterülethez való hozzáférés és a földhasználat bebizonyosodott, hogy kulcsfontosságú szempontok a fiatal gazda státusz létesítéséhez. Tekintettel arra, hogy a föld szűkös és értékes erőforrás, és figyelembe véve, hogy ezt a kérdést hogyan érzékelik a tanulmányban résztvevő portugál gazdálkodók, javasolhatjuk, hogy a földhasználatot ne tekintsék tisztán gazdasági kérdésnek, hanem annak társadalmi vonatkozású következményeit is foglalja magába. Ez valóban érzékeny kérdés, amelyet nem könnyű megoldani, de ezzel hatékonyan kell foglalkozni, ha a mezőgazdasági generáció megújul. Az innovatív és a kontextushoz igazított intézményi megoldások jelenthetik a kérdés megoldásának módját (Eistrup et al., 2019).

A mezőgazdaságból történő korengedményes nyugdíjazásról szóló spanyolrendeletet egyértelmű gazdasági célokból vezették be, azaz olyan eszközként, amely hozzájárul a mezőgazdasági struktúrák korszerűsítéséhez. Nem minden - az ágazatban befolyással bíró társadalmi - képviselő támogatta

azt a szerkezetátalakítási célt, amelyet csak a kormányzati szervek védtek meg (Mazorra, 2000). A fennmaradó társadalmi szereplők, - elsősorban a mezőgazdasági érdekvédelmi szervezetek és maguk a mezőgazdasági termelők, - a kezdetektől a nyugdíjazási szabályozás olyan társadalmi megközelítését választották, amely a vidéki környezetben való általános korai nyugdíjazást függetleníti a gazdasági méretétől. A probléma nem elsősorban a belépők, hanem az elégséges kilépések hiányában rejlik. Így valójában nem csak a belépési stratégiát, hanem a kilépési stratégiát is ösztönözni kell.

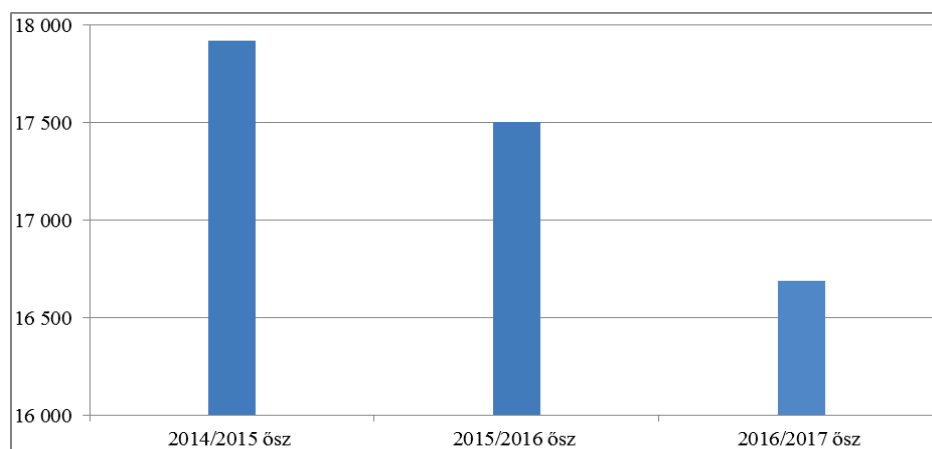
A fiatal gazdák létszámával szoros összefüggésben van a generációváltás kérdése. Amiatt gond Magyarországon a generációváltás, hogy ennek nincs még meg a kultúrája. Európában 15 éven belül 4,5 millió gazda megy nyugdíjba. Nehéz egy korosabb embernek elfogadnia, hogy már nem bírja annyira fizikai erővel, és csökken vagy megszűnik a beleszólása a vállalkozás döntéseibe.. Nemcsak a napi rutin van, hanem szélesebb látómezőbe kell helyezni a vállalkozást. Ebből nagyon komoly konfliktusok keletkeznek (Mikula, 2013). Az AGRYA úgy látja, hogy ez egy gyorsuló folyamat, földcsuszamlás-szerűen fognak megtörténni ezek a gazdaságátadások az elkövetkező időszakban. Erre mindenképpen készülnie kell az agrárstruktúrának és a szakmai szervezeteknek egyaránt. Mégis jó hír az a generációváltás témakörében, hogy más szakmákkal ellentétben itt egyáltalán van utánpótlás (AGRYA, 2017). A gazdálkodók egyre növekvő kora és vonakodása a tulajdonosi és utódgeneráció között hozta életre a Farm-transzfer elnevezésű nemzetközi projektet (Lobley et al., 2010).

2.4.4. Agrárképzés

A szakma alacsony presztízse miatt 2014/15. tanévben a több mint háromezrezer felsőoktatásban részt vevő hallgatóból alig 6%-a folytatott mezőgazdasági tanulmányokat. Nem népszerűek az agrártudományi szakok,

pedig a versenyképes mezőgazdaság és élelmiszeripar megteremtéséhez elengedhetetlen az agrárszakemberek képzése.

Az agrár-felsőoktatásban tanulók aránya jelenleg is csekély, így 2016/2017 tanévben összes felsőoktatási hallgatójából alig 7% vesz részt mezőgazdasági képzésben (9. ábra). A pályakezdő fiatalok körében végzett kutatások eredményei szerint az agrár szakirányú végzettség nem igazán népszerű a pályaválasztók körében, és a szakma társadalmi presztízsét is alacsonynak tartják. Azonban ez a szakterület jó kereseti lehetőséget biztosít, hiszen hazánkban és külföldön is szükség van jól képzett szakemberekre. Tehát a várható elhelyezkedési lehetőség is kecsegtető, amellet, hogy az agrártudományi ismeretek komplex tudást nyújtanak, amelyet más ágazatokban, így a kereskedelemben vagy a pénzügyi szakterületen is hasznosítani lehet (Palkovics, 2016).

9. ábra: Felvettek és első helyen jelentkezők számának alakulása a felsőoktatás agrárterületén (fő) (Palkovics, 2016 nyomán).

A társadalmi tudatban még ma is gyakran a kétkezi munkával kapcsolják össze a mezőgazdasági szakterületeket, pedig a versenyképesség és az uniós forráslehetőségek megfelelő gazdasági-pénzügyi ismereteket, a precíziós gazdálkodás pedig nagyfokú technikai előképzettséget igényel. Ezért a mai agrárszakembereknek komplex tudásra van szükségük. Az agrártudományi

ismeretek így sok esetben olyan átfogó tudást nyújtanak, amely nem csak a mezőgazdasági, hanem az egyéb gazdasági szakszakterületnél is hasznosítható (Tresó, 2015). Az előregedő magyarországi agrárszektor fontos kitörési pontja lehet a fiatal gazdák termelési kedvének visszanyerése. Ehhez az adott térség környezeti tényezőin és termelési hagyományain túl, megfelelő ösztönzési rendszert kell kialakítani. E rendszer bázisa a fiatal gazdák számára nyújtandó kedvezményekben, a szakma presztízisének visszanyerésében és az előnyös agrártámogatási intézkedésekben rejlik. A gazdálkodás szeretetén, valamint a földművelő, állattenyésztő hagyományok ápolásán túl fiatal gazdák által alapított gazdaságnak az önellátáson és a családtartó szerep betöltésén túl képesnek kell lennie a nemzetgazdasági érdekek szolgálatára. Így a mezőgazdaság bruttó hazai termék (GDP) növelésére, de legalább a jelenlegi szint megtartására (Nyíri, 2012).

2.5. Fiatal gazdák szakmai szervezetei

A szakmai szervezetek kapcsolatot képeznek a termelő fiatal gazdák és a kormányzati döntéshozók között. Bár törvényhozásban konkrét döntésszemponttal nem bírnak, de a törvényalkotási rendszerben parlamenti bizottsági munkájukon keresztül hozzászólási és javaslattevési lehetőséggel rendelkeznek. Ezért tartom kiemelkedő jelentőségűnek magyarországi és főbb Európai Uniósi fiatal gazda szervezetek bemutatását.

2.5.1. Magyarországi szervezetek

2.5.1.1 Fiatal Gazdák Magyarországi Szövetsége (AGRYA)

Az AGRYA 1996-ban alakult országos szervezet, jelenleg több mint 3.000 fiatal gazdával áll kapcsolatban. Az AGRYA agrár-és vidékfejlesztési szervezet. Egyik legfontosabb célja a fiatal gazdák érdekeinek képviselése, megjelenítése. Mint érdekképviseleti szervezet részese a szakmai döntés

előkészítési folyamatoknak, egyeztetéseknek. Az AGRYA másik kiemelkedő célja, hogy segítséget nyújtson abban, hogy a falusi, de nem mezőgazdasági termelést folytató fiatalok ne hagyják el a falujukat. A helyben maradó fiatalok erősítsék a helyi közösséget, vállaljanak részt és felelősséget a település életében (AGRYA, 2016). Az AGRYA hagyományosan jó kapcsolatot ápol az európai szakmai szervezetekkel. Így tagja a Fiatal Gazdák Európai Tanácsának (CEJA) és a Rural Youth Europe (RYE) nevű vidékfejlesztési ifjúsági ernyőszervezetnek. A szövetség tevékenységének anyagi forrásait a tagdíjak, a saját tevékenység bevételei, kis részben hazai és döntő részében EU pályázati források, valamint az agrár üzleti életben érintett egyes cégek támogatásai adják (ANONIM, 2019a).

2.5.1.2 Fiatal Gazdák Dél-alföldi Szövetsége

A szövetség összefogja és koordinálja azoknak a fiatal gazdáknak és a belőlük szerveződő egyesületeknek, társadalmi szervezeteknek a tevékenységét, akik a Dél-Alföld (Bács-Kiskun, Csongrád, Békés megyék) régió területén agrár-és vidékfejlesztési szakmai tevékenységgel foglalkoznak. A szövetség felkarol minden olyan célkitűzést, tevékenységet, illetve kezdeményezést a régióban, amely fiatal gazdák ügyéhez kapcsolódik. A szövetség elősegíti és támogatja tagjai szakmai munkájának fejlődését, hatékonyabbá tételét (ANONIM, 2019b).

2.5.1.3 További szervezetek

Az eddigieken kívül léteznek szervezetek, amelyek nem folytatnak kiemelkedő tevékenységeket, de szerepük nem elhanyagolható a fiatal gazdák érdekképviseletének tekintetében:

- „Pannon Vidék” Fiatal Gazda Szövetség (ANONIM, 2019c).
- Fiatal Gazdák Közép-Dunántúli Szövetsége (ANONIM, 2019d).
- Fiatal Gazdák Észak-alföldi Szövetsége (ANONIM, 2019e).

- Második Hullám Vidéki Ifjúsági Szövetség (ANONIM, 2019f).
- Magyar Gazdakörök és Gazdaszövetkezetek Szövetsége (MAGOSZ) Ifjú Gazda Tagozat (ANONIM, 2019g).
- Nemzeti Agrárgazdasági Kamara; Fiatal gazda és Innovációs osztály és Falugazdász-hálózat (ANONIM, 2019h).
- Fiatalok a Vidéki Értékek Megőrzéséért (FIVÉM) (ANONIM, 2019i).

2.5.2. Európai Uniós szervezetek

A KAP végrehajtásának szempontjából az intézményrendszer csúcsán az Európai Bizottság Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Főigazgatósága áll, amely az irányításért felel. Az Európai Számvevőszék (ECA) a mezőgazdasági alapokat érintő pénzgazdálkodás hatékonyságát és eredményességét, valamint annak jogszerűségét vizsgálja. Az Európai Unió érdekképviselőit a fiatal gazdák tekintetében az alábbi szervezetek látják el: CEJA (Consiel Européen des Jeunes Agriculteurs) (CEJA, 2010; ANONIM, 2019j).

- Rural Youth Europe (RYEurope) (ANONIM, 2019k).
- CERYC (Közép- és Délkelet-Európai Fiatal Gazda Partnerség Egyesület) (ANONIM, 2019l).
- ENRD (European Network for Rural Development; Európai Vidékfejlesztési Hálózat) (ANONIM, 2019m).

3. A disszertáció célkitűzései és hipotézisei

A disszertációm célkitűzése a Dél-alföldi fiatal gazdák társadalmi-gazdasági helyzetelemzése, a termelési potenciáljuk, vállalkozásaik időtállósága, földhasználati lehetőségeik, gazdálkodási stratégiájuk, és a karkedvezményes nyugdíjazási rendszer elemzése a hatékony generációváltás aspektusában.

További célom a 18-40 év közötti fiatal agrárvállalkozók társadalmi és nemzetgazdasági megítélése, a fiatal gazdák vállalkozásindítását és fenntartását segítő Európai Unió és hazai források felkutatása és azok buktatóinak elemzése. Szeretném felkutatni a vizsgálat tárgyát képező régió környezeti és termelési hagyományaihoz illeszkedő ösztönzési rendszereket, a termelési kedv visszanyerésének előmozdítása és a családeltartó szerepvállalás megerősítése érdekében. Végül szeretném feltérképezni, hogy miben térnek el a fiatal gazdák az idősebb társaiktól.

Kutatási célkitűzésem négy fő problémakör elemzésére koncentrálódik:

- C1** Milyen nehézségekbe ütközik a generációk közötti birtok, illetve gazdaságátadás?
- C2** Fiatal gazdák vállalkozási stratégiája mennyiben különbözik a korosabb gazdatársaiktól?
- C3** Milyen hatása van a speciális állami támogatásoknak a fiatal gazdákra?
- C4** Homogén, avagy heterogén a fiatal gazdálkodó csoport?

A kutatás hipotézisei

Választott doktori témával, szeretném felhívni a figyelmet a fiatal gazdák szerepére a magyar agrárgazdaságban betöltött társadalmi és ökonómiai jelentőségére, valós példákon keresztül iránymutatással szolgálni, negatív események feltárásával a prevenciót sürgetni. Szeretném visszaállítani az

agrárszakma iránti érdeklődést, növelni a fiatal gazdálkodók körében az elismert szakmai végzettség megszerzését, növelni az agrárium társadalmi presztízsét. Népszerűsíteni az agrár-felsőoktatást. Tudatni a fiatal gazdákkal a hazai Európai Unió által támogatott pályázatokban rejlő lehetőségeket, és felhívni a figyelmet az esetleges buktatókra. Széles körben tájékoztatni őket a közvetlen és a közvetett többléptékes támogatási rendszerről.

Szeretnék rámutatni a vidékfejlesztési, fiatal gazda programok és a hatékony generációváltás, korai nyugdíjazás szükségességére, a fiatal gazdálkodók tőkehiányára. A politikai és szakmai döntéshozók számára javaslatokat teszek a támogatási intenzitás, illetve az egyszeri 40.000 EUR támogatási összeg növelésére, a szankciók példa értékű csökkentésére.

Megfogalmazott hipotéziseim helytállóságát kívánom igazolni, melyek a következők:

- H1** A fiatal gazdák termelési potenciálja, vállalkozásaik időtállósága a földhasználati lehetőségeiken múlik.
- H2** A fiatal gazdák stratégiája a kevésbé tőkeigényes, családi-gazdaságon alapuló ágazatok felé irányul.
- H3** A vidékfejlesztési és fiatal gazda programok ösztönzik a fiatal gazdákat, de önmagukban nem képesek megváltoztatni a gazdálkodási stratégiájukat.
- H4** A fiatal gazdák hatékony generációváltását Magyarország kordedvezményes nyugdíjazási rendszere nem segíti elő.

4. Anyag és módszer

4.1. A kutatás módszertana

Primer kutatásaim részként a Dél-alföldi régióban fiatal gazdákhöz eljuttatott kérdőívek, illetve mélyinterjúk válaszelemzésén keresztül történt. A kérdőíves felmérések során számszerűsíthető eredményekre és ezek statisztikai kiértékelhetőségére törekedtem. Jelen választott kvantitatív kutatási módszeremnél, az írásbeli megkérdezést részesítettem előnyben, ezek közül is az önkitöltésre törekedtem. Ezzel a módszerrel átfogó képet kaptam a célkitűzéseimben szerepelt kérdésekre, de voltak olyan információk is melyeket a kvantitatív módszerrel nem tudtam elemezni, ezért kutatásaimban nem kívánok mindent információt számokkal kifejezni, mert indokoltnak láttam a **szekunder** kvantitatív elemzési módszert is alkalmazni. A helyenként alacsony kitöltési arányú kérdőíves felmérések miatt az, AKI teszti rendszer, az AGRYA, a KSH, a NAK, valamint az AGROSTRATÉGA és EUROSTAT adatait használtam fel, melynek további előnye, hogy országosan reprezentatívak. Ennek eszközéül a fiatal gazdákhöz eljuttatott kérdőívek során szerzett válaszok statisztikai módszerekkel történő elemzésére vállalkoztam.

A mélyinterjú kvalitatív kutatási módszernél az egyéni, strukturált, meghatározott téma és tematika köré szerveződő interjút alkalmaztam. A fenti mélyinterjúkkal kívánom kiegészíteni, megerősíteni esetleg cáfolni a kvantitatív módszerrel szerzett információkat. A mélyinterjút nem használom bizonyítékként, hiszen nem reprezentatív módszer, ezért a céloom mélyinterjúkkal a kérdőíves vizsgálati eredmények megerősítése volt.

Mélyinterjúim során a fiatal gazdákat érintő agrár-szakigazgatási és érdekvédelmi szervek legismertebb és legmeghatározóbb vezetőit kértem fel, hogy üljenek diktafonom elé. Így: az AGRYA (Fiatal Gazdák Magyarországi Szövetsége) ügyvezető elnökét, a NAK (Nemzeti Agrárgazdasági Kamara)

szakmai főigazgató helyettesét és osztályvezetőjét a Csongrád Megyei Közgyűlés elnökét, a Fiatal Gazdák Dél-alföldi Szövetségének társ-elnökét a Békés Megyei Kormányhivatal főigazgatóját.

A fent ismertetett kérdések megválaszolásához a következő általam megfogalmazott hipotéziseket kívánom igazolni a kutatásom során:

A fiatal gazdák véleményét on-line anonim kérdőív segítségével térképeztem fel. A kérdőíveket a fiatal gazda ügyfélkörömbe tartozó fiatal gazdákkal, a Dél-alföldi régióban fiatal gazdáknak tartott oktatási óráim és előadásaim, valamint az AGRYA és Fiatal Gazdák Dél-Alföldi Szövetsége által szervezett továbbképzéseken kerültek kitöltésre.

Kihasználtam a közösségi média adta lehetőségeket is és a fiatal gazda témával foglalkozó facebook csoportokba (Fiatal gazdák fóruma AGRYA, Nyertes fiatal gazdák Fóruma, Tejtermelő Fiatal gazdák fóruma, Fiatal gazda fórum FIVÉM) is közzétettem a kérdőívet és kértem a Dél-alföldi csoporttagokat a kitöltésre valamint. Összesen **457 db** kérdőívet juttattam el az érintett fiatal gazdákhöz, melyből **394 db** érkezett értékelhetően vissza.

4.2. A kutatás szakaszai

I. Kutatási szakasz:

Kutatás jellege: kvantitatív kutatás primer adatok alapján (kérdőíves és on-line felmérés).

Megkérdezés ideje: 2018. február – 2018. július

Kérdőív: saját szerkesztésű nyílt és zárt kérdéseket tartalmazó kérdőív, önkéntesen, anonim módon kitöltetve.

Alapsokaság: Magyarország, Dél-alföldi régió 18-40 év közötti fiatal gazdák.

Mintavétel elemszáma: 176 db

Eredményes kitöltés: 138 db

Adatfeldolgozás: statisztikai: MS Excel, (grafikus megjelenítés) Google Drive; Likert-skála elemzés, SPSS Boxplotok készítése, kapcsolatvizsgálat).

II. Kutatási szakasz

Kutatás jellege: kvantitatív kutatás primer adatok alapján (kérdőíves és on-line felmérés).

Megkérdezés ideje: 2019. január – 2019. április

Kérdőív: saját szerkesztésű nyílt és zárt kérdéseket tartalmazó kérdőív, önkéntesen, anonim módon kitöltetve.

Alapsokaság: Magyarország, Dél-alföldi régió 18-40 év közötti fiatal gazdák.

Mintavétel elemszáma: 281 db

Eredményes kitöltés: 256 db

Euró régiós felmérés: Románia, Szerbia

Adatfeldolgozás: statisztikai: MS Excel,(grafikus megjelenítés) Google Drive; Likert-skála elemzés, SPSS (Boxplot), Korreláció vizsgálatok.

III. Kutatási szakasz

Kutatás jellege: kvalitatív kutatás primer adatokon (személyes, strukturált mélyinterjúk alapján).

Megkérdezés ideje: 2019. május – 2019. július

Alapsokaság: Magyarország, kompetens szakértők.

Mintavétel elemszáma: 5 fő

Eredményes interjúk száma: 5 fő

IV. Kutatási szakasz

Kutatás jellege: kvantitatív elemzés szekunder adatbázisból.

Adatgyűjtés ideje: 2015. január – 2019. augusztus

Alapsokaság (adatbázisok): AGRYA, KSH, AGROSTRATÉGA, NAK, EUROSTAT.

A kérdőív kérdéseit nyolc fő csoportba soroltam:

1. Fiatal gazda alapadatai.
2. Vállalkozás technikai paraméterei.
3. Információ forrásai.
4. Technológia színvonala.
5. Vállalkozás versenyképessége.
6. Vállalkozásfejlesztési hajlandóság.
7. Megvalósított és tervezett tevékenységek.
8. Akadályok.

A kérdőívben összesen 23 alapkérdést és 98 alkérdést fogalmaztam meg. A 23 db alapkérdésből 16 db kérdésre saját válaszokat vártam, a fennmaradó 7 db alapkérdés az alkérdéseikkel együtt pedig eldöntendő kérdések voltak. (1. Melléklet)

A beérkezett adatok értékeléséhez Likert-skála elemzést hajtottam végre. Az elemzést a kvantitatív kutatások attitűd mérésére használtam. A feldolgozás során 1-5-ig terjedő, ill. 0-5-ig terjedő egyetértési skálát alkalmaztam, ahol a 0 érték az „egyáltalán nem”-et, az 5-ös érték a „teljes mértékben egyetért” a 3-as pedig a semleges válaszadást tükrözte (Zerényi, 2016).

A kérdőívet az online „Google Űrlap” készítő alkalmazással és az MS Office Word 2016 szövegszerkesztővel, nyomtatott formában is elkészítettem.

Az adatsorok elemzése során a kiugró adatokra is tekintettel voltam, csak indokolt esetekben hagytam ki adatpontokat az elemzésből és adat-transzformációt nem alkalmaztam. A kapcsolatok összefüggéseinek vizsgálatához az IBM SPSS Statistics (v22) szoftvert használtam. Ezen utóbbi szoftver használatakor az adatsorok típusának megfelelően választottam ki az adott eljárást:

- Nominális változók közötti összefüggések vizsgálatára Pearson-féle Kí-négyzet próbát,
- Arányskálán mért változóknál Pearson (parametrikus) és Spearman (nem parametrikus) korrelációt,
- Vegyes változók esetén pedig variancia-analízist és Kruskal-Wallis (nem parametrikus) tesztek alkalmaztam.
- A normalitás vizsgálatánál a Shapiro-Wilk, míg a variancia homogenitás elemzésekor a Levene-tesztet használtam.

A Pearson-féle Kí-négyzet próbát például a művelési ágak és a végzettség közötti kapcsolat elemzésére használtam. Ez az eljárás alkalmas diszkrét változók várható és tényleges frekvenciáinak összehasonlítására. Arányskálán mért változóknál, például az életkor és a birtokolt földterület nagysága esetében Spearman korrelációt végeztem, hogy az adatsorok függőségi kapcsolatait részletezhessen. Vegyes (nominális és arányskálán mért) változók esetén variancia-analízist vagy Kruskal-Wallis tesztek alkalmaztam. Előbbi tesztet például a képzettség és a hasznosított földterület nagysága, míg utóbbi tesztet a cégtípus és a hasznosított földterület nagysága közötti kapcsolat vizsgálatokhoz alkalmaztam. A tesztek használata előtt figyelembe vettem azok előfeltételeit (normalitás, homogenitás, mintanagyság és függetlenség), és azok eredményétől függően döntöttem a parametrikus vagy nem parametrikus próbák alkalmazásáról, illetve figyelembe vettem azokat az eredmények értékelésénél is. A normalitás vizsgálatánál az SPSS szoftvercsomag rendelkezik a Shapiro-Wilk és Kolmogorov-Smirnov tesztekkel, melyek közül az előbbi nagyobb statisztikai erővel rendelkezik, és egyes kutatók a legjobb normalitás-tesztként javasolják (Ghasemi és Zahediasl, 2012), ezért a Shapiro-Wilk teszt konzekvens alkalmazása mellett döntöttem az elemzések során. A variancia-homogenitás tesztelésekor, ami előfeltétele a robusztus variancia-elemzésnek, a Levene-

tesztet használtam. A teszt nem homogén eredménye esetén a varianciaelemzés helyett a nem parametrikus Kruskal-Wallis tesztet használtam az adatok elemzésére. A kapott statisztikai eredmények értékelésekor a null hipotézis elvetését $p < 0,05$ szignifikanciaszint esetén tartottam indokoltnak.

Az eloszlás kvartiliseinek ábrázolására Boxplot formát tartottam a legalkalmasabbnak, melynek segítségével egyetlen ábrán jeleníthettem meg a mediánt, a felső és alsó kvartilist, valamint a legkisebb és a legnagyobb adatot az adott mintából.

Annak érdekében, hogy a fiatal gazdák a kérdésre adott válaszok alapján homogén csoportot alkotnak-e klaszterelemzést végeztem. A klaszterek számának meghatározásánál Calinski-Harabasz pseudo F algoritmust használtam, ezt követően nem hierarchikus K-means (K közép) klaszterelemzést alkalmaztam.

A K-közép algoritmus minden egyes elemet ahhoz a klaszterhez sorol, amelyiknek a középpontja a legközelebb esik az adott elemhez.

A K-közép klaszterezési módszer egyszerű. Első lépésként kiválasztottam K darab kezdő középpontot, ahol K a megadott technikai paraméter volt. Ezután minden adatpontot a hozzá legközelebb eső középponthez rendeltem, és az így képzett csoportok lettek a kiinduló klaszterek. Ezután mindegyik klaszter középpontját a klaszterhez rendelt pontok alapján frissítettem. A hozzárendelési és frissítési lépéseket felváltva folytattam addig, amíg egyetlen pont sem váltott klasztert, vagy ezzel egyenértékűen, míg a középpontok ugyanazok nem maradtak.

Az algoritmus legnagyobb előnye az egyszerűsége és a sebessége, ami lehetővé teszi az alkalmazását nagy adattömbön is.

A fiatal gazdák részére a KAP II. pilléréből biztosított egyszeri 40.000 eurónak megfelelő támogatási értéket azaz, a különböző időpontokban kapott pénzüsszegeket 2018. évi jelenértékre számoltam át melynek lépései a következők:

1. 40.000 EUR támogatási összeget az adott év végi MNB középárfolyammal átváltottam forintra.
2. Ezt minden következő évben kiegészítettem az összeg után járó egy évnvi kamattal.
3. Meghatároztam a diszkontlábat, melyhez minden évben a január 1-jén érvényes egyéves állampapír piaci referenciahozamot használtam.
4. Vizsgálatomat 2007-től 2018-ig terjedő intervallummal végeztem.

Matematikai eszközökkel történő számításaim a 2. Mellékletben láthatók.

Jelenérték számításommal rá kívánok mutatni a fiatal gazdák által az egyes pályázati ciklusokban kapott egyszeri támogatási összeg mai értékére.

4.3. Kutatási terület: Dél-Alföld régió sajátosságai

A Dél-alföldi régió területe 18 337 km², mely az ország összterületének 19,7%-a, népessége 1 308 470 fő, mely az ország népességének 13,4%-a, régióközpontja Szeged. Három megyét: Bács-Kiskun, Békés és Csongrád megyéket foglalja magában. Magyarország délkeleti részén helyezkedik el az ország legnagyobb kiterjedésű és harmadik legnépesebb régiója (10. ábra). A Dél-alföldi régió síkvidéki jellege ellenére változatos terület. Alapvetően hat középtáj osztozik a területén. A régió földterületének nagy része főként mezőgazdasági hasznosításra alkalmas 85%-a termőterület és ennek 84%-a mezőgazdasági jellegű (KSH, 2016).

10. ábra: Magyarország Dél-Alföld régiói, Forrás: (Wikipédia, 2019).

A Dél-Alföld mezőgazdasági adottságai nemzetközi összehasonlításban is átlag feletti, a jó minőségű talaj és az éghajlati adottságok lehetővé teszik szinte az összes mérsékeltövi növény termesztését. A Dél-alföldi régió mezőgazdasága az ágazat országos bruttó hozzáadott értékének 22,7%-át, saját régiója nemzetgazdasági értékének 9,3%-át adta (KSH, 2015).

2017. évben az összes területalapú alaptámogatást (SAPS) 172 159 termelő igényelte. Az igényelt alaptámogatásra jogosult terület 4,9 millió hektár volt, amelyre 224 Mrd forint összeget irányoztak elő. Magyarország 2017. évi alap, zöldítési és kiegészítő fiatal gazda támogatásának alakulását lásd a 3. táblázatban.

3. táblázat: Magyarország 2017. évi alap, zöldítési és kiegészítő fiatal gazda támogatása

Megnevezés	EUR	Forint (310,67 HUF/EUR)
Alaptámogatás (SAPS)	145,7	45 871
Zöldítés	81,2	25 204
Alaptámogatás + Zöldítés	226,9	70 475
Fiatal gazdák támogatása	67,9	21 094
Összes (Magyarország)	294,80	91 569

Forrás: Miniszterelnökség, Saját szerkesztés.

A fiatal gazdák a fenti táblázat alapján 1 ha feletti gazdálkodási területeik után hektáronként 70 475 forint + 21 094 forint = 91 569 forint összeghez jutottak. 2017. évben a Dél-alföldi régióban a KAP I. pillérének terhére 2324 fő fiatal gazda nyújtott be kiegészítő területalapú támogatást (4. táblázat).

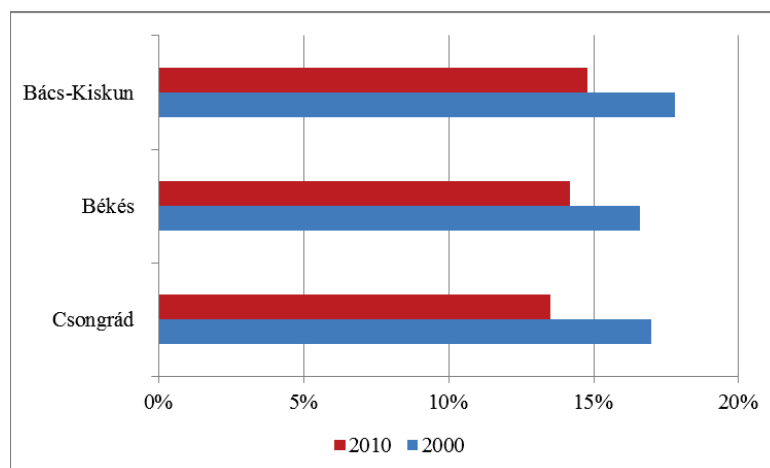
Az egyéni gazdálkodók körében a fiatal gazdálkodók részaránya tíz év alatt (2000-2010) több százalékponttal csökkent. A vizsgált megyék között kiugróan magas eltérés nem volt, a fiatalok aránya 1-4 százalékponttal tolódott el a 40 éves vagy idősebb gazdálkodók javára (11. ábra).

4. táblázat: Fiatal mezőgazdasági termelők kiegészítő területalapú támogatása a 2017. évben Dél-Alföld Régióban

Megye	fő	%
Bács-Kiskun	869	8,65
Békés	802	7,98
Csongrád	653	6,50
Dél-Alföld összes	2 324	23,13
Magyarország kalkulált összes	10 050	100

Forrás: Miniszterelnökség, Saját szerkesztés.

A Dél-alföldi régióban a KAP II. pilléréből finanszírozott 40 000 EUR-nak megfelelő támogatási összegre Bács-Kiskun megyéből érkezett be a legtöbb kérelem, majd sorrendben Békés és Csongrád megye következtek (5. táblázat).

11. ábra: Fialat egyéni gazdálkodók aránya a Dél-Alföld régióban.
Forrás: KSH-AGRYA, 2013 nyomán

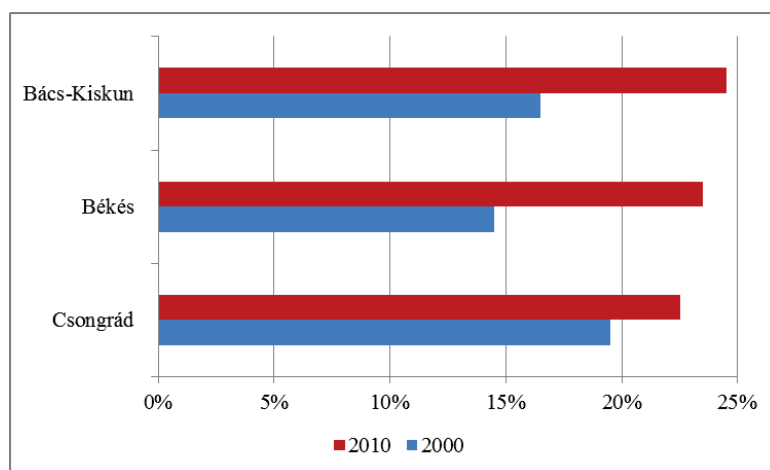
A támogatást igénylők 99,25%-a egyéni vállalkozó és 0,7%-a gazdasági társaság volt. Az igényelt támogatási összeg: 46,1 Mrd Forint a rendelkezésre álló keretösszeg 37,75 Mrd forint volt.

5. táblázat: Fialat mezőgazdasági termelők induló támogatása 2017. évben Dél-Alföld Régió benyújtott támogatási kérelmek alapján

Megye	fő	%
Bács-Kiskun	463	12,85
Békés	154	4,27
Csongrád	182	5,05
Dél-Alföld összes	799	22,17
Magyarország (összes)	3 604	100

Forrás: Miniszterelnökség, Saját szerkesztés.

Mindhárom vizsgált megyében növekedett a nők részaránya. Legnagyobb mértékű növekedést Békés megyében tapasztaltam, ahol 14%-ról 23%-ra, Bács-Kiskun megyében 17%-ról 24%-ra, végezetül Csongrád megyében 19,5 %-ról 22 %-ra változott. A nők arányának növekedése abszolút mértékben Csongrád, Békés és Bács-Kiskun megyék sorrendjében változott. (12. ábra).

12. ábra: Nők aránya a fiatal egyéni gazdálkodók között megyénként
Forrás KSH-AGRYA, 2013. nyomán

4.4. Mélyinterjú, mint kutatási módszer

A mélyinterjú során zajló kérdező-válaszadási folyamatok alapos ismerete elősegíti a kutatási céloknak megfelelő kérdés-változatok kidolgozását, a válaszadói hibák okainak feltárását, ill. lehetőségek szerinti kiküszöbölését (Földvári et al., 2018). A Kaposvári Egyetem Gazdálkodás-és Szervezéstudományok Doktori Iskolában elfogadott kutatási tervemnek megfelelően Magyarországon (Dr. Mikula Lajos, Dr. Weisz Miklós, Papp Gergely) ill. a Dél-alföldi régióban (Csongrád megye: Gémes László, Békés megye: Dr. Rákóczi Attila) olyan a témában jártas, kompetens és elismert

szakembereket kerestem meg, akiknek reális rálátásuk van az érintett szakterületre (3. Melléklet).

A mélyinterjú során:

1. Telefonon és e-mailen megkérdeztem interjúalanyaimat, hogy vállalják-e az interjút? Időpontot és helyszínt egyeztettem velük. Az interjúk időintervalluma 45-90 min volt. Az interjúkat megelőzően e-mailen elküldtem a szakmai kérdéseimet. Az interjúk kérdései a következők voltak:

- Az Ön véleménye szerint milyen szerepet töltenek be/fognak betölteni a fiatal gazdák a magyar mezőgazdaságban?
- Lesz-e elegendő állattenyésztő, földműves fiatal gazda Magyarországon?
- Biztosított-e a generációváltás?
- Mit gondol, milyen vállalkozói forma a legelőnyösebb a fiatal gazdák számára?
- Hogyan ítélik meg a jelenlegi támogatási lehetőségeket, elégséges-e a nyújtott támogatás?
- Van-e rálátása, hogy a fiatal gazdák által felvett támogatások hogyan hasznosulnak?
- Látja-e a fiatal gazdák jövőbeni lehetőségeit/kitörési pontjait?
- Mit gondol a jelen és a jövőbeni Közös Agrárpolitikáról, annak fiatal gazdákat érintő részéről?
- Van-e rálátása a fiatal gazdák magyarországi létszámára?
- Milyen európai és hazai intézkedéseket javasolna a fiatal gazdák számának/részarányának növelésére, de legalább is jelenlegi számuk megtartására.
- Miben látja az okát a fiatal gazdák létszámcsökkenésének?

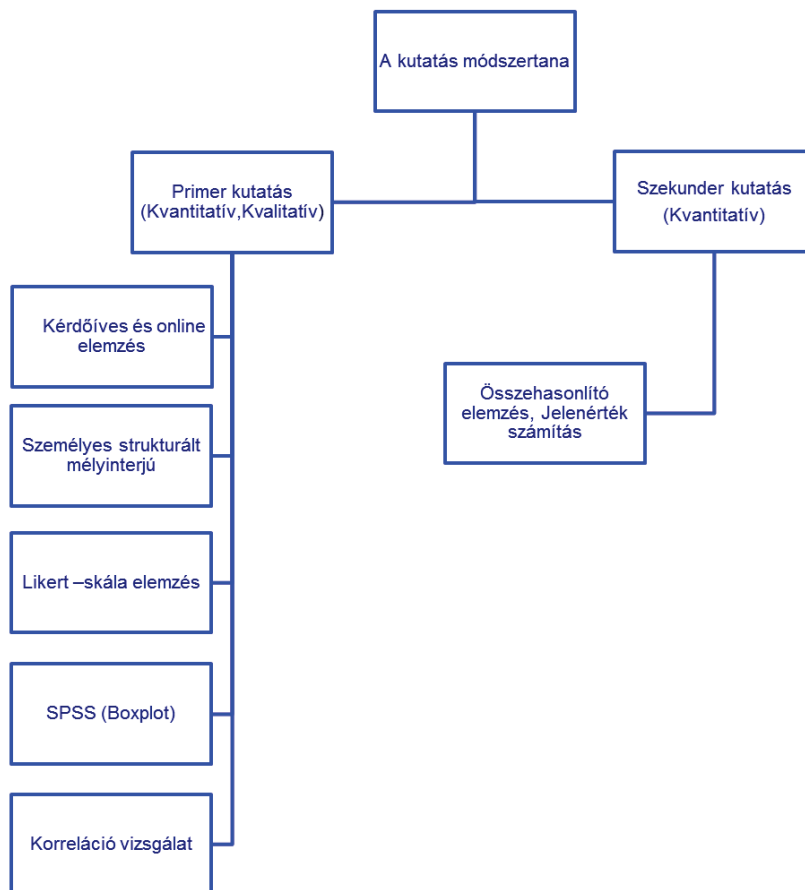
2. Az interjút a megbeszélte helyen és időben személyesen bonyolítottam le, melynek során az interjúalanyaim saját szavaikkal mondták el

gondolataikat, véleményeiket. A mélyinterjú megkezdése előtt az alanyokat megkérdeztem, hogy a beszélgetést elektronikus hangrögzítővel (diktafon) rögzíthetem-e?

3. Igenlő válasz esetén írásos jegyzeteimmel párhuzamosan hangfelvételt is készítettem.

4. A jegyzeteket és hangfelvételeket rögzítettem, majd a kapott válaszokat elemeztem.

Végül, teljes kutatásom módszertani összefoglalását a 13. ábrán mutatom be.

13. ábra: Módszertani vizsgálatok összefoglalása. Forrás: Saját szerkesztés.

Kutatási célkitűzéseim, hipotéziseim, valamint elért eredményeim elemzéseinek módját és mérési szintjeit a 6. táblázatban foglaltam össze.

6. táblázat: A kutatási témakörhöz kapcsolódó célok, hipotézisek összefüggései az elemzések módja és mérési szintjei

Célkitűzés		Hipotézis	Elemzés módja
C1 Milyen nehézségekbe ütközik a generációk közötti birtok- ill. gazdaságátadás?	C4 Homogén, vagy heterogén a fiatal gazdálkodói csoport?	H1 A fiatal gazdák termelési potenciálja, vállalkozásaik időtállósága a földhasználati lehetőségeiken múlik.	-Primer kutatás (kvalitatív, kvantitatív), kérdőíves és online elemzés -Személyes strukturált interjú -Likert-skála elemzés -MS Excel (grafikus ábrázolás: sáv diagram) -SPSS (ábrázolás: Boxplot) -Korreláció vizsgálat (Pearson/Spearman) Kruskal-Wallis teszt Khí-négyzet próba Levene teszt K-means klaszterelemzés
C2 Fiatal gazdák vállalkozási stratégiája mennyiben különbözik a korosabb gazdátársaiktól?		H2 A fiatal gazdák vállalkozási stratégiája az elkövetkező években a kevésbé tőkeigényes, családi-gazdaságon alapuló ágazatok felé irányul.	-Primer kutatás (kvalitatív, kvantitatív), kérdőíves és online elemzés -Személyes strukturált interjú -Likert-skála elemzés -MS Excel (ábrázolás: sáv diagram) -SPSS (grafikus ábrázolás: Boxplot) -Khí-négyzet próba -K-means klaszterelemzés
C3 Milyen hatása van a speciális állami támogatásoknak a fiatal gazdákra?		H3 A vidékfejlesztési és fiatal gazda programok ösztönzik a fiatal gazdákat, de önmagukban nem képesek megváltoztatni a gazdálkodási stratégiájukat.	-Szekunder kutatás (kvantitatív) kérdőíves és online elemzés -Személyes strukturált interjú, -Jelenérték számítás -Likert-skála elemzés MS Excel (grafikus ábrázolás: sáv diagram) -K-means klaszterelemzés
		H4 A fiatal gazdák hatékony generációváltását Magyarország kordedvezményes nyugdíjazási rendszere nem segíti elő.	-Primer kutatás (kvalitatív, kvantitatív), kérdőíves és online elemzés -Személyes strukturált interjú -Likert-skála elemzés, MS Excel (grafikus ábrázolás sáv diagram) -K-means klaszterelemzés

Forrás: Saját szerkesztés.

5. A kutatás eredményei és azok értékelése

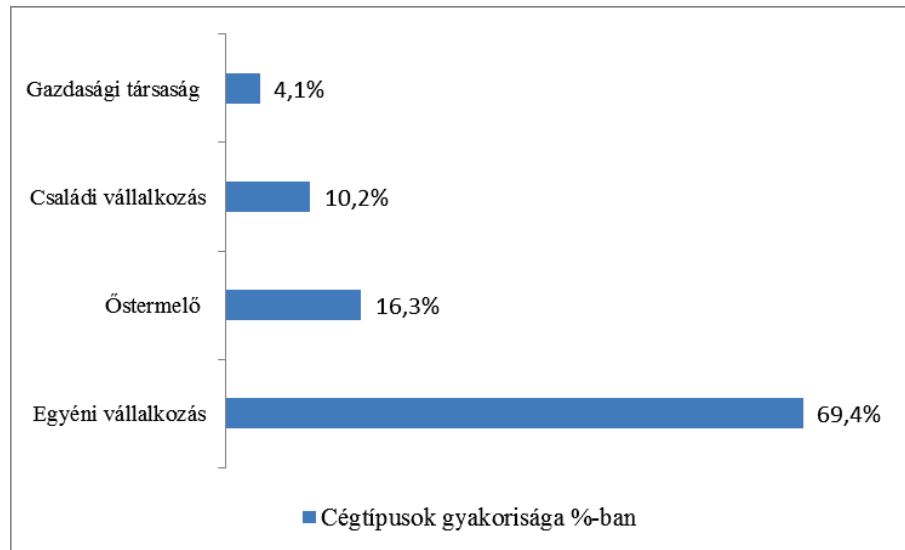
Kutatásom eredményeit és azok értékeléseit az Anyag és módszer fejezetben tárgyalta módon mutatom be a feltett hipotéziseim sorrendjében.

5.1. Fiatal gazdák vállalkozásainak időtállósága

A vizsgált gazdálkodási formák közül nem hozott számomra meglepő eredményt a felmérés. Ennek okát, magyarázatát az alábbiakban látom. Az EMOGA-ból finanszírozott fiatal gazdatámogatások 2004. évi AVOP, majd azt követő VP programok (2017. évi kiírás kivételével) preferálták és elvárták, hogy az adott fiatal gazda az AVOP 6 375 000 forint, illetve a működési évükben legalább három évig szaktanácsadói szolgáltatást vegyen igénybe 7 650 000 forint összeggel. VP esetében 40 000 EUR-nak megfelelő forintösszegű támogatás fejében, mezőgazdasági fő tevékenységű egyéni vállalkozást alapítsanak, vagy már a pályázat benyújtását megelőzően, de nem régebben, mint 12 hónap fő tevékenységű, mezőgazdasági egyéni vállalkozói státusszal rendelkezzenek.

Így kutatási eredményeim szerint a fiatal agrárvállalkozók közel 70%-a kénytelen volt az egyéni vállalkozó formát választani (14. ábra), és kilépni a második leggyakrabban őstermelő, mint mikro vállalkozó formából. Az egyéni vállalkozói formát választók a mai napig küzdenek a vállalkozói forma kötöttségeivel, illetve a NAV és a MÁK eltérő adminisztratív elvárásai rendszerével.

A fiatal gazdálkodók a családi vállalkozásainak összetétele alapján, a harmadik helyre szorultak.

14. ábra: Cégtípusok gyakorisága 18-40 év közötti fiatal gazdák között a Dél-alföldi régióban. 2019.

Forrás: Saját adat, Saját szerkesztés. n=357

A szimplán egyéni vállalkozói és östermelői kedvezőbb adózási viszonyok mellett a „Földet a gazdáknak” programon túl, a VP pályázatait nem preferálták plusz pontszámmal a családi gazdaságok fiatal vezetőit. A MÁK a fiatal gazdák által irányított családi gazdaságok esetében a KAP II. pillérét érintő induló támogatások negyedik és ötödik évében elvárt mezőgazdasági értékesítésből származó árbevételét megosztja. Ezt a tényt a MÁK a pályázati felhívás során nem közli, így az adott fiatal gazda a NAV előírásai szerint egybe számítja az árbevételt. Az elvárt árbevételtől való elmaradás súlyos büntetést, vagyis évekig húzódó polgári peres eljárást von maga után.

A fiatal gazdálkodók körében a legkevésbé preferált vállalkozási forma a gazdasági társaság alapítása, mely a vizsgált minta alapján alig haladja meg a 4%-ot. Ennek okai a következők:

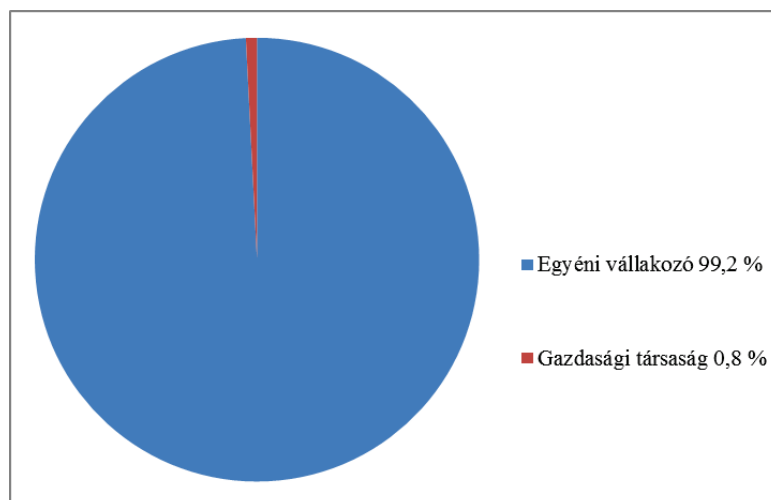
- a gazdasági társaság alapítását bonyolultnak tartják;
- az elvárt, magasabb jogszabályi követelményrendszer;
- a cég alapítási és fenntartási és működtetési költségei magasak;
- a megszüntetés bonyolult procedúrája.

A 2017. évi „A fiatal mezőgazdasági termelők számára nyújtott induló támogatás” először engedi, hogy az egyéni vállalkozás alapításán túl a fiatal gazdák is gazdasági társaságot alapítsanak. Ennek feltétele, hogy a jogi személy kizárólagos tulajdonosa és ügyvezetője a kérelem benyújtásától számított 12 hónapnál nem régebben főtevékenységként mezőgazdasági tevékenységet folytasson.

Kutatási eredményeimet a Miniszterelnökség által publikált adatok is alátámasztják, miszerint nem népszerű a fiatal gazdák körében a gazdasági társaság, mint vállalkozási forma (15. ábra).

A magyar társadalom egyik jellegzetessége, hogy a mezőgazdaságban lezajlott gyökeres változások ellenére a népesség nagyobb csoportja kötődik az agráriumhoz. Mélyinterjú alanyaim kivétel nélkül egyet értettek abban, hogy a fiatal gazda „nem terem csak úgy a semmiből”. Tehát egyfajta mintát követ azzal, hogy a meglévő gazdaságot a kor igényeivel és elvárásaival szemben átalakítsa, automatizálja, digitalizálja, robotizálja, és ez által tovább vigye. Nagy (2019) is hasonló eredményre jutott. Abban is teljes konszenzus alakult ki az interjúalanyok között, hogy a korszerű mezőgazdasági termelés elindításának „magas az anyagi” belépési korlátja.

A fiatal gazdák vállalkozásaik időtállóságát nagymértékben befolyásolja a használt technológia színvonala. A kutatási eredmény egyértelműen tükrözi, hogy a vizsgált fiatal gazdák többségükben átlagos technikát alkalmaznak a legproduktívabb és legkeresettebb fajtahasználat mellett (16. ábra). Nem hierarchikus, K-means (K-közép) klaszterelemzéssel első lépésként a 4 klaszterre való bontás ajánlott (7. táblázat), ahol az elemzés a feltett kérdésre adott válaszok alapján, a fiatal gazdák tekintetében a legnagyobb varianciaszámot eredményezte.

15. ábra: Támogatást igénylők aránya a vállalkozási típusa szerint a 18-41 életévüket be nem töltött közötti fiatal gazdák között országosan. A támogatás jogcíme: Fiatal mezőgazdasági termelők támogatása 2017.

Forrás: Miniszterelnökség n=3604 adat, Saját szerkesztés.

Az egyes klaszterek szétválasztása a „legmodernebb technika”, a „magasan képzett munkaerő”, a „legkeresettebb fajta használat”, majd a „legegyszerűbb technika” kérdések mentén történt. Az „átlagos technika” és a „legproduktívabb fajta” használatát mellőztem. Ez alapján elkülöníthetők a gazdaságok aszerint, hogy a fajtahasználat, a munkaerő, illetve a technológiai színvonal áll-e a működésük középpontjában. Utóbbi esetben pedig a magas vagy alacsony technológiai színvonalra való berendezkedés is szignifikánsan eltérő stratégiákat jelez (8. táblázat).

7. táblázat: Jelenleg használt technológia színvonala. (Nem hierarchikus K-means klaszterszám választó algoritmus alapján.) A piros szín a klaszterválasztást jelöli.

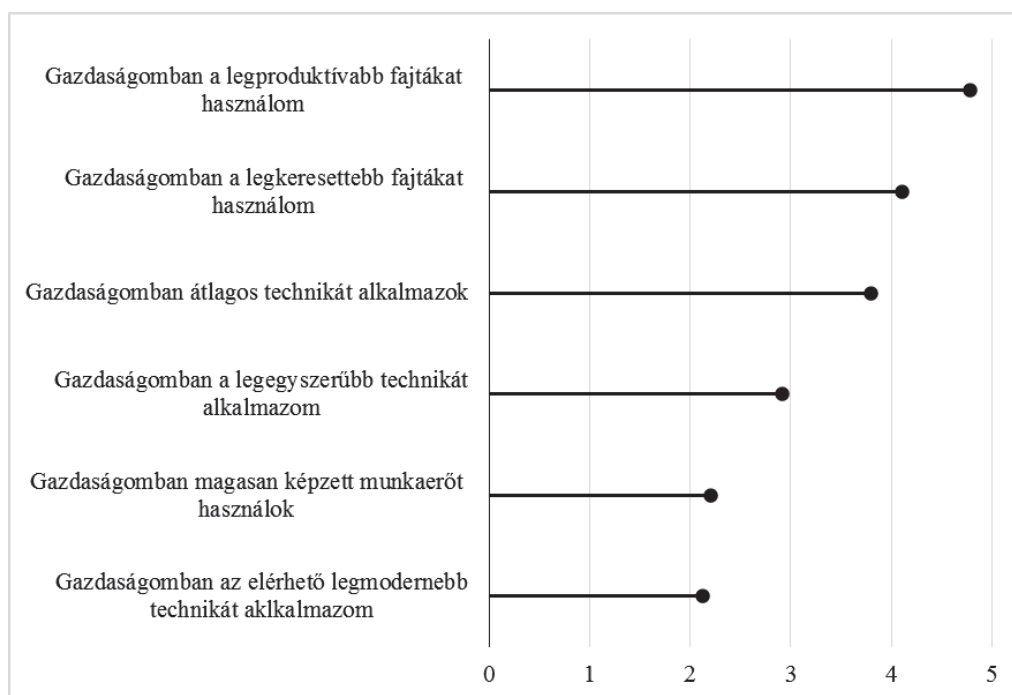
Klaszterszám	Calisnki/Harabas pseudo F
2	78,65
3	63,04
4	100,66

Forrás: Saját szerkesztés.

8. táblázat: Jelenleg használt technológia színvonala. (Nem hierarchikus K-means klaszterelemzés alapján.) A sárga szín a szignifikáns különbségeket mutató kategóriák esetén, a legnagyobb értékkel rendelkező klaszterek jelölésére szolgál. A piros szín azt jelöli, hogy nincs szignifikáns különbség.

Jelenleg használt technológia színvonala	Klaszter 1	Klaszter 2	Klaszter 3	Klaszter 4	Kruskal-Wallis teszt
Legmodernebb technikát használata	1,40	1,44	1,67	4,72	0,0001
Magasan képzett munkaerőt alkalmazása	1,42	1,40	4,54	1,80	0,0001
Legkeresettebb fajta használat	3,80	4,53	4,07	4,13	0,0001
Átlagos technikát alkalmazása	3,81	3,82	3,69	3,87	0,7425
Legegyszerűbb technikát alkalmazása	4,13	1,70	2,97	2,18	0,0001
Legproduktívabb fajta alkalmazása	4,89	4,79	4,67	4,68	0,2164
N (elemszám)	104	73	70	60	
Fiatal (kor)	0,576	0,506	0,428	0,483	0,4061
Agrár felső (képzettségi szint)	0,307	0,232	0,242	0,30	0,79
Föld (terület nagyság)	31,784	27,393	25,012	30,857	0,6717

Forrás: Saját szerkesztés.

16. ábra: Jelenleg használt technológia színvonala (n=309) (Likert skála átlag alapján.)

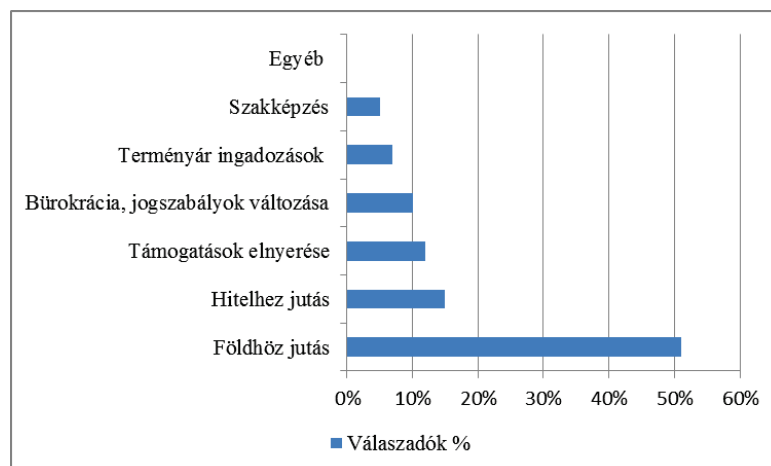
Forrás: Saját szerkesztés.

5.2. Fiatal gazdák földbirtoklási lehetősége

A mezőgazdasági termelésre alkalmas földterület kínálata lényegében állandó, habár kis mértékben további területek vonhatók be a termelésbe. Ez, ami a föld árát növeli a kereslet változásának függvényében. Eltérően a többi erőforrástól, egyetértve Erdélyivel (2009) a föld iránti kereslet folyamatosan növekszik.

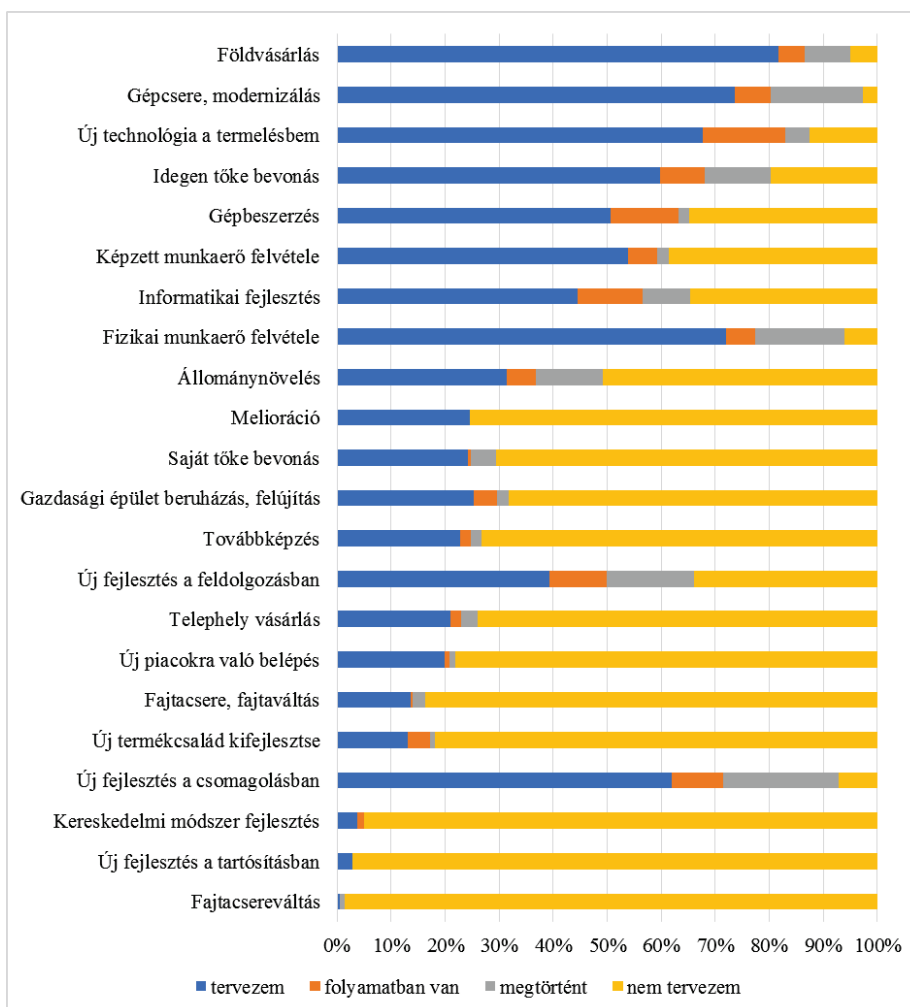
A fiatal gazdálkodók felének gondot okoz a földhöz jutás, mégis alapvető fejlesztési cél a birtokméret növelése. Eközben a földvásárlás magas tőkeigényét nem, vagy csak nehezen tudják előteremteni (Weisz, 2011).

Az AGRYA 2016. évi országos felmérése alapján a fiatal gazdák többsége a földhöz jutást említi, mint a gazdálkodást befolyásoló termelési tényezőt (17. ábra).

17. ábra: A gazdálkodás során felmerülő legfontosabb nehézségek
Forrás: AGRYA, 2016

Kutatási eredményeim (18. ábra) alátámasztják az AGRYA 2016. évi felmérését. A fiatal gazdák továbbra is a területnövelést, illetve a földvásárlást tűzték ki célul. A földhöz jutás után következő tervek a technológiai, vagy a munkaerő-fejlesztések voltak.

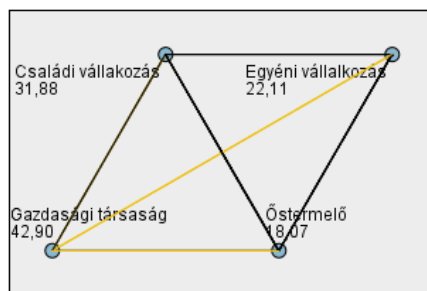
18. ábra: Tervezett tevékenységek (n=306)

Forrás: Saját szerkesztés

Az elérhető, jó minőségű termőföldre jutás fontos kezdő kritérium a fiatal gazdák számára. Ezt a „Földet a gazdáknak” programmal segítette a kormány 2015-2016 között. Ezáltal több, mint 1 200 fő 40 év alatti fiatal gazda vált 50 000 ha tulajdonosává. Mélyinterjú alanyaim egyetértettek a földre jutás nehézségeiben, de megjegyezték, hogy kevés és drága az eladó termőföld. A fiatal gazdák termelési kilátásait nem elsősorban a tulajdonlásban, hanem a földbérlésben látják. Kis területegységet, de magas termelési értéket képviselő kultúrák (fóliás kertészet) termesztése lehet a fiatal gazdák kitörési pontja (3. Melléklet).

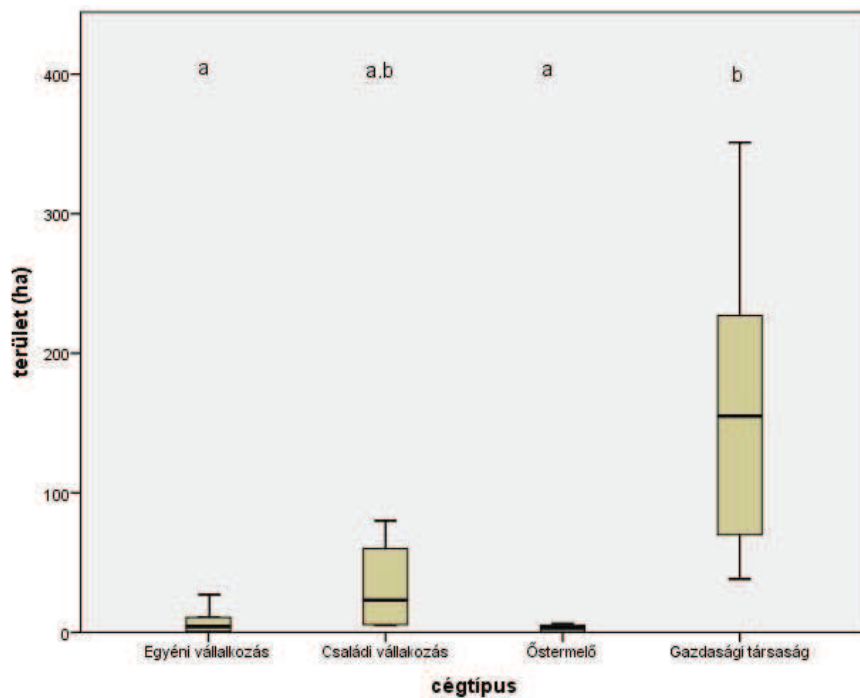
A felmérésem által létrehozott adatbázisban a felmért üzemek cégtípusai, valamint az egyes üzemek által hasznosított terület közötti nem parametrikus (Kruskal-Wallis) kapcsolatvizsgálat alapján megállapítható, hogy a gazdasági társaságok statisztikailag szignifikáns ($p < 0,05$) mértékben nagyobb területen gazdálkodnak, mint az őstermelők, illetve az egyéni vállalkozások. A családi gazdaságok és gazdasági társaságok által használt terület között ugyanakkor nem mutatható ki szignifikáns különbség az adatok nagy szórása miatt (19. ábra). A 20. ábra tartalmazza az egyes üzemtípusok által használt földterület nagyságát.

A statisztikai eredmények arra utalnak, hogy az 50 ha feletti területet birtokló fiatal gazdák magasabb arányban és szívesebben alapítanak gazdasági társaságot, mint az egyéni vállalkozást vagy őstermelői státuszt.

Sample1-Sample2	Test Statistic	Std. Error	Std. Test Statistic	Sig.	Adj.Sig.
Őstermelő-Egyéni vállalkozás	4,038	5,837	,692	,489	1,000
Őstermelő-Családi vállalkozás	13,804	8,769	1,574	,115	,693
Őstermelő-Gazdasági társaság	-24,829	8,192	-3,031	,002	,015
Egyéni vállalkozás-Családi vállalkozás	-9,766	7,419	-1,316	,188	1,000
Egyéni vállalkozás-Gazdasági társaság	-20,791	6,727	-3,090	,002	,012
Családi vállalkozás-Gazdasági társaság	-11,025	9,385	-1,175	,240	1,000

19. ábra: A hasznosított terület, valamint az egyes cégtípusok közötti nem parametrikus vizsgálat (Kruskal-Wallis teszt) páronkénti összehasonlításának eredményei. A szignifikáns ($p < 0,05$) eredményeket sárga szín jelöli.
Forrás: Saját szerkesztés (n=291)

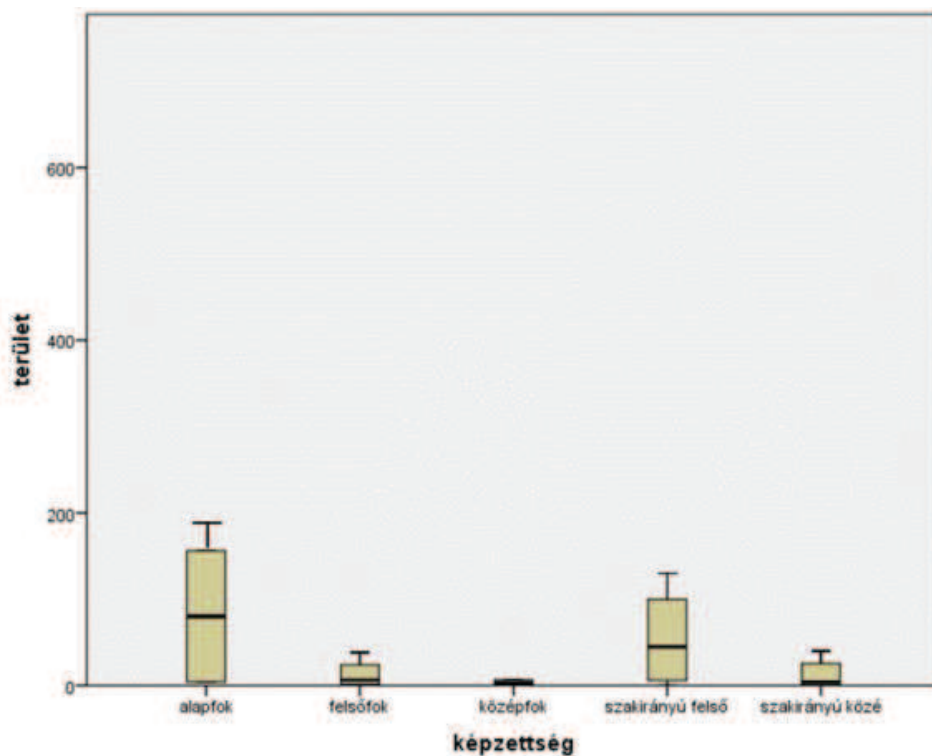

20. ábra: Mezőgazdaságilag hasznosított terület nagysága cégtípus szerint 18-40 év közötti fiatal gazdák között a Dél-alföldi régióban. Az eltérő betűk a cégtípusok közötti szignifikáns eltéréseket mutatják (Kruskal-Wallis teszt, $p=0,007$).

Forrás: Saját szerkesztés (n=291)

A vizsgált Dél-Alföld régióban főleg Csongrád és Bács-Kiskun megyékben kiemelkedő az alacsony aranykorona értékű homoktalajon való gazdálkodás.

A végzettség és a földterület között szignifikáns összefüggést nem találtam (21. ábra) ($F=0,910$; $p=0,467$). Ellenben elmondható, hogy az elmúlt 6 évben kedvezőbb lett a gazdálkodók mezőgazdasági végzettség szerinti összetétele. A vizsgált célcsoport minden fiatal gazdája önmagát legalább alapfokú fiatal gazda végzettségűnek jelölte.

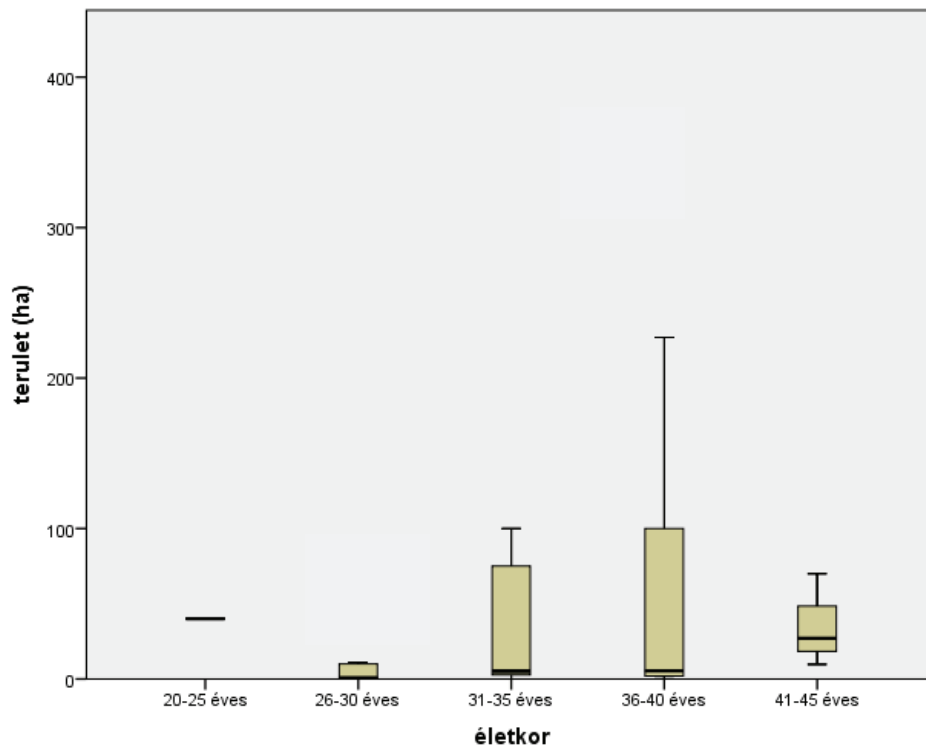

21. ábra: A földterület nagysága a vezető végzettsége szerint a fiatal gazdák között a Dél-alföldi régióban.

Forrás: Saját szerkesztés (n=297)

A vizsgált gazdálkodók átlagos földterülete 28,76 ha, amely meghaladja az országos átlagot (Weisz, 2011). Magyarországon az átlagos mezőgazdasági hasznosítású területméret az EU átlag (14,3 ha) alatti 9,5 ha volt (KPMG, 2016). Még a fiatal gazdák átlagos földhasználatának mérete 2010. évben 20,8 ha (AGRYA, 2010), 2016. évben 18,2 ha volt (Kőszegi, 2018).

A területnagyság és a fiatal gazdák életkora között szignifikáns összefüggést nem találtam (22. ábra) (Spearman korreláció, $p=0,069$). Kutatásom során a 36-40 éves korosztály birtokol legnagyobb területet, azonban a szórás is itt a legnagyobb.

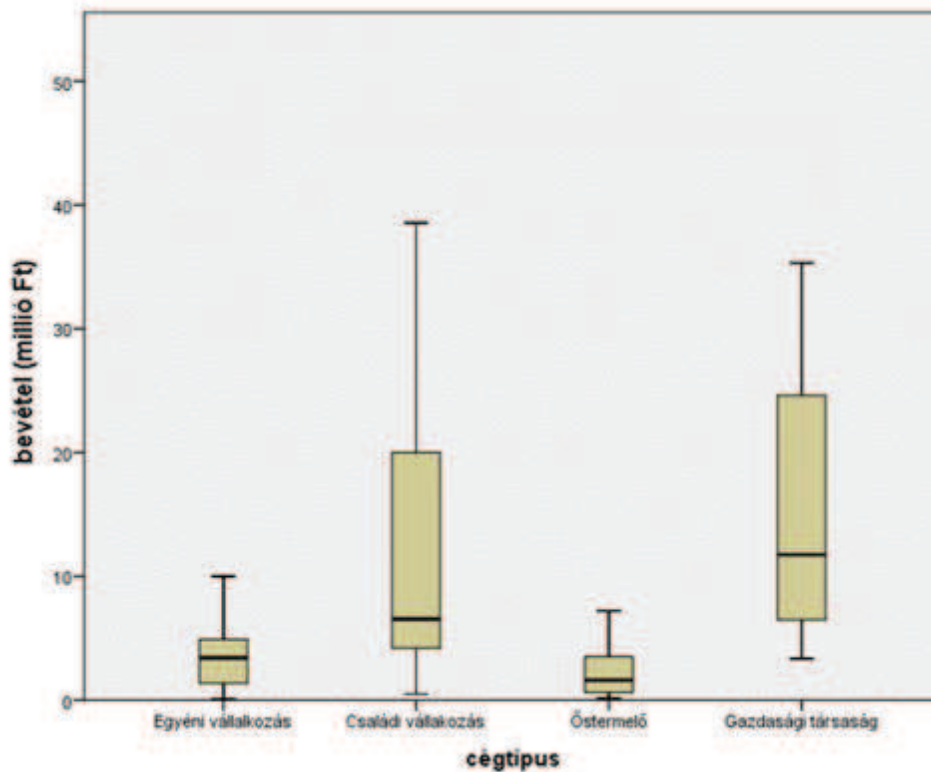

22. ábra: Területnagyság és az életkor eloszlása a fiatal gazdák között a Dél-alföldi régióban.
Saját szerkesztés (n=301)

5.3. Fiatal gazdák vállalkozási stratégiája és tőkeigénye

Mélyinterjú alanyok mindegyike egyetértett a mezőgazdasági ágazat magas tőkeigényében, illetve a magas belépési korlátjában.

Az éves árbevétel cégtípus szerinti vizsgálata nem hozott új eredményt (23. ábra). A korábban elvárt egyéni vállalkozási formát (kényszervállalkozást) a fiatal gazdák vélelmezett éves árbevételüknek megfelelően alakítják ki. Így a magasabb árbevételt a gazdasági társaságokhoz társítják, míg az alacsonyabb árbevételnél az őstermelést és az egyéni vállalkozást részesítik előnyben.

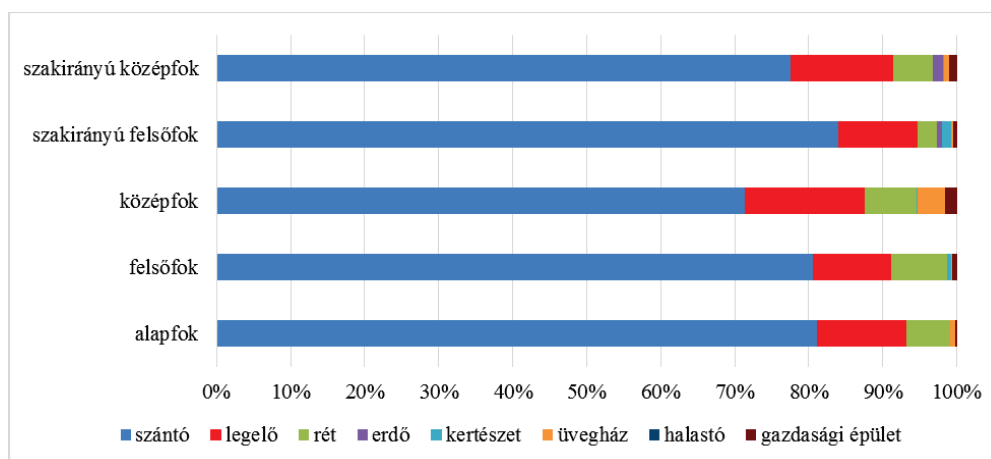

23. ábra: Éves árbevétel 18-40 év közötti fiatal gazdák között a Dél-alföldi régióban.
 Forrás: Saját szerkesztés (n=186)

A Kruskal-Wallis teszt eredménye szignifikáns eltérést mutatott a cégtípusok bevétele között. Elsősorban a családi vállalkozások jóval nagyobb bevétele volt jelentős az östermelőkhöz képest ($p < 0,001$), de az östermelők, a gazdasági társaságok ($p = 0,028$), az egyéni és családi vállalkozások között is szignifikáns különbség adódott ($p = 0,03$). A családi vállalkozások és gazdasági társaságok magas bevétellel társíthatóak. Az östermelők pedig a legalacsonyabb bevételekkel jellemezhetőek.

Művelési ágak és a végzettség viszonylatában szignifikáns összefüggést nem mutattam ki (Kví-négyzet, $p = 0,418$) (24. ábra), de a kutatásból kiderül, hogy többsége jelenleg is szántóterületen gazdálkodik. Preferálják a triviális növénykultúrák termesztését. A szakirányú képesítéssel rendelkezőknél kis területtel ugyan, de változatosabb művelési ágak is megjelentek (például a

kert). A kormányzati célkitűzés egyértelműen abba az irányba halad, hogy korlátozott elérhetőségű szántó területekről a fiatal gazdákat a kisebb terület igényű, magas tőke és kézimunka igényes kertészeti ágazat felé irányítsa (pontozási rendszert).

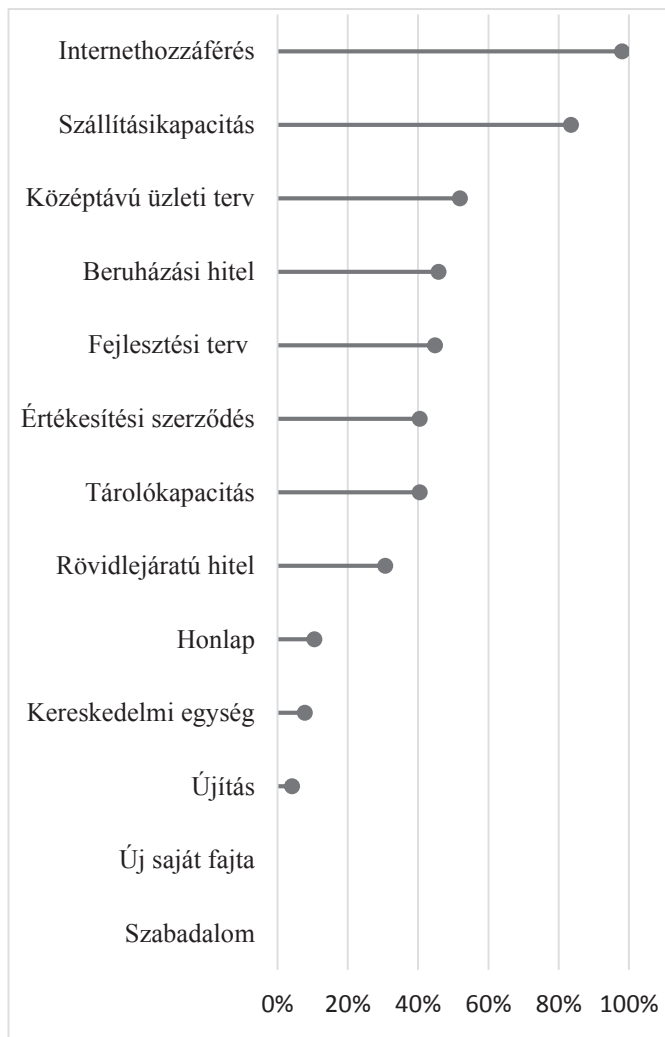

24. ábra: Művelési ágak a végzettség viszonylatában fiatal gazdák között a Dél-alföldi régióban.

Forrás: Saját szerkesztés (n=308)

Felmérve a fiatal gazdák vállalkozásainak internet hozzáférését, gyakorlatilag 100%-ban rendelkeznek vele (25. ábra). Ezt a tényt figyelembe véve a fiatal gazdák információ-szolgáltatását és egyben adatbevallását erre lehet alapozni. Az okostelefonok korában az on-line kapcsolat az idősebb korosztállyal szemben helyzeti előnyt jelent számukra. Az internet-hozzáférés által a facebook csoportokba tömörülnek, ahol az információkat megosztják egymással.

Kutatásom rávilágít arra, hogy a fiatal gazdálkodók mintegy 40%-a rendelkezik értékesítési szerződésekkel, szabadalmakkal. Új fajtákkal pedig egyáltalán nem kísérletezgetnek. A saját maguk által termelt áruféleséget nem több mint 5%-uk értékesítik saját boltban vagy üzletben. A többség kiszolgáltatottabb lett a kereskedelmi láncoknak.

25. ábra: Fiatal gazdák vállalkozása rendelkezik-e, rendelkezett-e?
 (Jelenleg rendelkezik válaszok alapján.)
 Forrás: Saját szerkesztés (n=302)

A nem hierarchikus, K-means klaszterelemzés, első lépésként 2 ideális klaszter számot jelölt (9. táblázat). Az elemzés a feltett kérdésre adott válaszok alapján a fiatal gazdák tekintetében a bázis varianciaszámot eredményezett. Az 1. klaszterbe tartozó fiatal gazdák a „értékesítési szerződés, fejlesztési terv és a beruházási hitellel” történő rendelkezést, míg a 2. klaszterbe tartozó fiatal gazdák a „rövidlejáratú hitel és a középtávú üzleti tervvel” való rendelkezést jelölték meg (10. táblázat).

Az „új saját fajta, szabadalom, kereskedelmi egység, internethozzáférés” mellőzött maradt.

A klaszterelemzés rámutatott arra, hogy feltehetőleg a magasabb végzettséggel, de kisebb átlagos földterülettel rendelkező fiatal gazdák, (Klaszter 1) hosszú távú üzleti folyamatokat, míg az alacsonyabb szakmai végzettségű, de nagyobb átlagos földterülettel rendelkező fiatal gazdák, (Klaszter 2) rövid, illetve középtávú üzleti folyamatokat részesítik előnyben, azonos korfa mellett a vizsgált Dél-alföldi szegmensben.

9. táblázat: Fiatal gazdák vállalkozása rendelkezik-e, rendelkezett-e?
(Nem hierarchikus K-means klaszterszám választó algoritmus alapján.) A piros szín a klaszterválasztást jelöli.

Klaszterszám	Calisnki/Harabas pseudo F
2	42,43
3	42,16
4	36,13

Forrás: Saját szerkesztés.

10. táblázat: Fiatal gazdák vállalkozása rendelkezik-e, rendelkezett-e?
 (Nem hierarchikus K-means klaszterelemzés alapján.) A sárga szín a szignifikáns különbségeket mutató kategóriák esetén, a legnagyobb értékkel rendelkező klaszterek jelölésére szolgál. A piros szín azt jelöli, hogy nincs szignifikáns különbség.

Vállalkozás rendelkezik-e	Klaszter 1	Klaszter 2	Kruskal-Wallis teszt
Szabadalom	0,00	0,00	1
Új saját fajta	0,00	0,00	1
Újítás	0,04	0,05	0,8536
Kereskedelmi egység	0,06	0,10	0,6489
Honlap	0,09	0,12	0,7075
Rövidlejáratú hitel	0,15	0,52	0,0001
Tárolókapacitás	0,42	0,39	0,6983
Középtávú üzleti terv	0,42	0,65	0,0007
Értékesítési szerződés	0,54	0,21	0,0001
Fejlesztési terv	0,60	0,25	0,0001
Beruházási hitel	0,76	0,05	0,0001
Szállítási kapacitás	0,84	0,83	0,9659
Internethozzáférés	0,98	0,98	0,9118
N (elemszám)	171	126	
Fiatal (kor)	0,51	0,51	0,9216
Agrárfelső (képzettségi szint)	0,30	0,29	0,8778
Föld (terület nagyság)	28,26	37,27	0,7796

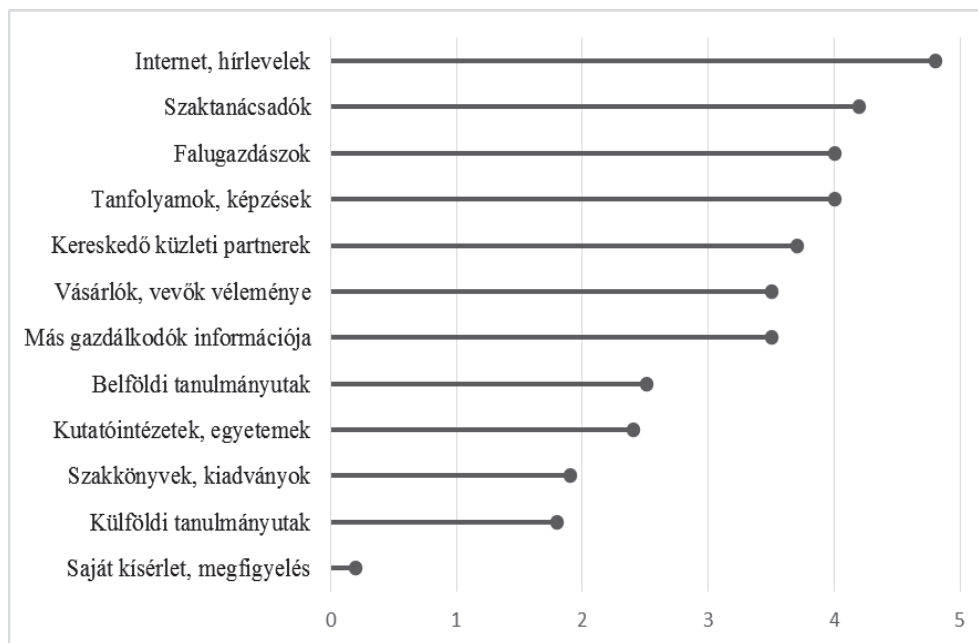
Forrás: Saját szerkesztés.

Az eredményes gazdálkodáshoz, a szakmai és pályázati információkhoz a fiatal gazdák interneten keresztül jutnak (26. ábra).

Általánosságban elmondható, hogy a legtöbb megkérdezett európai fiatal gazdálkodót leginkább a vállalkozói, technológiai és vezetési képességek fejlesztése érdekli. Kizárólag Finnországban, Svédországban, Észtországban, Lengyelországban és Cipruson voltak a megkérdezett fiatal gazdálkodók kevésbé érdeklődők (Zondag et al., 2015).

Kiemelkedő jelentőséggel bírnak a NAK által tömörített falugazdász és szaktanácsadó hálózaton keresztül szerzett információk is, melyek

megalapozhatják a Következtetés fejezetben felvetett komplex patrónus rendszer kialakítást. A tanfolyami ismeretszerzés terén is élen járnak a fiatal gazdák. A fiatal gazdák a kutatási eredmények alapján saját kísérletekbe nem bonyolódnak. Azok elemző módszerekkel való értékelésére nem vállalkoznak. Kiemelkedő jelentőségük van a bel-, és külföldi tanulmányutaknak, illetve a kutató intézetekkel való szoros kapcsolattartásnak, melyre a fiatal gazdálkodók hajlandóságot mutatnak (26.ábra).

26. ábra: Milyen információkat használnak a fiatal gazdák vállalkozásuk fejlődése érdekében? (Kérdésekre adott válaszok átlaga, fontossági sorrendben.)

Forrás: Saját szerkesztés (n=299)

A nem hierarchikus, K-means klaszterelemzés 2 ideális klaszter számot jelölt (11. táblázat). Az elemzés a feltett kérdésre adott válaszok alapján a fiatal gazdák tekintetében bázis varianciaszámot eredményezett. Az 1. klaszterbe tartozó fiatal gazdák a „külföldi tanulmányutakat, szakkönyveket, kiadványokat, televízió műsorokat és más gazdálkodók információit” részesíti előnyben, még a 2. klaszterbe tartozó fiatal gazdák a „belföldi

tanulmányutak, kereskedői és üzleti és vevői partnerhálózatot, tanfolyami képzéseket, szaktanácsadók és internetes információkat preferálják” (12. táblázat). Az „saját kísérleti megfigyelés, és a falugazdászok” kategóriák nem mutattak szignifikáns eltérést.

A klaszterelemzés rámutatott arra, hogy az alacsonyabb szakmai végzettséggel, de nagyobb átlagos földterülettel rendelkező 40. életévükhöz közelebb álló fiatal gazdák, (Klaszter 1) inkább exogén tényezők által orientáltak, még a magasabb szakmai végzettségű, de alacsonyabb átlagos földterülettel rendelkező fiatal gazdák, (Klaszter 2) inkább endogéntényezők által orientáltak.

11. táblázat: Milyen információkat használnak a fiatal gazdák vállalkozásuk fejlődése érdekében?(Nem hierarchikus K-means klaszterszám választó algoritmus alapján.) A piros szín a klaszterválasztást jelöli. A piros szín a klaszterválasztást jelöli.

Klaszterszám	Calinski/Harabas pseudo F
2	42,61
3	32,56
4	28,88

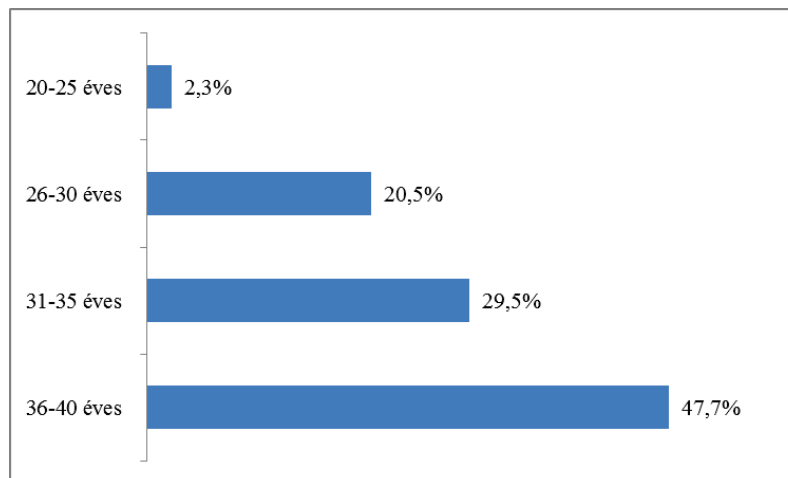
Forrás: Saját szerkesztés.

12. táblázat: Milyen információkat használnak a fiatal gazdák vállalkozásuk fejlődése érdekében?(Nem hierarchikus K-means klaszterelemzés alapján.) A sárga szín a szignifikáns különbségeket mutató kategóriák esetén, a legnagyobb értékkel rendelkező klaszterek jelölésére szolgál. A piros szín azt jelöli, hogy nincs szignifikáns különbség.

Információ használat módja	Klaszter 1	Klaszter 2	Kruskal-Wallis teszt
Saját kísérlet, megfigyelés	0,17	0,24	0,680
Külföldi tanulmányutak	2,01	1,55	0,005
Szakkönyvek kiadványok	2,02	1,76	0,084
Televízió, szakmai műsorok	2,19	1,80	0,016
Belföldi tanulmányutak	2,29	2,78	0,001
Kutatóintézetek, egyetemek	2,68	2,07	0,000
Kereskedők, üzleti partnerek	2,88	4,72	0,000
Vásárlók, vevők véleménye	3,38	3,66	0,070
Tanfolyamok, képzések	3,43	4,71	0,000
Szaktanácsadók	3,61	4,93	0,000
Más gazdálkodók információja	3,69	3,28	0,006
Falugazdászok	4,08	3,92	0,268
Internet hírlevelek	4,68	4,96	0,001
N (elemszám)	165	134	
Fiatal (kor)	0,56	0,47	0,1645
Agrárfelső (képzettségi szint)	0,24	0,31	0,3447
Föld (terület nagyság)	30,72	24,83	0,3667

Forrás: Saját szerkesztés.

Eredményeim az egész országra nem terjeszthetők ki, de a Dél-alföldi régiót jól jellemzik. A vizsgált gazdák egyike sem vette figyelembe, hogy a pályázati kritériumrendszernek való megfelelés a 18. életév betöltésétől lehetséges. Ugyanakkor a 18-19 éves fiatal gazda jelölt pénzügyi, vállalkozói és szakmai szempontból nem alkalmas önálló vállalkozás alapítására. A 20-25 éves korosztály is csak csekély, mintegy 2,3%-ban képviseltette magát ebben a komoly és felelősségteljes döntésben. Fontos kiemelni, hogy a fiatal gazdáknak majdnem a fele (47,7%) a korhatárhoz közelít (<41 év). Ez arra utal, hogy ebben az életkorban érzik leginkább alkalmasnak magukat a gazdálkodási tevékenységük elindítására (27. ábra).

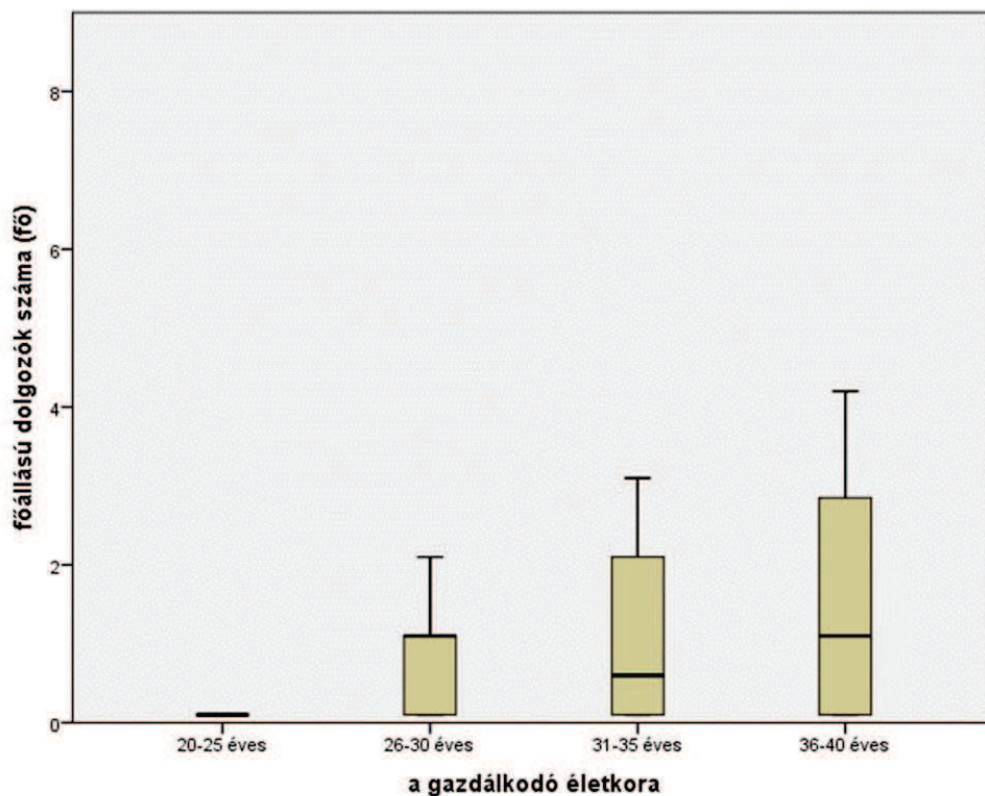

27. ábra: Az életkor megoszlása a fiatal gazdák között a Dél-alföldi régióban.
 Forrás: Saját szerkesztés (n=309)

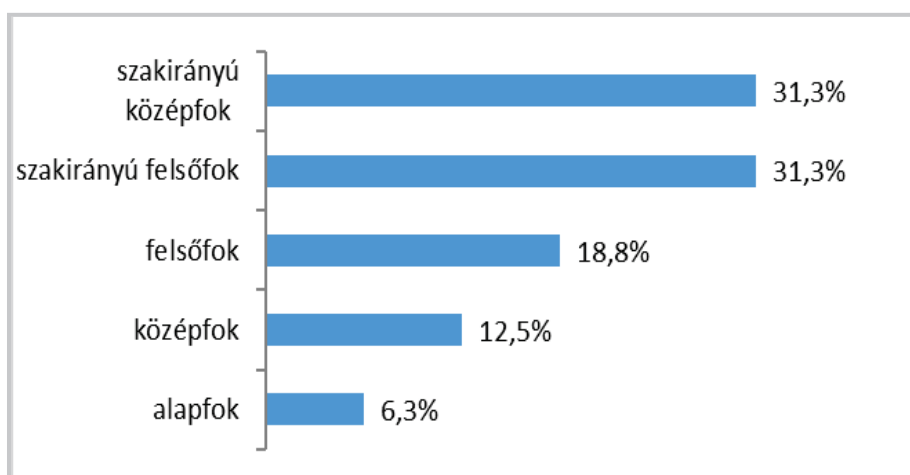
A 2014, 2015 és 2017-es években pályázók a működtetési időszak 4. évétől 1, 2 vagy több mint, 2 fő főállású alkalmazottat vállaltak az elérhető magasabb pontszám érdekében.

A 28. ábra szemlélteti, hogy a vizsgált fiatal gazdák 26-40 éves korban átlagosan 1,8 fő főállású alkalmazottat foglalkoztatnak. A pályázati fenntartási időszak leteltével (5 év) a főállású alkalmazottaiktól a magas járulékfizetési kötelezettség miatt megválnak, és jó esetben részmunkaidős, vagy eseti foglalkoztatásban alkalmazzák őket tovább. A pályázati kiírás nem teszi lehetővé a részmunkaidős foglalkoztatást.

A vállalkozói stratégiában a képzettség meghatározó jelentőséggel bír. A képzettség szempontjából a pályázók 100 %-ban megfelelnek a pályázati kritériumrendszernek (29. ábra). A pályázati kiírás minimum középfokú agrárvégzettséget feltételez. A képzettség növekedésével eleinte a gazdálkodók aránya is növekszik, mely feltehetően a megszerzett tudás hatékonyságát mutatja, viszont a szakirányú képzések esetében a közép-, és felsőfok között már nincs ilyen különbség. A szakirány nélküli felsőfok esetében már kisebb az arányuk.

28. ábra: Főállású alkalmazottak száma a fiatal gazdák között a Dél-alföldi régióban.
 Forrás: Saját szerkesztés (n=278)

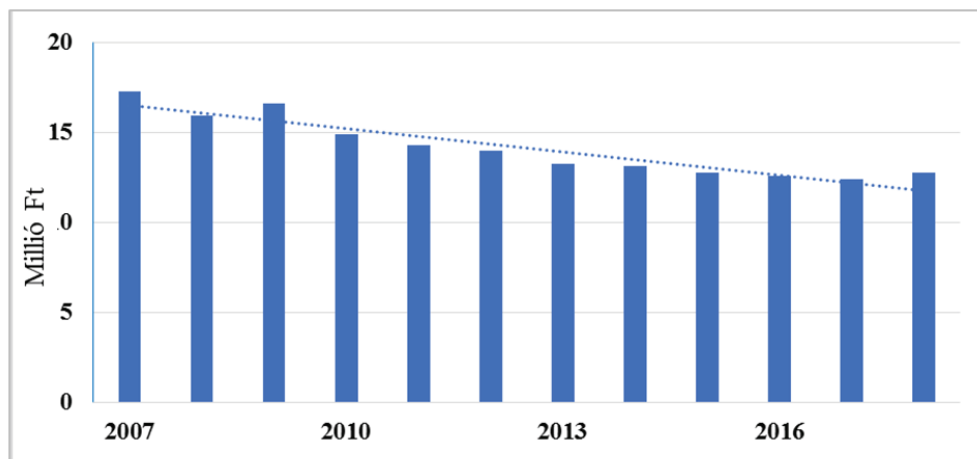

29. ábra: Képzettségi szintek gyakorisága a fiatal gazdák között a Dél-alföldi régióban
 Forrás: Saját szerkesztés (n=301)

Az új nomenklátúra értelmében a szakmunkás végzettség is középfokú agrárvégzettségnek minősül. A pályázati kiírások kritérium rendszerként szabják meg a minimum középfokú agrárvégzettség meglétét, de azt pontszámmal nem illetik. Ezzel szemben a technikusi végzettségért már plusz pont járt.

5.4. Fiatal gazdákat ösztönző támogatási programok

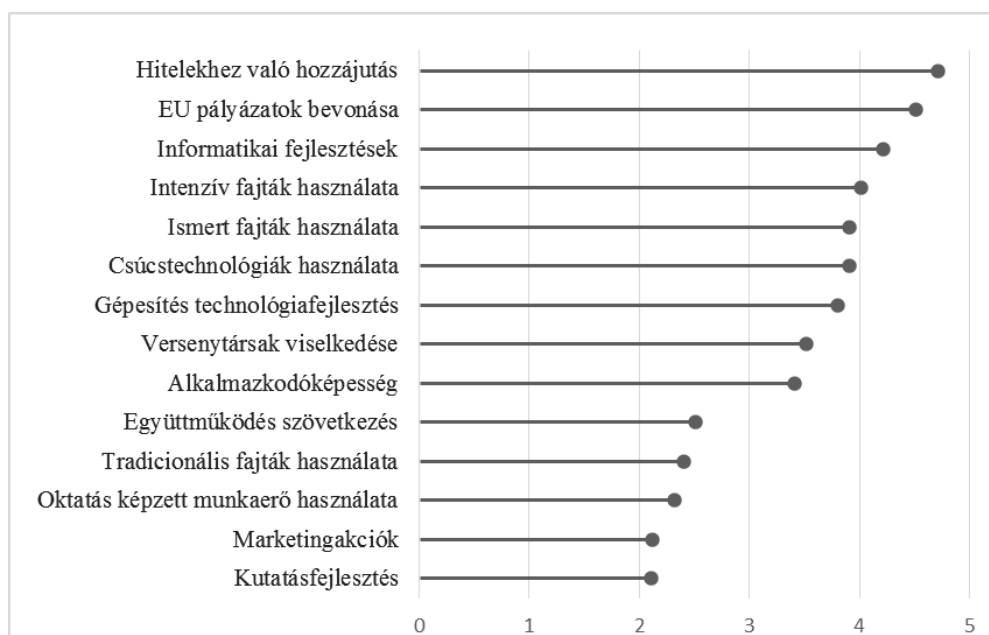
A fiatal gazdákat ösztönző támogatási programok szükségességének megítélésben minden mélyinterjú alany egyetértett, ellenben azok hasznosulása megosztotta a mélyinterjú alanyokat. A KAP II. pilléréből finanszírozott egyszeri jövedelemkiegészítő támogatás 70 000 EUR volt. Magyarország saját tagállami döntése értelmében 40 000 EUR összeget allokkált. A 2007. évtől a fenti összeg változatlan maradt, miközben annak jelenértéke folyamatosan csökkent (30. ábra) úgy, hogy az adott jogcímhez köthető kötelezettség és elvárás rendszer folyamatosan nőtt. E két hatás együtt eredményezte, hogy a korábban 4-5-szörös, a fenti jogcímre benyújtott jelentkezés Magyarországon a 1,5-szeresére apadt.

30. ábra: Adott évben felvett 40 000 EUR fiatal gazda induló támogatás 2018. évi jelenértéke.

Forrás: Saját szerkesztés

A fiatal gazdákat segítő támogatási programok a piaci versenyképességüket hivatottak elősegíteni. Ehhez a célközönség a hitelekhez való hozzájutást és az Európai Unió pályázatok bevonását jelölte meg (31. ábra). Az eredmények alapján fontosnak tekintem az informatikai és technológiai fejlesztéseket, illetve a megfelelő fajtahasználatot és annak intenzifikálását.

31. ábra: Versenyképesség fontossága a fiatal gazdák között a Dél-alföldi régióban. (Kérdésre adott válaszok fontosságának átlaga alapján.)

Forrás: Saját szerkesztés (n=301)

A nem hierarchikus, K-means klaszterelemzés első lépésként 2 ideális klaszter számot jelölt meg (13. táblázat). Az elemzés a feltett kérdésre adott válaszok alapján a fiatal gazdák tekintetében bázis varianciaszámot eredményezett. Az 1. klaszterbe tartozó fiatal gazdák az "oktatást, képzett munkaerő meglétét" tartják a versenyképesség legfontosabb elemének, míg a 2. klaszterbe tartozó fiatal gazdák a „szövetkezést, a gépesítést és a csúcstechnológiák” alkalmazását részesítik előnyben (14. táblázat). A felsoroltakon kívüli kategóriák között nem mutatkozott szignifikáns eltérés. A klaszterelemzés rámutatott arra, hogy az alacsonyabb szakmai

végzettséggel és alacsonyabb átlagos földterülettel rendelkező fiatal gazdák (Klaszter 1) inkább a humán erőforrásban látják a legfontosabb versenyképességi tényezőt, míg a magasabb szakmai végzettségű, magasabb átlagos földterülettel rendelkező fiatal gazdák (Klaszter 2) inkább reáltényezőkben látják a versenyképességi előnyeiket.

13. táblázat: A versenyképesség fontossága a fiatal gazdák között a Dél-alföldi régióban (Nem hierarchikus K-means klaszterszám választó algoritmus alapján.) A piros szín a klaszterválasztást jelöli.

Klaszterszám	Calisnki/Harabas pseudo F
2	44,53
3	31,04
4	26,01

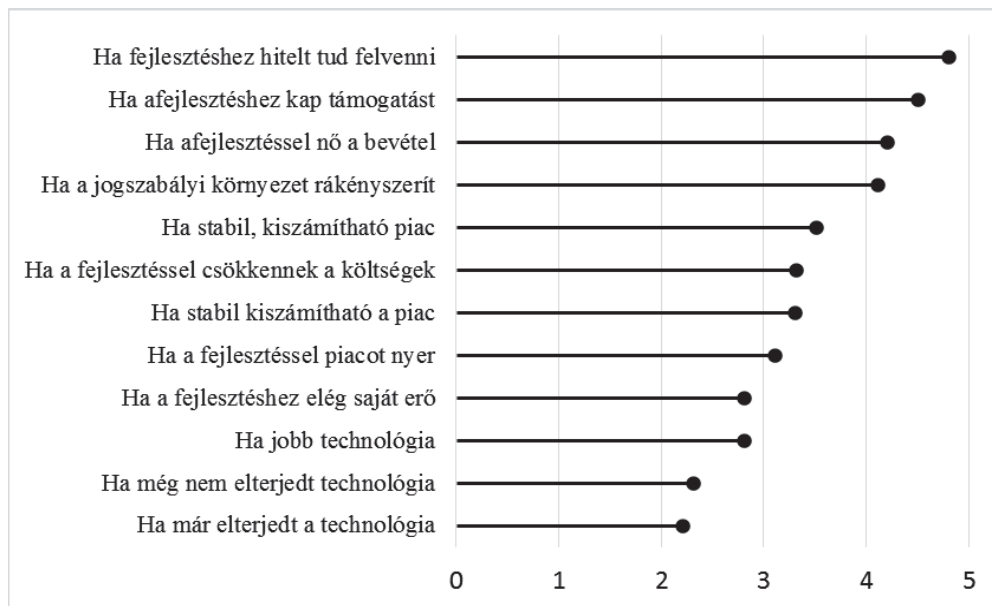
Forrás: Saját szerkesztés

14. táblázat: A versenyképesség fontossága a fiatal gazdák között a Dél-alföldi régióban (Nem hierarchikus K-means klaszterelemzés alapján.) A sárga szín a szignifikáns különbségeket mutató kategóriák esetén, a legnagyobb értékkel rendelkező klaszterek jelölésére szolgál. A piros szín azt jelöli, hogy nincs szignifikáns különbség.

Versenyképesség fontossága	Klaszter 1	Klaszter 2	Kruskal-Wallis teszt
Marketingakciók, reklámakciók	2,01	2,18	0,3233
Kutatás, fejlesztés	2,03	2,15	0,566
Együttműködés, szövetkezés	2,25	2,66	0,0048
Extenzív tradicionális fajták használata	2,41	2,40	0,7853
Alkalmazkodóképesség	3,29	3,47	0,1192
Versenyársak viselkedése	3,44	3,55	0,4387
Gépesítés, technológiafejlesztés	3,68	3,88	0,0994
Csúcstechnológiák használata	3,75	4,00	0,0728
Ismert fajták használata	3,91	3,91	0,8795
Oktatás, képzett munkaerő használata	3,96	1,27	0,0001
Intenzív fajták használata	4,03	3,99	0,8785
Informatikai fejlesztések	4,23	4,19	0,7198
EU pályázatok bevonása	4,54	4,48	0,5218
Elérhető hitelekhez való hozzájutás	4,76	4,67	0,225
N (elemszám)	117	184	
Fiatal (kor)	0,51	0,53	0,7723
Agrárfelső (képzettségi szint)	0,26	0,29	0,5878
Föld (terület nagyság)	22,70	32,94	0,6598

Forrás: Saját szerkesztés.

A fiatal gazdák fejlesztési és beruházási kedve a felmérések alapján nagyobb, mint idősebb gazdatársaiké. A 32. ábra elemzése alátámasztja a 30. ábra megállapításait, ugyanis a fiatal gazdák akkor hajlandóak fejlesztésbe, beruházásba bocsátkozni, ha ahhoz támogatás és hitelfelvételi lehetőség is társul. Mindezt azért teszik, hogy legalább középtávon csökkenjenek a költségeik, és kevésbé váljanak a mai viszonyok között bizonytalan, a képzett vagy képzetlen alkalmazotti munkaerőpiac kiszolgáltatottjává.

32. ábra: Fejlesztésbe, beruházásba bocsátkozás feltételei a fiatal gazdák között a Dél-alföldi régióban. (Kérdésekre adott válaszok átlaga alapján.)

Forrás: Saját szerkesztés (n=301)

A nem hierarchikus, K-means klaszterelemzés első lépéseként 3 klaszter számot jelölt meg (15. táblázat). Az elemzés a feltett kérdésre adott válaszok alapján a fiatal gazdák tekintetében bázis varianciaszámon felüli klasztert eredményezett. Az 1. klaszterbe tartozó fiatal gazdák a fejlesztésbe bocsátkozás feltételeként „a piac kényszerítő erejét és kiszámíthatóságát, a növekvő árbevételt, a jogszabály-változásokat, valamint a támogatásokat” tartják fontosnak. Még a 2. klaszterbe tartozó fiatal gazdák „a biztosan jobb fajtákat, az elegendő saját erőt, az új piacok megnyerését” kötik ki feltételként. A 3. klaszterbe tartozók „a már bevált elterjedt fajtákban/technológiákban” bíznak (16. táblázat). A felsoroltakon kívüli fejlesztési hitel mellőzött maradt. A klaszterelemzés rámutatott arra, hogy feltehetőleg az alacsonyabb szakmai végzettséggel, és alacsonyabb átlagos földterülettel rendelkező fiatal gazdák, (Klaszter 1) inkább a piaci viszonyok alapján hozzák meg döntéseiket, míg a magasabb szakmai végzettségű,

alacsonyabb átlagos földterülettel rendelkező, fiatal gazdák (Klaszter 2) inkább költség-haszonelemzés döntésvezéreltek. Az alacsonyabb szakmai végzettségű, magasabb átlagos földterülettel rendelkező fiatal gazdák (Klaszter 3) nem kísérletező szemléletűek, a bizonyítottan bevált fajták, technológiák elterjedése után bocsátkoznak csak fejlesztésbe. Nem bocsátkoznak fejlesztésbe, követő magatartást tanúsítanak.

15. táblázat: Fejlesztésbe, beruházásba bocsátkozás feltételei a fiatal gazdák között a Dél-alföldi régióban. (Nem hierarchikus K-means klaszterszám választó algoritmus alapján.) A piros szín a klaszterválasztást jelöli. A piros szín a klaszterválasztást jelöli.

Klaszterszám	Calisnki/Harabas pseudo F
2	28,23
3	30,29
4	24,17

Forrás: Saját szerkesztés.

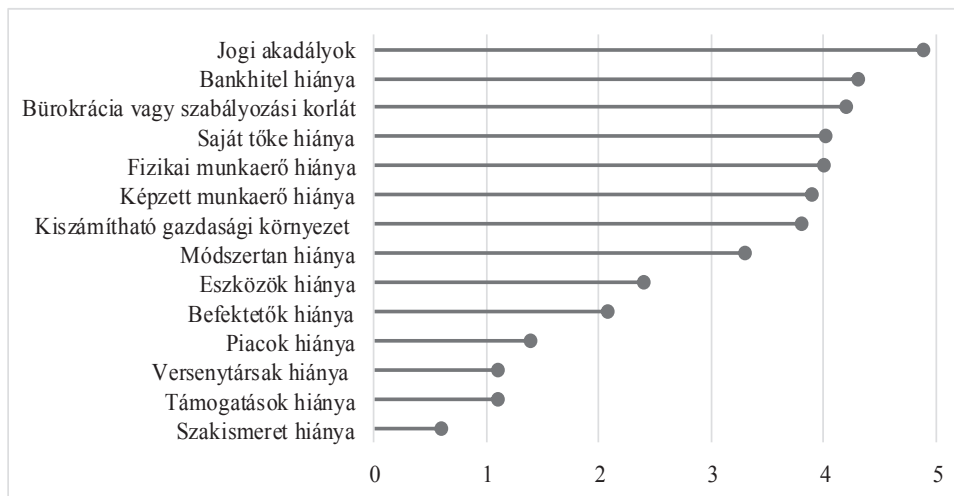
16. táblázat: Fejlesztésbe, beruházásba bocsátkozás feltételei a fiatal gazdák között a Dél-alföldi régióban. (Nem hierarchikus K-means klaszterelemzés alapján.) A sárga szín a szignifikáns különbségeket mutató kategóriák esetén, a legnagyobb értékkel rendelkező klaszterek jelölésére szolgál. A piros szín azt jelöli, hogy nincs szignifikáns különbség.

Fejlesztésbe bocsátkozás feltételei	Klaszter 1	Klaszter 2	Klaszter 3	Kruskal-Wallis teszt
Ha az adott technológia, fajta elterjedt	2,06	1,99	2,77	0,0001
Ha az adott technológi, fajta nem terjedt el	2,25	2,49	2,22	0,2898
Ha az adott technológia fajta biz. jobb	2,87	3,79	1,58	0,0001
Ha a fejlesztéshez elegendő a saját erő	2,93	3,60	1,65	0,0001
Ha a fejlesztéssel piacot nyerek	3,03	3,68	2,65	0,0001
Ha a fejlesztéssel csökkennek a költségek	3,36	3,49	3,00	0,0609
Ha a piac rákényszerít	3,64	3,05	2,81	0,0001
Ha stabil kiszámítható a piac	3,90	3,15	3,00	0,0001
Ha a fejlesztéssel nő az bevétel	4,51	4,39	3,30	0,0001
Ha jogszabályi környezet rákényszerít	4,64	3,27	3,78	0,0001
Ha a fejlesztéshez kapok támogatást	4,66	4,40	4,26	0,0003
Ha tudok a fejlesztéshez hitelt felvenni	4,86	4,77	4,70	0,328
N (elemszám)	157	75	69	
Fiatal (kor)	0,48	0,51	0,521	0,894
Agrár felső (képzettségi szint)	0,28	0,31	0,202	0,5275
Föld (terület nagyság)	26,06	28,72	37,630	0,5836

Forrás: Saját szerkesztés.

5.5. Fiatal gazdák hatékony generációváltását segítő intézkedések

A hatékony generációváltást segítő intézkedéseket úgy lehet leginkább előkészíteni, ha a vállalkozások fejlődését akadályozó tényezőket vesszük számba. A mélyinterjúkban meghallgatott szakértők egyöntetű véleménye alapján olyan kormányzati döntések sorozatára van szükség a közeljövőben, mely összehangolt munkát igényel a jogalkotás, a szakigazgatás és az érdekképviseleti szervezetek részéről. A kutatás módszereként Likert-skála elemzést alkalmaztam (33. ábra), melynek során a vizsgált fiatal gazda csoport közel egyöntetűen a hatékony generációváltás, fejlődésük akadályozó tényezőket a jogi akadályokban, úgymint a korai nyugdíjazásból eredő gazdaság átadásban, az örökösödési szabályozásban, valamint a földvásárlás fiatal gazdákat érintő, számukra előnytelen szabályozásban látom.

33. ábra: A vállalkozás fejlődését akadályozó tényezők a fiatal gazdák között a Dél-alföldi régióban. (Kérdésekre adott válaszok átlaga alapján.)

Forrás: Saját szerkesztés (n=301)

A nem hierarchikus, K-means klaszterelemzés első lépéseként 2 klaszter számot jelölt meg (17. táblázat). Az elemzés a feltett kérdésre adott válaszok alapján a fiatal gazdák tekintetében bázis varianciaszámot eredményezett. Az 1. klaszterbe tartozó fiatal gazdák a "kiszámíthatóság és a képzett munkaerő hiányát" tartják a vállalkozás fejlődését leginkább akadályozó tényezőnek. A 2. klaszterbe tartozó fiatal gazdák a „szakismeret, piac, eszköz, fizikai munkaerő hiányát” tartják elsőként szem előtt (18. táblázat). A felsoroltakon kívüli kategóriák jelentősége elmarad a fentiektől. A klaszterelemzés rámutatott arra, hogy a magasabb szakmai végzettséggel, és alacsonyabb átlagos földterülettel rendelkező 40 éves életkorukhoz leginkább közeledő fiatal gazdákat (Klaszter 1) inkább a hosszú távú akadályozó tényezők befolyásolják döntéseikben. Az alacsonyabb szakmai végzettségű, magasabb átlagos földterülettel rendelkező 40 éves életkoruktól távolabb eső fiatal gazdákat (Klaszter 2) inkább a rövid távú akadályozó tényezők befolyásolják döntéseikben. A fejlődést akadályozó tényezők pontos ismerete, elemzése fontos támpontot nyújthat az adott ország kormányzata és döntéshozói számára, az támogatáspolitikai kialakításában.

17. táblázat: A vállalkozás fejlődését akadályozó tényezők a fiatal gazdák között a Dél-alföldi régióban. (Nem hierarchikus K-means klaszterszám választó algoritmus alapján.) A piros szín a klaszterválasztást jelöli.

Klaszterszám	Calisnki/Harabas pseudo F
2	44,08
3	36,890
4	28,880

Forrás: Saját szerkesztés (n=301)

18. táblázat: A vállalkozás fejlődését akadályozó tényezők a fiatal gazdák között a Dél-alföldi régióban. (Nem hierarchikus K-means klaszterelemzés alapján.) A sárga szín a szignifikáns különbségeket mutató kategóriák esetén, a legnagyobb értékkel rendelkező klaszterek jelölésére szolgál. A piros szín azt jelöli, hogy nincs szignifikáns különbség.

Vállalkozások fejlődését akadályozó tényezők	Klaszter 1	Klaszter 2	Kruskal-Wallis teszt
Szakismeret hiánya	0,51	0,80	0,049
Versenyársak	1,12	1,09	0,800
Támogatások hiánya	1,13	1,03	0,320
Piacok hiánya	1,33	1,56	0,076
Befektetők hiánya	2,02	2,23	0,149
Eszközök hiánya	2,14	2,98	0,000
Módszertan hiánya	3,47	2,91	0,145
Fizikai munkaerő hiánya	3,87	4,34	0,001
Kiszámíthatóság hiánya	3,93	3,53	0,002
Képzett munkaerő hiánya	3,95	3,80	0,066
Saját tőke hiánya	4,09	3,87	0,196
Bürokrácia	4,79	2,88	0,000
Bankhitel hiánya	4,80	3,22	0,000
Jogi akadályok	4,94	4,81	0,153
N (elemszám)	208	93	
Fiatal (kor)	0,52	0,44	0,249
Agrárfelső (képzettségi szint)	0,29	0,27	0,735
Föld (terület nagyság)	27,49	39,07	0,656

Forrás: Saját szerkesztés (n=301)

5.6. Eurorégiós felmérések (Románia, Szerbia)

Az Eurorégiós DKMT (Duna-Körös-Maros-Tisza) felmérések alapján, melyek a 2007. január 1-jén csatlakozott uniós tagországból (Románia) és egy csatlakozni kívánó országból (Szerbia) származnak (19. táblázat). A minta nem reprezentatív.

19. táblázat: Fiatal mezőgazdasági termelők gazdálkodásának főbb jellemzői az Eurorégióban (Románia, Temes megye (n=10) Itt a vállalkozás és képzési típusokat dekódolni kellene.

Fiatal gazda	Vállalkozás típusa	Képzítés	Szántóföld (ha)	Legelő (ha)	Épület (m ²)	Növénytermesztés (%)	Állattenyésztés (%)	Végtermék
1.	4	4	150	1 500	900	15	85	tehéntej
2.	1	2	70		500	70	30	sertés
3.	4	2	150		700	75	25	sertés
4.	1	3	40		100	65	35	sertés, tehéntej
5.	4	4	200		400	85	35	sertés, tehéntej
6.	4	2	190		200	85	15	sertés, tehéntej
7.	2	3	90		60	70	30	baromfi, sertés, tehéntej
8.	1	1	20		50	70	30	baromfi, sertés, tehéntej
9.	2	2	20		100	75	25	baromfi, sertés, tehéntej
10.	4	2	90	1 500	1 000	80	20	juh, tehéntej, hús, túró

Forrás: Bodnár et al., 2016

A román mintacsoportban szereplő fiatal gazdák egyike sem rendelkezett középtávú üzleti tervvel a gazdaságuk irányításáról. Fejlesztési ötleteik vannak, de befektetési hitelt nem kívánnak hozzá igénybe venni. A válaszadók leginkább a hazai farmlátogatásokat részesítik előnyben a külföldi tanulmányutakkal szemben. Információforrásuk csökkenő Likert skála

pontszám szerint:

- könyvek (3,2 pont),
- mezőgazdasági kiállítások, képzések, tanfolyamok (2,5 pont),
- vásárlók véleménye (2,5 pont),
- egyéb gazdálkodók (2,5 pont),
- internet (1,7 pont),
- tv műsor és üzleti partner (1,0 pont),
- kutatóüzemi eredmények (0,5 pont).

DKMT Eurorégióban élő fiatal gazdák fejlődésük előfeltételeként:

- támogatásokat (4,8 pont),
- új piaci lehetőségeket (4,4 pont),
- bevételek növekedését (4,4 pont),
- biztonságos piaci feltételeket (4,2 pont),
- költségek csökkenését (3,2 pont),
- a csökkentett kamatozású kölcsönöket (2,2 pont) tartják (Bodnár et al., 2018).

Románia mezőgazdasági teljesítményét és termelési potenciálját az Európai Unió pénzügyi forrásainak felhasználási területeit Franciaországhoz, Németországhoz és Magyarországhoz viszonyítva más szerzők is vizsgálták. Megállapítva, hogy vélhetően 2038-ig nem érik el az Európai Unió 27 tagállamának, illetve a vizsgált országok átlagos szintjét a fiatal gazdák térnyerésén túl, a problémák megoldását a földterületek egyesítésében, az öntözött területek bővítésében, az állattenyésztési ágazat részesedésének növekedésben, a kutatás-fejlesztés és a finanszírozási lehetőségek bővítésében látták (Feher et al., 2017).

A vajdasági fiatal gazdák 29-41 év között voltak. 1 fő alapfokú, 23 fő középfokú, 2 fő felsőfokú végzettséggel rendelkezett. Az interjúalanyok 84,6%-a családi gazdaságot, 15,4% egyéni gazdaságot működtetett. A művelt

földterület átlagos nagysága 68,92 ha volt (a legkisebb 6 ha, a legnagyobb 350 ha). A művelési ágak közül a szántó dominált, majd a kertészeti kultúra (16 ha szabadföldi kertészet), a gyepek (5 ha) és az erdő (2 ha). A termesztett növények a terület csökkenő sorrendjében: kukorica, őszi búza, árpa, napraforgó, repce, dohány, bab, paradicsom és paprika.

Állattenyésztés 15 gazdaságban zajlott. Jellemzően sertést, húsmarhát, tejelő szarvasmarhát és baromfit tenyésztettek. Hasonlóképpen, a Romániában kapott eredményekhez az információforrást (20. táblázat) és a versenyképességi tényezőket preferálták (21. táblázat).

20. táblázat: Fiatal mezőgazdasági termelők információ forrásának fontossága az Eurorégióban (Szerbia)

Megnevezés	Érték
Külföldi tanulmányutak fontossága	3.08
Hazai tanulmányutak fontossága	2.73
Kapcsolat az egyetemekkel és a kutatóintézetekkel	2.46
Saját megfigyelések	3.69
Agrárműsorok a televízióban	3.50
Professzionális web oldalak az interneten	2.85
Könyvek, tudományos folyóiratok	3.38
Tanácsadói szolgáltatás	3.77
Fogyasztók véleménye	3.77

Forrás: Bodnár et al., 2016 (n=26)

21. táblázat: Fiatal mezőgazdasági termelők fő versenyképességi tényezői az Eurorégióban (Szerbia)

Megnevezés	Érték
Gépesítés és technológiafejlesztés	4.15
Informatikai fejlesztés	2.73
Intenzív fajták használata	3.85
Marketing	1.96
Versenytársak viselkedése	1.88
Együttműködés	2.69
Alkalmazkodóképesség	4.00

Forrás: Bodnár et al., 2016 (n=26)

A vajdasági területeken a fiatal gazda helyzetét és az Európai Unió alapok igénybevételét, a gazdálkodás intenzitását más szerzők is vizsgálták (Dryjska et al., 2018).

6. Következtetések, javaslatok

A többségében egyéni vállalkozási formán alapuló fiatal gazdatársadalom több mint egy évtizeden keresztül kénytelen volt az induló támogatások hozzáférése érdekében, a magas adókulcsú, pénzforgalmi szemléletű, egyszerűsített könyvvezetésen és korlátlan felelősségen alapuló jogi személyiség nélküli, szakképesítéshez kötött, tőketartalékot és eredménytartalékot nem képezhető, mára idejemúlt vállalkozási formát választani.

A gazdasági életben tőkeerősebbnek gondolt társas vállalkozások és az egyéni vállalkozások, illetve östermelői státusz közötti átmenetet jelenthet a jogi személyiséggel rendelkező „új” családi gazdaságok létrejötte, munkanevén családi mezőgazdasági vállalkozás (csmv). Ez korlátozott felelősséggel fog járni tagjai számára kedvezményes adózási formájával, pályázati és hitelbírálati pozitívumaimmal ösztönözni fogja a fiatal gazdákat és családtagjaikat. Vélhetően egy viszonylag magas adómentes mezőgazdasági bevételhatárral, és párhuzamosan csökkenő adminisztrációs teherrel jól differenciálható, mégsem diszkriminatív új vállalkozási formát fog alkotni. A csmv valós alternatívát jelenthet, amely a jövőben östermelői-, egyéni vállalkozói tevékenység kereteit túllépve, a gazdaság fejlesztésének irányába tud és kíván elmozdulni. Úgy, hogy a funkcionális vagyonszösséget alkotva ezzel is elősegíti a későbbi hatékony generációváltást.

Az eredmények alapján arra a következtetésre jutottam, hogy az öt éves elvárt működési idő után is vállalkozásaikat megtartó fiatal gazdák háttérében szinte kivétel nélkül a szülőkön, nagyszülőkön átívelő erős agrárérintettség áll. A pályáját kezdő fiatal gazda az agrárszektorba való magas anyagi belépési korlát következtében gyakorlatilag a családi háttér gazdaságra támaszkodik, ezáltal predestinálódik is, mind szakmai, tapasztalatszerzési,

mind vagyonközösségi szempontból. Ezért kiemelt jelentőséget látok elnevezéstől függetlenül egy olyan korszerű családi vállalkozási formában, ami ezt a folyamatot tovább erősíti és támogatja, ezáltal még inkább teret ad a fiatal gazdák „kinövésére”, térnyerésére.

Az átlagos technika és legproduktívabb fajta használat okát a jövedelmezőségben látom. A legmodernebb technológiát a fiatal gazda nem tudja megfizetni, ellenben a legproduktívabb fajtákkal termel, igyekezve arra, hogy kihasználja a genetika adta lehetőségeket. A gazdaságukban nem tudnak, illetve nem találnak magasan képzett munkaerőt.

A fiatal gazdák földellátottságának mutatóit jelentősen javítaná, ha egy újabb „Földet a gazdáknak” programhoz hasonlóan az osztatlan közös földekre első számú preferenciaigényt nyújthatnának be. Ezzel is felgyorsítva, illetve ösztönözve a magyarországi birtokkoncentrációt. A fentiek alapján: **a H1 hipotézisben megfogalmazottakat teljes egészében elfogadom.**

Indoklás: A fiatal gazdálkodók térnyeréséhez sem az Európai Unió tagországaiban, sem Magyarországon nem fér kétség. Termelési potenciáljukat, vállalkozásaik időtállóságát befolyásoló gazdálkodási struktúra nagymértékben meghatározza a jövőbeni kilátásaikat és termelési, vállalkozói kedvüket. A helyesen kialakított családi gazdálkodási adózási és földbirtoklási rendszer olyan előremutató együttgondolkodást és szoros kommunikációt indít el a fiatal gazdák és a döntéshozó kormányzat között, mely előre viheti a sikeres generációváltás ügyét.

A kedvezőbb adózáson és az új családi vállalkozói formán alapuló rendszeren túl a fiatal gazdák vállalkozási stratégiáját nagymértékben befolyásolja a magyar bankrendszer hitelintézményi háttere. Az agrárszektor kiváló adósminősítéssel rendelkezik a többi szektorhoz képest. Az őstermelői kategória pénzügyi és finanszírozási megítélése a mai napig nehézségekbe

ütközik. A fiatal gazdáknak az általuk választott gazdálkodási struktúrához illeszkedő, elsősorban beruházási célú, másodsorban forgóeszköz finanszírozási célú hitelkonstrukcióra van szükségük.

A fiatal gazdáknak, még nincs meg a megfelelő gazdaságirányítási tudás, szakmai ismeret és tapasztalat, holott Ők hozzák be a korszerű innovatív tudást vállalkozásba. A kormányzatnak olyan innovatív tudás-transzfereket kell a jövőben működtetni, amely a szaktanácsadói és falugazdász hálózaton alapul. Az oktatási, kutatási és partnerségi egységeken keresztül elősegíti Őket az adott szakterület döntéseinek mérlegelésben.

A fiatal gazdák által választott gazdálkodási stratégiát elsősorban az adott ágazat árbevétel és jövedelem viszonyai befolyásolják. A fő állású, mezőgazdasági fő tevékenységű fiatal gazdák esetében tapasztalatom és következtetésem szerint már nem cél, de nem is lehet csupán az önellátás. A mezőgazdasági szektor javuló jövedelmezőségéhez hozzájárultak a VP pályázati forrásai is, melyek egyes vállalatokon keresztül kezelni tudják a kialakult munkaerőhiány által okozott problémákat is. A fiatal gazdák esetében az innovatív technológiák elterjedése, és a nagyobb mértékű beruházási kedv nem csak a fajlagos hozamok növekedését, hanem a ráfordítások hatékonyságának növekedését mutatja. A fiatal gazdák vállalkozási stratégiája véleményem szerint a jövőben hagyományos családi értékrenden alapuló, de a gazdálkodási feltételekhez gyorsan alkalmazkodó innovatív, (erőteljesen gépesített és automatizált), fenntartható technológiát és fajtákat alkalmazó, célorientált, önellátáson túlmutató tökeigényes alacsony foglalkoztatottságot igénylő gazdálkodás lesz.

A választott vállalkozási stratégiát a csekély anyagi tartalék miatt már rövidtávon is a jövedelmezőségi viszonyok, és a választott szegmens agrár-támogatottsága fogja eldönteni.

Az Agrárminisztérium kiemelten kezeli, és a jövőben is kiemelten kívánja kezelni a sikeres generációváltást. Szükségesnek tartom a fiatal gazdák már utalt önszerveződésén, illetve az AGRYA és a FIVÉM által fenntartott közösségi oldalon túl, egy olyan államilag finanszírozott platform, applikáció létrehozását, mely jelen kor technikai színvonalának megfelel. Okostelefonok alkalmazásával, Android és iOS operációs rendszerekkel működjön, és legyen alkalmas arra, hogy a fiatal gazdák problematikájával foglalkozzon. A célcsoportot gyors, pontos, megbízható és aktuális információval lássa el, illetve interaktívan a törvényi előírásokat betartva (GDPR), adatokat is gyűjtsön.

A fentiek alapján: **a H2 jelző alatt megfogalmazott kutatási hipotézisem részben elfogadom.**

Indoklás: A fiatal gazdák vállalkozási stratégiájukat a családi gazdaságon alapuló ágazatok felé orientálják. Feltevésem alátámasztottnak ítélem meg, hiszen a család által felhalmozott tudás és vagyonelemek a generációk által így lesznek leginkább biztosítottak. Ellenben a fiatal gazdák vállalkozó kedve magasabb, mint idősebb társaiké. Az elkövetkező években céljuk nem a kevésbé tőkeigényes, hanem a pályázati és hitelforrással is kiegészült magas technika és műszaki know-how értékű beruházások felé tolódik.

Nem eldöntött tény, hogy a jövőbeni támogatások a gyakorlatban hogyan teljesülnek. Mindenesetre bizakodással töltheti el a 2022-2023-tól fiatal gazda minősítéssel rendelkezőket, hogy művelt területeik után vagy magasabb kiegészítő támogatást kapnak, vagy a jelenlegi támogatási érték (65 EUR/ha) megtartása mellett a területegységet növelik (jelenleg 90 ha). Az esetleges visszaélések lehetősége miatt véleményem szerint két verzió kombinációja lehetne igazán életképes.

A KAP II. pilléréből finanszírozott támogatások közé sorolt jövedelem pótló induló támogatás értéke vélhetően 40 000 EUR összegről, jelentősen

magasabb összegre fog duzzadni, mely úgy vélem már elegendő az Európai Unió által a fenntarthatósági kritériumoknak is megfelelő gazdaság létrehozására, a meglévő gazdaság fejlesztésére. A problémát inkább abban látom, hogy az ilyen típusú pályázati kiírás 2017. évben volt utoljára, és figyelembe véve a KAP 2021-27 költségvetési ciklusát annak reális életbelépését (2022-23), 5-6 év telik el kiírt pályázat nélkül. Így 2017. évben nem pályázott akkor 33-34 éves fiatal gazdák a KAP 2021-27 életbelépésekor nem tudják igénybe venni ezt a jelentős forrást, ugyanis túllépik a kritikus 40. életévüket. Éppen ezért azzal a javaslattal élek a döntéshozók részére, hogy legalább az ebben az idősávban lévő fiatal gazdák pályázatainál ezt a kritériumot ne vegyék figyelembe.

A majdani családi gazdaságon alapuló erős agrárérintettségű vállalkozási stratégiája a számukra elkülönített beruházási pályázatok különforrásában, a +10%-os többlettámogatásban valamint teljes lezárt üzleti év nemleges teljesítési feltételének biztosításában nyilvánul meg.

A KAP 2021-27 költségvetési ciklus forráselvárásai gyökeresen megváltoznak, ugyanis a fiatal gazdák számára a fenntarthatósági szempontok szerinti alkalmazkodás betartatása érdekében stratégiai tervet írnak elő. A tervezett és valós forrás felhasználásról, a megadott indikátormutatókon keresztül rendszeres és folyamatos adatközlésre lesznek kötelezettek a gazdálkodásukról.

A fentiek alapján H3 jelző alatt megfogalmazott kutatási hipotézisem teljes egészében elfogadom.

Indoklás: Úgy vélem, hogy a kiterjedt vidékfejlesztési és fiatal gazda tematikus programok kizárólag önmagukban nem képesek megváltoztatni a célközönség gazdálkodási stratégiáját. Ehhez szükség van az adott kormány

által is támogatott, ösztönző komplex gazdasági, lakhatási, infrastrukturális, családtámogatási és kedvező adózási környezetre, mely túlmutat, a KAP I. és II. pillér által biztosított fiatal gazdákat speciálisan érintő támogatási és ösztönző rendszeren.

A hatékony generációváltást Magyarországon három fő jogi akadályként emlegetett probléma nehezíti:

- az elővásárlási rangsor a föld adásvétele esetében,
- a termőföld örökösödési szabályai,
- a (korai) nyugdíjazás intézményrendszere.

A döntéshozók és a generációváltó fiatal gazdák egyaránt érzékelik, hogy az elkövetkező időszakban konkrét cselekvési tervekkel kell előállni. Ennek hiányában a generációváltás nem fog megvalósulni, a termelési folyamat megreked a fiatal gazdák számára, ezáltal kevésbé lesz vonzó a mezőgazdasági ágazat.

A hatályos földforgalmi jogszabályban (*2013. évi CXXII. Törvény a mező- és erdőgazdasági földek forgalmáról*) szereplő elővásárlási rendszer azt a célkitűzést követi, hogy a földek tulajdonjogát elsősorban a helyi gazdálkodók szerezhessék meg. Kiegészítve 2019. január 11-től az állattartó telepek, az eredetvédett vagy bioterméket előállító, kertészeti tevékenységet végző, vetőmag előállítását folytató, osztatlan közös tulajdonú földterületek esetén a földműves tulajdonos társ tulajdonszerzésének elővásárlási rangsor preferenciájával. A fentiek alapján ezeket ún. elsődleges rangsorként is tekinthetjük, mindazon túl, hogy az állam mindenkit megelőz eme rangsor figyelembe vételekor. Sajnos a fiatal gazdák eme preferált immáron elsődleges rangsorként aposztrofált elővásárlási sorban nem szerepelnek. Következésképpen a fiatal gazdák földszerzését, még mindig nem segíti kellőképpen földforgalmi törvény.

Ha többen is élnek elővásárlási jogukkal, akkor kiegészítő szabályként egy másodlagos sorrendet kell figyelembe venni. Itt:

1. helyen családi gazdálkodó,
2. **helyen fiatal földműves,**
3. helyen a pályakezdő gazdálkodó áll.

Következésképpen a fiatal gazdák ebben az esetben is „csak” a másodlagos rangsor 2. helyét foglalják el.

A hatályos földforgalmi jogszabály értelmében a nem földműves 1 hektárig, a földműves 300 hektárig szerezhet földtulajdont. Földforgalmi Törvény szempontjából a szerzőmódok közül a kisajátítás, kárpótlási földárverés, és a törvényes öröklés nem tartozik a fenti törvény szerzőmódjai közé, így arra nem vonatkoznak a Földforgalmi Törvény korlátai.

A demográfia problémák miatt egyre nagyobb nyomás nehezedik a nyugdíjrendszerre a születéskori várható élettartam növekedésével. A nyugdíjba vonulás idejétől, azaz a 65 éves kor után további átlagosan 10 év nyugdíjfolyósításra lehet számítani. Tovább rontja a jelenlegi nyugdíjrendszer fenntarthatóságát a gyermeklétszám drasztikus csökkenése.

A sikeres generációváltást véleményem szerint a Magyarországon a kordedvezményes nyugdíj és az önkéntes magasabb járulékfizetés nagymértékben elősegítené, felgyorsítaná. A gazdasági környezet jelenleg nem alkalmas ennek bevezetésére. A nyugdíjba vonulás ugyan életkorhoz kötött, de a gazdák esetében nem jelenti automatikusan a gazdálkodás befejezését.

Eredményeim szerint az idősödő gazdák tényleges nyugdíjazása nehéz feladat, hiszen a magyarországi társadalmi szokások szerint a mezőgazdasági tevékenység, holtig tartó folyamat. Magyarországon a gazdasági verseny nem kényszeríti a gazdákat a gazdaság átadására, mert a termelésből származó csökkenő jövedelmet a támogatásból pótolja, sőt a fejlesztés helyett feléli. Véleményem szerint amennyiben nem kényszerről, hanem döntésről van szó

a korai nyugdíjazás intézményrendszerét azok az idősödő gazdák vennék igénybe, akiknek alacsony a keresetük, tehát a helyettesítési rátájuk magas, így kisebb jövedelem kieséssel számolhatnának a nyugdíjazáskor.

A fentiek alapján H4 pont alatt megfogalmazott kutatási hipotézisem részben elfogadom.

Indoklás: Korkedvezményes nyugdíjellátást legfeljebb 2014. december 31-éig lehetett szerezni, mégpedig azokban a munkakörökben, amelyeket a nyugdíjtörvény végrehajtásáról szóló kormányrendelet ma már hatályát veszített melléklete sorolt fel. Ezek egyike sem tartalmazott egyetlen egy mezőgazdasági vagy azzal összefüggő tevékenységet sem, tehát a korábban érvényes jogszabályban sem volt előzménye a mezőgazdasági ágazat szereplőinek. A fiatal gazdák belépését illetően a korkedvezményes nyugdíjazásban komoly elvi potenciált látok, ugyanis a kilépési folyamat támogatása a stratégia komoly ösztönző eleme lenne. Az idősebb gazdálkodók sérelem nélküli kilépésének rendszere és módszere, további vizsgálatokat igényel.

Az Eurorégióban végzett vizsgálatok rámutattak az adott országok gyengeségeire és erősségeire. Mind a romániai, mind a vajdasági kutatások igazolták, hogy a fiatal gazdák által irányított gazdaságok nem vagy csak kis hányada rendelkezik üzleti tervvel, mindamellett, hogy az ott tevékenykedő fiatal gazdák sem ötletszegények, csak lehetőségeik eltérőek magyar társaikéhoz képest. Mindamellett a fejlesztés lehetőségét Ők is támogatásokban látják, de a beruházási célzatú banki hiteleket és az azzal járó kötelezettségeket nem részesítik előnyben. Jobban bíznak saját tapasztalataikban, mint az idegen forrásból származó információkban. Ellenben pozitív hogy a termelési költségek csökkentések helyett, a piac kiterjesztését és jövedelem növelését helyezik előtérbe. Sajnos az informatikai eszközök fejlesztését nem tekintik a versenyképesség fontos

tényezőjének Ők a modern gépesítést egyelőre fontosabbnak ítélik meg.

A disszertáció célkitűzések című fejezetben említett fiatal gazda, mint gazdálkodói csoport homogén, avagy heterogén voltának eldöntésére használt nem hierarchikus K-means klaszterelemzési módszer nem várt eredményt hozott. A már felsorolt kritériumok alapján a magyarországi 18 és 40 év közötti fiatal gazdák közel sem egységesek, heterogén csoportot alkotnak.

A fiatal gazdák homogén csoportidentitását koruk, szakmai végzettségük, összetartozásuk érdeklődési és azonos problémakörük adják. A homogén csoportban a tagok ismerik, elfogadják és támogatják egymást.(lásd fiatal gazda facebook csoportok).

A csoporton belül viszont korra, szakmai végzettségre, művelt földterületre történő „szelekció” után a felmerülő problémákra, dilemmákra, döntési, választási és élethelyzetekre heterogén módon reagálnak.

A klaszterelemzés rámutatott arra, hogy az egyes célterületeket érintő problémákra az adott klaszterekbe tartozó fiatal gazdák eltérően reagáltak, más-más fontossági sorrendet alakítanak ki. A globális vizsgálataim pedig rámutattak az idősebb gazdatársaiktól való eltérésekre is (4. Melléklet).

Javaslatom alapján a rövid és hosszú távú szakmapolitika döntéshozataloknál a heterogén csoportok érdekeit, meglátásait is figyelembe kell venni.

7. Új tudományos eredmények

1. A klaszterelemzés bizonyította, hogy a Dél-alföldi régió fiatal gazdatársadalma nem képez homogén közösséget; jelenlegi helyzetük, lehetőségeik, fejlesztési elgondolásaik sok tekintetben különböznek, tipikus csoportokat alkotnak.
2. A fentiekre és a tényleges gazdasági eredményeikre való tekintettel a fiatal gazdák eltérő jövőképpel rendelkeznek, amelyek megvalósítását nem szolgálják jól a jelenlegi támogatási, hitelezési, pályázat-kiírási és elbírálási rendszerek (NAV, MÁK).
3. A fiatal gazdák gazdasági céljaikat csak igen korlátozott mértékben tudják megvalósítani, mert mindez ideig hátrányos gazdálkodási formába kényszerültek. A meglévő számos östermelői, egyéni és társas vállalkozói formációk adózási és támogatási rendszerek nem segítik kellően gazdasági fejlődésüket. Az elemzések azt bizonyítják, hogy kollektív igény mutatkozik egy „testreszabott” családi mezőgazdasági vállalkozás (csmv) jogszabályi megalkotására.
4. A magyar mezőgazdaság jövője a fiatal gazdák térnyerésén, az ehhez szükséges generációváltáson is múlik. A fiatal gazdák földhöz jutási szándékát akadályozza a jelenlegi termőföld vásárlási szabályozásban felállított elővásárlási jog rangsora. Felülvizsgálatra szorulnak a földhöz jutás szabályai (az öröklési, az elővásárlási és bérleti rangsorok), különös tekintettel az állami földekre, valamint a (korai) nyugdíjazás szabályaira.

8. Összefoglalás

Nem képzelt, hanem valódi problémával állunk szemben, amikor a fiatal gazdák jövőképét vizsgáljuk, a magyar agrártársadalom nyilvánvaló felelőssége, az új szakemberek kinevelése és integrálása a hazai és a külföldi minőségi élelmiszertermelés számára. Ezt a komplex, összetett immáron sikeres generáció váltásként is emlegette folyamatot, már nem is óvodás, kis iskolás korban kell elkezdni, hanem leendő és aktív szülők szemlélet formálásánál. A „fiatal gazda életpálya modell” ismételt életre keltése és valós tartalommal való felruházása közös célunk és érdekünk. A magyar mezőgazdaság termelési potenciáljának kiaknázásában fontos szerephez jutnak a jövőben a fiatal gazdák a 3-4 százalékos GDP részesedés ellenére, fontos stratégiai és sikerágazattá válhat.

A disszertációban megfogalmazott feltételek biztosításával és következtetések és új eredmények kellő értékelése után a vidéki térségekben megállítható foglalkoztatási lehetőségek relatív szűkössége a vidéki gazdaság és társadalom lassabb fejlődése az elvándorlás és az előregedés. A generációváltó fiatal gazdák gazdasági eredményeikben, társadalmi megbecsülésük és elismerésük alapján felzárkózhatnak más szektorokhoz. A versenyképesség és a piaci gondolkodás alapja a fiatal gazdákat segítő támogatási és vállalkozási struktúrában, a kedvező hitelkonstrukciók kialakításában valamint a birtokpolitika és jogszabály rendszer komplex együttesében rejlik. Figyelmünknek fokozott mértékben kell, hogy az új nemzedékre irányuljon, hiszen fiatal gazdák nélkül nem lehet sikeres a mezőgazdaság korszakváltása. A fiatal gazdák kiegészítő területalapú, jövedelempótló és beruházási támogatásán túl a gazdaságátadás megkönnyítése az agrárium, mint hivatás vonzóbbá tétele közös nemzeti érdekünk.

9. Summary

We are facing a real problem, not imagined, when we look at the vision of young farmers, the obvious responsibility of the Hungarian agricultural society, and the education and integration of new professionals for quality food production in Hungary and abroad. This complex, already successful generation has referred to this process as a shift, not starting at kindergarten or early school age, but shaping the perspective and active parents. It is our common goal and interest to review the young farmer's career model and give it in a real content. In the future, young farmers, despite their rate of 3-4 percent of GDP, can play an important role in the exploitation of the production potential of Hungarian agriculture and can become an important strategic and successful sector.

By providing the conditions I set out in the dissertation, and after due to consideration of conclusions and new findings, the relative scarcity of employment opportunities that can be stopped in rural areas is a result of slower development of rural economies and societies, migration and aging. Generation-changing young farmers can catch up with other sectors based on their economic performance, social appreciation and recognition. The basis of competitiveness and market thinking lies in the support and entrepreneurial structure that helps young farmers, the development of favorable credit structures and the complex combination of property policy and legal system. We need to focus our attention more and more on the new generation, because without young farmers there will be no success in changing the age of agriculture. In addition to providing additional area-based income replacement and investment support for young farmers, facilitating farm transfer is a common national interest in making agriculture as a more attractive profession.

10. Köszönetnyilvánítás

Prof. Dr. Kerekes Sándor és **Prof. Dr. Fertő Imre** uraknak a Kaposvári Egyetem Gazdaságtudományi Kar Gazdálkodás-és Szervezéstudományok Doktori Iskola volt és jelen vezetőjének, hogy lehetőséget biztosítottak számomra eme szakterület elmélyült tanulmányozására.

Köszönet illeti **Dr. Borbély Csaba** témavezető és **Dr. habil. Bodnár Károly** társ-témavezetőt, akik bátorításaikkal, kritikáikkal, véleményükkel nem csak jelen értekezésem, hanem jellememet, gondolkodásmódomat is formálták.

Köszönettel tartozom Laczkó Lórándnénak a Doktori Iskola referensének a sok hasznos, az iskolai életet befolyásoló tanácsért. Dr. habil. Bertalan Péter, Dr. Csonka Arnold, Prof. Dr. Udovecz Gábor, Prof. Dr. Gulyás László, Prof. Dr. Makra László, Prof. Dr. Varga József, Dr. Kövér György tanár uraknak, valamint Dr. Nagy Enikőnek, Dr. Fehér Andreának és Dr. habil. Zsótér Brigittának, hogy általuk a legmagasabb szintű oktatásban részesülhettem, valamint a Doktori Iskola elvárás rendszerének megfelelő publikációkra tehettem szert. Köszönöm Dr. Mikula Lajos, Dr. Weisz Miklós, Gémes László, Papp Gergely, Dr. Rákóczi Attila, mélyinterjú alanyaimnak, hogy megosztották Velem véleményüket és tapasztalataikat. Köszönet a fiatal gazdáknak, akik vállalták a kérdőívek kitöltését, és számot adtak vállalkozásaik állapotáról. Köszönöm Dr. habil. Bodnár Károlynak, Dr. habil. Horváth Józsefnek a Szegedi Tudományegyetem Mezőgazdasági Kar volt dékánjának, Dr. habil. Gál Józsefnek a Szegedi Tudományegyetem Mérnöki Kar dékán-helyettesének és Dr. Futó Zoltánnak a Szent Istvánt Egyetem Agrár-és Gazdaságtudományi Kar volt dékánjának, hogy az általuk irányított intézményekben oktathattam.

Hálás köszönettel tartozom a Kaposvári Egyetem Gazdálkodás-és Szervezéstudományok Doktori Iskola csoporttársaimnak, így Dr. Somoskövi Csillának, Horváth Szilárnak, Dr. Gyalog Gergőnek, Vígh Enikőnek, Kolber Kittinek és Dr. Cseh Balázsnak, akikre az elmúlt 5 évben tanulmányaim és munkám során egyaránt számíthattam.

Köszönetemet szeretném kifejezni hozzátartozóimnak, barátainak, fiatal gazda ügyfeleimnek, akik az évek során támogattak és mindvégig türelemmel és biztatással voltak felém.

Végül köszönettel tartozom mindenkinek, akik lehetővé tették számomra, hogy ez a munka elkészülhessen, mely a fiatal gazdákkal való kapcsolattartásból, pályázataik írásából, sorozatos továbbképzéseikből, tudományos és szakmai előadásokon való részvételekből, lektorált kiadványok tanulmányozásából a kormányzati és szakmai szereplőkkel való folyamatos beszélgetésekből és információáramlásból nőtte ki magát.

11. Irodalomjegyzék

Adhikari, A. Mishra, K. A., Chintawar, S. (2009): Adoption of technology and its impact on profitability of young and beginning farmers: A Quantile Regression Approach. Department of Agricultural Economics and Agribusiness Louisiana State University 226 Ag. Admin. Bldg. Baton Rouge, LA 70803

Agrárgazdasági Kutató Intézet (2010): Tények és szempontok a 2014-2020. közötti KAP reformjához. 7: 55-61.

Agris on-line Papers of Economics and Informatics (2014): The international reviewed scientific journal issued by the Faculty of Economics and Management of the Czech University of Life Sciences, Prague, p. 90.

AGRYA (Fiatal Gazdák Magyarországi Szövetsége) (2016): 20 éves az AGRYA 1996-2016 Szakma, Közösség, Függetlenség. Interjúkötet 20 év 40 interjú. p. 40.

AGRYA (Fiatal Gazdák Magyarországi Szövetsége) (2018): Az ügy, ami összeköt, Nemzeti minimum az agrár-nemzedékváltásért. A Fiatal Gazdák Magyarországi Szövetségének javaslatai a magyar mezőgazdaság generációs megújulásáért. Programkiadvány

AGRYA (Fiatal Gazdák Magyarországi Szövetsége), KSH (Központi Statisztikai Hivatal) (2013): A fiatal gazdák helyzete Magyarországon, 1-87.

Altıntaş, G., Altıntaş, A., Bektaş, H., Çakmak, E., Oruç, E., Kizilaslan, H., Birol, D. (2019): Effects of young farmer project support on the tendency of young farmers to stay in agriculture: Case of TR83 Region, Turkey. Turkish Journal of Agriculture - Food Science and Technology, 7(10): 1682-1693.

ANONIM, 2019a. URL: <https://agrya.hu/content/magunkrol> Letöltés: 2019. 07. 09.

ANONIM, 2019b. URL: <http://www.szegvar.hu/fiatal-gazdak-del-alfoldi-szovetsege/> Letöltés: 2019. 07. 10.

ANONIM, 2019c. URL: <https://adjukossze.hu/obh/szervezet/pannon-videk-fiatal-gazda-szovetseg-97763,0> Letöltés: 2019. 07. 09.

ANONIM, 2019d. URL: <https://adjukossze.hu/obh/szervezet/fiatal-gazdak-kozep-dunantuli-szovetsege-86478>, Letöltés: 2019. 07. 09.

ANONIM, 2019e. URL: <http://baki haz.hu/kozert/index.php?o=1&hir=18>
Letöltés: 2019. 07. 19.

ANONIM, 2019f. URL: <https://www.mhvisz.hu/program> Letöltés: 2019. 07. 09.

ANONIM, 2019g. URL: http://gazdakorok.hu/?page_id=1479 Letöltés: 2019. 07. 18.

ANONIM, 2019h. URL: <https://www.nak.hu/sajto/sajtokozlemenyek/96118-megalakult-ket-uj-oroszagos-szakmai-osztaly-a-nemzeti-agrargazdasagi-kamaranal> Letöltés: 2019. 07. 19.

ANONIM, 2019i. URL: <https://fiatalokavidekert.hu/home/> Letöltés: 2019. október 15.

ANONIM, 2019j. URL: <http://www.ceja.eu/press-corner/> Letöltés: 2019. 07. 09.

ANONIM, 2019k. URL: <https://www.linkedin.com/company/rural-youth-europe> Letöltés: 2019. 07. 09.

ANONIM, 2019l. URL: <http://www.ericinfo.eu/index.php?page=3&read=100>
Letöltés: 2019. 07. 13.

ANONIM, 2019m. URL: <http://enrd.ec.europa.eu/enrd-static/fms/pdf/B08EB50F-CDEB-2C8B-B26A-47DF7FB15B07.pdf>
Letöltés: 2019. 07. 14.

Bartolini, F., Viaggi, D. (2013): The common agricultural policy and the determinants of changes in EU farm size. *Land Use Policy*, 31: 126-135.

Bodnár K., Csósz, I., Constantinescu, S., Ciolac, R. M., Privóczki Z. I. (2018): Preliminary data on the willingness to innovation of young farmers in Timis country. *LUCRARI STIINTIFICE MANAGEMENT AGRICOL*, 20(1): 5-10.

Bodnár K., Könyves T., Privóczki Z. I. (2018): Young farmers attitude to innovation in Vojvodina (Serbia) *LUCRARI STIINTIFICE MANAGEMENT AGRICOL*, 61(1): 29-32.

Bojnec, S., Fertő I. (2020): Testing the validity of Gibrat's law for Slovenian farms: cross-sectional dependence and unit root tests. *Economic Research-Ekonomska Istraživanja*, 1-14.

Boulanger, P., Philippidis, G. (2015): The EU budget battle: Assessing the trade and welfare impacts of CAP budgetary reform. *Food Policy* 2015, 119-130.

Bournaris, Th., Moulogianni, Ch., Arampatzis, S., Kiomourtzi, F., Wascher, D. M., Manos, B. (2016): A knowledge brokerage approach for assessing the impacts of the setting up young farmers policy measure in Greece. *Environmental Impact Assessment Review*, 2016, 159-166.

Capreform, 2013. URL: <http://capreform.eu/wpcontent/uploads/2018/04/Age-structure-XY-graph-2013-1.jpg> Letöltés:2019.08.06.

Carbone, A., Subioli, G. (2008): The generational turnover in agriculture: the ageing dynamics and the EU support policies to young farmers, Università della Tuscia, Viterbo, Italy, p. 9.

CEJA (Conseil Européen des Jeunes Agriculteurs) (2010): European Council of Young Farmers - Europäischer Rat der Junglandwirte Proposal for a Young Farmers' Package in the CAP post-2013, 1-3.

Chiswell, H. M. (2018): From generation to generation: changing dimensions of intergenerational farm transfer. *Sociologia Ruralis*, 58(1): 104-125.

Dias, C., Franco, M. (2018): Cooperation in tradition or tradition in cooperation? Networks of agricultural entrepreneurs. *Land Use Policy*, 71: 36-48.

Dias, C., Rodrigues, R. G., Ferreira, J. J. (2019): What's new in the research on agricultural entrepreneurship? *Journal of Rural Studies*, 65: 99–115.

Diószegi-Horváth N., Nagy B. Gy., Szabó K. (2014): Hová fogy Magyarország? *Gazdálkodás*, 10.

Dryjska-Kiryluk, E., Beba, P., Wojcieszak, M. (2018): Factors stimulating farmers in applying for the measure “Setting up of young farmers” in the Wielkopolskie Voivodeship. *Problems of Agricultural Economics Zagadnienia Ekonomiki Rolnej*, 103-116.

Duesberg, S., Bogue, P., Renwick, A. (2017): Retirement farming or sustainable growth – land transfer choices for farmers without a successor. *Land Use Policy*, 61: 526-535.

Eistrup, M., Sanches, A. R., Muñoz-Rojas, J., Correia, T. P. (2019): A “Young Farmer Problem”? Opportunities and constraints for generational renewal in farm management: an example from Southern Europe. *Land*, 8(70): p. 13.

Erdélyi T. (2009): Földulajdon és földbirtokviszonyok alakulása az EU tagországokban. Szent István Egyetem, Gödöllő, Gazdálkodás- és Szervezéstudományok Doktori Iskola, Doktori (PhD) Értekezés, p. 115.

Erjavec, K., Erjavec, E. (2015): ‘Greening the CAP’ - Just a fashionable justification? A discourse analysis of the 2014–2020 CAP reform documents *Food Policy*, 42: 53-62.

Euractiv (2013): Young farmer: Starting out in agriculture is a real challenge <https://www.euractiv.com/section/agriculture-food/interview/young-farmer-starting-out-in-agriculture-is-a-real-challenge/> Letöltés: 2019. 09.06.

Európai Bizottság (2016): Európa Közös Agrárpolitikája URL: http://ec.europa.eu/agriculture/cap-for-our-roots/index_hu.htm Letöltés ideje: 2019. 07. 04.

Európai Bizottság (2016): Európa Közös Agrárpolitikája. URL: https://ec.europa.eu/agriculture/glossary/index_en.pdf#glossary-y Letöltés ideje: 2019. 07. 10.

Európai Bizottság (2016): Magyarország a KAP az Ön hazájában kiadvány, p. 2.

European Commission (2013): Overview of CAP Reform 2014-2020. *Agricultural Policy Perspectives Brief*, 5(10): p. 6.

European Commission (2015): Needs of young farmers, Ecory Netherlands, Sacha Kppert & Marie-Jose Zondag, Report I of the Pilot projekt: Exchange programmes for young farmers, p. 75.

European Parliament (2017): Research for AGRI Committee -Young farmers - Policy implementation after the 2013 CAP reform, p. 78.

Eurostat (2015): File: Employment in agriculture, 2015 (National Accounts) URL: [https://ec.europa.eu/eurostat/statisticsexplained/index.php?title=File:Employment_in_agriculture,_2015_\(National_Accounts\).png](https://ec.europa.eu/eurostat/statisticsexplained/index.php?title=File:Employment_in_agriculture,_2015_(National_Accounts).png) Letöltés: 2019.08.01.

Eurostat (2016a): Farming: profession with relatively few young farmers
URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/-/DDN-20180719-1?inheritRedirect=true> Letöltés: 2019.08.02.

Eurostat (2016b): Farm indicators by agricultural area, type of farm, standard output, legal form and NUTS 2 regions
URL: https://data.europa.eu/euodp/hu/data/dataset/elrc_227
Letöltés: 2019.08.02.

Eurostat (2016c): Farm indicators by agricultural area, type of farm, standard output, legal form and NUTS 2 regions URL:
https://data.europa.eu/euodp/hu/data/dataset/S2087_84_2_440_ENG
Letöltés: 2019.08.02.

Eurostat (2016d): Farm indicators by agricultural area, type of farm, standard output, legal form and NUTS 2 regions URL:
<https://data.europa.eu/euodp/hu/data/dataset?tags=agriculture>
Letöltés: 2019.08.02.

Eurostat (2016e): Farm indicators by agricultural area, type of farm, standard output, legal form and NUTS 2 regions URL:
<https://data.europa.eu/euodp/hu/data/dataset/2Pd9JF6ifTkehjTy67Eag>
Letöltés: 2019.08.02.

Feher, A., Goşa, V., Raicov, M., Haranguş, D., Bogdan, V. C., (2017): Convergence of Romanian and Europe Union agriculture – evolution and prospective assessment. *Land Use Policy*, 35: 670-678.

Földvári M., Mújdricza F. (2018): A kognitív kérdőívtesztelés módszertana: a kognitív interjúfelvétel. *Statisztikai Szemle*, 96(5): 449-467.

Francksen, T., Hagemann, M., Latacz-Lohmann, U. (2011): Determinants of internal farm growth in milk production: an investigation using event history analysis. Department of Agricultural Economics, Christian-Albrechts-Universität zu Kiel, p. 17.

FVM (Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztérium) (2007): Magyarország SAPARD Terve 2000-2006. Program kiadvány, 210.

Ghasemi A., Zahediasl S., (2012): Normality Tests for Statistical Analysis: A Guide for Non-Statisticians
URL: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3693611/>
Letöltés: 2020.06.23.

Giannakis, E., Bruggeman, A., (2014): The highly variable economic performance of European agriculture. *Land Use Policy*, 32: 26-35.

Góngora, R., Milán, M. J., López-i-Gelats, F. (2019): Pathways of incorporation of young farmers into livestock farming. *Land Use Policy*, 85: 183-194.

Gorton, M., Douarin, E., Davidova, S., Latruffe, L. (2008): Attitudes to agricultural policy and farming futures in the context of the 2003 CAP reform: A comparison of farmers in selected established and new Member States. *Journal of Rural Studies*, 322-336.

Hamilton, W. Bosworth, G., Ruto, E. (2015): Entrepreneurial younger farmers and the “Young Farmer Problem” in England. *Agriculture and Forestry*, 61(4): 61-69.

Hantos K. (2010): Hatékony generációváltás elősegítése a mezőgazdaságban A fiatal gazdák támogatása-Budapesti Corvinus Egyetem Tájépítészeti és Tájökológiai Doktori Iskola (PhD) disszertáció, p. 31.

Horváth J. (2018): Az Európai Unió közös agrárpolitikája. (jegyzet), Szegedi Tudományegyetem, p. 8-12.

Horváth P. (2014): Az agrár-és vidékfejlesztési Európai Unió források gazdasági, társadalmi hatásai regionális és járási dimenzióban, Debreceni Egyetem Gazdaságtudományi Kar, Ihrig Károly Gazdálkodás- és Szervezéstudományok Doktori Iskola Doktori (PhD Értekezés), p. 164.

Iglói G. (2006): Az első Agrár-és Vidékfejlesztési Operatív Program működésének értékelése Doktori (PhD) értekezés Szent István Egyetem, Gödöllő, p. 10.

Kádas D. P. (2013): Statisztikai módszerek bemutatása az akusztikai kutatásokban. Széchenyi István Egyetem Műszaki Tudományi Kar Távközlési Tanszék, Győr, p.16.

Katchova, A. L., Ahearn, M. (2014): Farmland ownership and leasing: implications for young and beginning farmers. University of Kentucky, Agricultural Economics Staff Paper, 486: p. 31.

Kauffman, N. S. (2013): Credit markets and land ownership for young and beginning farmers. *Choices*, 28(2): 1-5.

Kerbler, B. (2012): Factors affecting farm succession: the case of Slovenia. *Agric. Econ. – Czech*, 58(6): 285–298.

Kontogeorgos, A., Michailidis, A., Chatzitheodoridis, F., Loizou, E. (2014): „New Farmers” a crucial parameter for the greek primary sector: assessments and perceptions. *Procedia Economics and Finance*, 14: 333-341.

Kónya E. (2012): A SAPARD program hatása a Közép-Kelet Európai országok vidékfejlesztési rendszerében. Szent István Egyetem, Gödöllő Gazdálkodás- és Szervezéstudományok Doktori Iskola, Doktori (PhD) Értekezés, p. 140.

Koteva, N., Bachev, H., Rissina, M., Mladenova, M. (2009): Assessment of impact of EU CAP on farms. *Agric. Econ. Manag.* 54: 16-25.

Kőszegi I. R. (2018): Fiatal (agrár) gazdák helyzetének vizsgálata a homokhátságon. Szent István Egyetem, Gödöllő, Egyedi György Regionális Tudományok Doktori Iskola, Doktori (PhD) Értekezés p.179.

Központi Statisztikai Hivatal (KSH) (2015): A mezőgazdasági képzettségűek társadalmi jellemzői. A fiatal gazdák helyzete Magyarországon. KSH Szegedi Főosztálya és az AGRYA együttműködésében, ISBN 978-963-215-914-0

Központi Statisztikai Hivatal (KSH) (2016): Az Alföld élelmiszer-gazdasága. p. 10.

Központi Statisztikai Hivatal (KSH) (2017): A mezőgazdaság szerepe a nemzetgazdaságban. KSH kiadvány katalógus 2018.

Központi Statisztikai Hivatal (KSH) (2018): A mezőgazdaság szerepe a nemzetgazdaságban. KSH kiadvány katalógus 2019.

Központi Statisztikai Hivatal (KSH) (2019): Születéskori várható átlagos élettartam Magyarországon.

URL:https://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_wdsd008.html

Letöltés:2019.08.30.

KPMG Tanácsadó Kft. (2016): A fiatal gazdák támogatásának nemzetközi összehasonlítása. URL: <https://assets.kpmg/content/dam/kpmg/hu/pdf/hu-Fiatal-Gazdak-20161130.pdf> Letöltés:2019.08.29. p.1-56.

Krisane, I., Pilvere, I. (2016): Young farmer support policy in Latvia: The example of Latgale Region. Proceedings of the 2016 International Conference "Economic Science For Rural Development", 41: 86.

Lobley, M. (2010): Succession in the family farm business. *Journal of Farm Management*, 13(12): 839-851.

Lobley, M., Baker, R.J., Whitehead, I. (2010): Farm succession and retirement: Some international comparisons. *Journal of Agriculture, Food Systems, and Community Development*, 49-64.

MAGYAR KÖZLÖNY (2019): A Kormány 109/2019. (V. 13.) Korm. rendelete a Magyar Falu Program megvalósulása érdekében a használt lakás vásárlásához, bővítéséhez igényelhető családi otthonteremtési kedvezményről szóló 17/2016. (II. 10.) Korm. rendelet módosításáról, valamint az egyes otthonteremtési tárgyú kormányrendeletek módosításáról szóló 46/2019. (III. 12.) Korm. rendelet eltérő szöveggel történő hatálybalépéséről (80. szám 2019. 05. 13.) p. 2788.

Matthews, A. (2011): Post-2013 EU Common Agricultural Policy, Trade and Development: A Review of Legislative Proposals. ICTSD Programme on Agricultural Trade and Sustainable Development, p. 1-46.

May, D., Arancibia, S., Behrendt, K., Adams, J. (2019): Preventing young farmers from leaving the farm: Investigating the effectiveness of the young farmer payment using a behavioural approach. *Land Use Policy*, 82: 317-327.

Maye, D., Ilbery, B., Watts, D. (2009): Farm diversification, tenancy and CAP reform: Results from a survey of tenant farmers in England. *Journal of Rural Studies*, 29: 333-342.

Mazorra, A. P. (2000): Analysis of the evolution of farmers' early retirement policy in Spain. The case of Castille and Leon. *Land Use Policy*, 17: 113-120.

McDonald, R., Pierce, K., Fealy, R., Horan, B. (2013): Characteristics, intentions and expectations of new entrant dairy farmers entering the Irish dairy industry through the New Entrant Scheme. *International Journal of Agricultural Management*, 2(4): 189-198.

McKillop, J., Heanue, K., Kinsella, J. (2018): Are all young farmers the same? An exploratory analysis of on-farm innovation on dairy and drystock farms in the Republic of Ireland. *Journal of Agricultural Education and Extension*, 24(2): 137-151.

Mikula L. (2013): Fiatal Gazdák Magyarországi Szövetsége, (AGRYA) ügyvezető elnök NAK Konferencia előadás, 2013. szeptember

Miniszterelnökség (2017): Európai Unió Európai Mezőgazdasági Vidékfejlesztési Alap. A fiatal mezőgazdasági termelők számára nyújtott támogatás. Kódszám: VP2-6.1.1-16

Mohácsy G. (2004): Vidékfejlesztési támogatások az EU csatlakozás után (2004–2006). *GAZDÁLKODÁS: Scientific Journal on Agricultural Economics*, Károly Róbert University College, 48(Special E): 64.

Moragues-Faus, A. (2014): How is agriculture reproduced? Unfolding farmers' interdependencies in small-scale Mediterranean olive oil production. *J. Rural Stud.*, 34: 139-151.

Nagy E. (2019): Robotok az oktatási-nevelési folyamatokban. *Köztes-Európa Társadalomtudományi folyóirat*, Virtuális Intézet Közép-Európa Kutatására, 10(3): 6-8.

Nagy F. (2010): EU agrár-és földbirtok-politika 4.: Közös Agrárpolitika második pillére a vidékfejlesztés. *Nyugat-magyarországi Egyetem Geoinformatikai Kar*, 6.4.6: 5.

Nagy I. (2018): Székfoglaló ünnepi beszéd. Agrárminisztérium, Budapest,

Nagy Zs. (2015): A Fiatal gazda támogatások szerepe a mezőgazdaságban. *Debreceni Egyetem Gazdaságtudományi Kar*, p. 8.

Nagy Zs., Baráth L. (2015): A többtényezős termelékenység és a környezeti állapot változása a magyar mezőgazdaságban, az EU-csatlakozást követően. *Statisztikai Szemle*, 93(1): 53-73.

Nemzeti Agrárgazdasági Kamara (NAK) (2018): Tájékoztató a 2020 utáni Közös Agrárpolitika várható kereteiről. p. 9.

Nyíri L. (2012): Mezőgazdasági termelés versenyképességének növelése a fiatal gazdálkodók induló támogatása program keretében. *Debreceni Egyetem Agrár- és Műszaki Tudományok Centruma Gazdálkodástudományi és Vidékfejlesztési Kar*, Gazdaságtudományi Intézet

Országgyűlés Hivatala (2017): Közgyűjteményi és Közművelődési igazgatóság Képviselői Információs Szolgálat (2017/4) Közös Agrárpolitika p.1, 2

Palkovics L. (2016): Hazai agrárképzési fejlesztési koncepciója. előadás, Hódmezővásárhely, SZTE MGK

Pechrová, M. (2015): The technical efficiency of young farmers in the Czech Republic. In proc.: The International Days of Statistics and Economics, Prague, 1262-1269.

Pindado, E., Sánchez, M. (2017): Researching the entrepreneurial behaviour of new and existing ventures in European agriculture. *Small Bus. Econ.*, 49: 421-444.

Pindado, E., Sánchez, M., Verstegen, A. A. M., Lans, T. (2018): Searching for the entrepreneurs among new entrants in European agriculture: the role of human and social capital. *Land Use Policy*, 77: 19-30.

Pinter, M., Kirner, L. (2014): Strategies of disadvantaged mountain dairy farmers as indicators of agricultural structural change: a case study of Murau, Austria. *Land Use Policy*, 38: 441-453.

Pólya Á. (2014): Mezőgazdasági termelők gazdaságfejlesztési tervei és annak irányai. *AgroStratégia*, p. 11.

Popp J., Molnár A. (2010): Közös Agrárpolitika 2013 után: kihívások és lehetséges válaszok. *Gazdálkodás*, 54(1): 17.

Raggi, M., Sardonini, L., Viaggi, D. (2013): The effects of the Common Agricultural Policy on exit strategies and land re-allocation. *Land Use Policy*, 31: 114-125.

Rovny' P. (2016): The analysis of farm population with respect to young farmers in the European Union. *Procedia Social and Behavioral Sciences*, 220: 391–398.

Sarudi Cs., Horváth, P., Bertalan, P. (2016): Magyar vidékfejlesztési programok és élelmiszertermelés. *Élelmiszer, Táplálkozás és Marketing*, 12(2): 23-28.

Schimmenti, E., Borsellino, V., Ferreri, A., Di Gesaro, M., D'Acquisto, M. (2014): Implementation and prospects of the rural development policy in Sicily to support young farmers. *Rivista di Economia Agraria*, 69(1): 31-42.

Šimpach, O., Pechrová, M. (2015): Development of the Czech farmers' age structure and the consequences for subsidy policy. *Economics and Informatics*, 57-69.

Sorrentino, A., Henke, R., Severini, S. (2011): The Common Agricultural Policy after the Fischler reform, national implementations, impact assessment and the agenda for future reforms. Università della Tuscia, Italy, p. 519.

Sutherland, L. A. (2012): Return of the gentleman farmer? Conceptualising gentrification in UK agriculture. *J. Rural Stud.*, 28: 568-576.

Tresó I. (2015): K&H Agrárfejlesztési főosztályvezető, Országos Statisztikai Adatgyűjtés, Program interjú, Agrárszektor

Weisz M. (2011): Generációváltás az agrár (fejlesztés) politika segítségével. Nemzeti Fejlesztési fórum Lajosmizse

Wikipédia (2019): Magyarország, Dél-Alföld régiói URL:
<https://hu.wikipedia.org/wiki/D%C3%A9l-Alf%C3%B6ld> Letöltés: 2019. 08. 20.

Zasada, I., Reutter, M., Piorr, A., Marianne Lefebvre, M., Paloma, S. G. (2015): Between capital investments and capacity building—Development and application of a conceptual framework towards a place-based rural development policy. *Land Use Policy*, 46: 178-188.

Zerényi K. (2016): A Likert-skála adta lehetőségek és korlátok. *Opus et Educatio*, 3(4): 47.

Zondag, M. J., Koppert, S., de Lauwere, C., Sloot, P., Pauer, A. (2015): Needs of young farmers. Report I of the pilot project: Exchange programmes for young farmers. Luxembourg: Publications Office of the European Union.

12. A disszertáció témaköréből megjelent publikációk

Privóczki Zoltán István, Borbély Csaba, Bodnár Károly

Fiatal gazdák magyarországi megítélésének összehasonlító elemzése:
review KÖZTES EURÓPA: TÁRSADALOMTUDOMÁNYI FOLYÓIRAT:
A VIKEK KÖZLEMÉNYEI 7:1-2 pp. 182-190., 9 p. (2015)

Privóczki Zoltán István

Korlátozások a fiatal gazdák méhészeteiben

Horváth József; Monostori Tamás (szerk.) A gazda szemétől a precíziós
mezőgazdaságig- 120 év a Dél-Alföld agráriumaért: Magyar Tudomány
Ünnepe 2015 Hódmezővásárhely, Magyarország: Szegedi Tudományegyetem
Mezőgazdasági Kar pp. 43-49., 7 p. (2015)

Károly Bodnár, Zoltán István Privóczki

Young farmers' position in the Hungarian agrarian society

BOOK OF ABSTRACTS OF SCIENTIFIC CONFERENCES BANATS
UNIVERSITY OF AGRICULTURAL SCIENCES AND VETERINARY
MEDICINE (TIMISOARA) 3 p. 87 (2015)

Károly Bodnár, Zoltán István Privóczki

Young farmers' position in the Hungarian agrarian society

LUCRARI STIINTIFICE MANAGEMENT AGRICOL 17:1 pp. 183-187., 5
p. (2015)

Zoltán István Privóczki, Csaba Borbély, Károly Bodnár

**Young farmers' income generating capacity and capital requirement: Corn
production** REVIEW ON AGRICULTURE AND RURAL
DEVELOPMENT 5:1-2 pp. 119-125., 7 p. (2016)

Zoltán István Privóczki, Csaba Borbély, Károly Bodnár

**Income generating capacity and capital requirement of young farmers:
Vegetable production in greenhouse.**

LUCRARI STIINTIFICE MANAGEMENT AGRICOL 18:2 pp. 253-260., 8
p. (2016)

Privóczki Zoltán István

**Kertészeti pályázatok a Vidékfejlesztési Program tükrében, különös
tekintettel a fiatal gazdálkodók lehetőségeire** pp. 23-24

Bodnár Károly (szerk.) Logisztika a Dél-Alföldön: A regionális konferencia
előadásainak összefoglalói Hódmezővásárhely, Magyarország: Szegedi
Tudományegyetem Mezőgazdasági Kar p. 32 (2016)

Zoltán István Privóczki, Csaba Borbély, Károly Bodnár

Young farmers and sustainable development

Monostori Tamás (szerk.) 15th Wellmann International Scientific Conference: book of abstracts: Towards sustainable agriculture: an interdisciplinary approach

Hódmezővásárhely, Magyarország: Szegedi Tudományegyetem Mezőgazdasági Kar pp. 71-71, 1 p. (2017)

Privóczki Zoltán István

Óshonos és veszélyeztetett állatfajták genetikai állományának is situ megőrzése, különös tekintettel a fiatal gazdálkodók támogatásigénylési lehetőségeire: In situ preservation of the genes of indigenous and endangered species with special regard to the support claiming possibilities of young farmers pp. 22-23. 2 p (2017)

Bodnár Károly, Jernei Zoltán (szerk.) Logisztika a Dél-Alföldön: In memoriam Prohászka Ottó. Csongrád Magyarország: Agro-Assistance Kft. p. 40 (2017)

Privóczki Zoltán István

Fiatal gazdák alternatív jövedelemszerzési lehetősége innovatív gombatermesztési technológia által p.48, 1 p. Molnár Gábor, Belovári Anita (szerk.) „*A fantázia (erő) terei*”: tudományos konferencia Kaposvár, Magyarország: Kaposvári Egyetem p. 56 (2017)

Privóczki Zoltán István, Borbély Csaba, Bodnár Károly

Fiatal gazdák vállalkozásainak jövedelemtermelő képessége és tőkeigénye: Kukoricatermesztés

Futó Zoltán (szerk.) Magyar vidék-perspektívák, megoldások a XXI. században: I. vidékfejlesztési konferencia

Szarvas, Magyarország: Szent István Egyetem Egyetemi Kiadó pp. 82-87. 6 p. (2017)

Privóczki Zoltán István

Fiatal gazdák Standart Termelési Érték (STÉ) számításának korlátozó tényezői az állattenyésztésben

Nagy Zita Barbara (szerk.) LIX Georgikon Napok: Kivonatkiötet: A múlt mérföldkövei és a jövő kihívásai: 220 éves a Georgikon

Keszthely, Magyarország: Pannon Egyetem Georgikon Kar p.150 (2017)

Privóczi Zoltán István

Halgazda vagy fiatal gazda a kettő együtt nem megy?!

Bodnár Károly, Privóczi Zoltán István (szerk.) TUDOMÁNY A VIDÉK SZOLGÁLATÁBAN

Csongrád, Magyarország: Agro-Assistance Kft. p. 112 (2017)

Privóczi Zoltán István, Borbély Csaba, Bodnár Károly

Humánerőforrás gazdálkodás és a fiatal gazdálkodók kapcsolata

TAYLOR: GAZDÁLKODÁS ÉS SZERVEZÉSTUDOMÁNYI FOLYÓIRAT: A VIRTUÁLIS INTÉZET KÖZÉP-EURÓPA KUTATÁSÁRA KÖZLEMÉNYEI 9: 3-4 pp. 5-10., 6 p. (2017)

Károly Bodnár, Borbély Csaba, Zoltán István Privóczi

Alternative agricultural income opportunities of young farmers: rabbit meat production

LUCRARI STIINTIFICE MANAGEMENT AGRICOL 19:2 pp.13-18., 6 p. (2017)

Privóczi Zoltán István

Fiatal gazdák Standard Termelési Érték (STÉ) és Európai Mértékegység (EUME) számításának anomáliái

Egri Zoltán, Paraszt Márta (szerk.) Magasabb (helyi) hozzáadott érték, mint a vidék kitörési lehetősége II Nemzetközi Vidékfejlesztési Tudományos Konferencia: Lektorált tudományos kiadvány

Szarvas, Magyarország: Szent István Egyetem Agrár-és Gazdaságtudományi Kar pp. 82-87., 6 p. (2018)

Privóczi Zoltán István

Fiatal gazdák árbevétel és jövedelem elvárásai a vidékfejlesztési program induló támogatásának tükrében

TAYLOR: GAZDÁLKODÁS-ÉS SZERVEZÉSTUDOMÁNYI FOLYÓIRAT: A VIRTUÁLIS INTÉZET KÖZÉP-EURÓPA KUTATÁSÁRA KÖZLEMÉNYEI 10:3 pp. 93-100., 8 p. (2018)

Károly Bodnár, Tibor Könyves, Zoltán István Privóczi

Young farmers attitude to innovation in Vojvodina (Serbia)

LUCRARI STIINTIFICE MANAGEMENT AGRICOL 61:1 pp. 29-32., 4 p. (2018)

Károly Bodnár, Csósz Ioan, Constantinescu Simona, Ciolac Ramona Mariann Zoltán István Privóczi

Preliminary data on the willingness to innovation of young farmers in Timis country

LUCRARI STIINTIFICE MANAGEMENT AGRICOL 20:1 pp. 5-10., 6 p.
(2018)

Privóczki Zoltán István

Fiatal gazdák földhöz jutási lehetősége a közvetlen és közvetett agrártámogatások tükrében

Bodnár Károly (szerk.) 5. Logisztika a Dél-Alföldön: Lektorált tudományos konferencia kiadvány

Csongrád, Magyarország: Agro-Assistance Kft. pp. 62-70., 9 p. (2019)

13. A disszertáció témakörén kívül megjelent publikációk

Jerney Zoltán, Bodnár Károly, Paraszt Márta Privóczki Zoltán István, Makra László

Global rabbit meat production with a special focus on the role of China
LUCRARI STIINTIFICE MANAGEMENT AGRICOL 19:3 pp. 31-36., 6 p.
(2017)

Bodnár Károly, Bodnár Gábor, Fülöp Andrea, Makra László Privóczki Zoltán István

Nyúltartó épületek mikroklímája és légkezelése 1. p. (2017)

Farmer Expo Debrecen, Nyulas Szakmai nap, Debrecen, 2017. augusztus 18. absztrakt

Bodnár Károly, Bodnár Gábor, Makra László Privóczki Zoltán István

Nyúlistállók felújításának néhány technikai és gazdasági vonatkozása

Futó Zoltán (szerk.) Magyar vidék-perspektívák, megoldások a XXI században: I. vidékfejlesztési konferencia

Szarvas, Magyarország: Szent István Egyetem Egyetemi Kiadó pp. 48-53., 6 p. (2017)

Bodnár Károly (szerk.), Privóczki Zoltán István (szerk.)

Tudomány a vidék szolgálatában

Csongrád, Magyarország: Agro-Assistance Kft. (2017) 112 p.
ISBN:9786150007045

Bodnár Károly, Könyves Tibor, Privóczki Zoltán István Jerney Zoltán

Globalization in buffalo milk production

LUCRARI STIINTIFICE MANAGEMENT AGRICOL 19: 1 pp. 35-40.. 6 p.
(2017)

Károly Bodnár, Privóczki Zoltán István

The position of small producers in the Hungarian rabbit production

LUCRARI STIINTIFICE MANAGEMENT AGRICOL 61: 1 pp. 166-170., 5 p. (2018)

Károly Bodnár, Bettina Nyilas, Privóczki Zoltán István

ИЗАЗОВИ МАЛИХ КУНИЋАРА У МАЂАРСКОЈ

Topolya, Szerbia: MEGATREND Univerzitet Fakultet za Biofarming (2018.)

Károly Bodnár, Bettina Nyilas, Privóczki Zoltán István

Nyúltenyésztő vállalkozás fejlesztése Hajdú-Bihar megyében

Egri Zoltán, Paraszt Márta (szerk.) Magasabb (helyi) hozzáadott érték, mint a vidék kitörési lehetősége II Nemzetközi Vidékfejlesztési Tudományos Konferencia: Lektorált tudományos kiadvány
Szarvas, Magyarország: Szent István Egyetem Agrár-és Gazdaságtudományi Kar pp. 268-273., 6 p. (2018)

Károly Bodnár, Bettina Nyilas, Privóczki Zoltán István

Development of a rabbit farm in Hajdu-Bihar country (A case study)

LUCRARI STIINTIFICE MANAGEMENT AGRICOL 20:3 pp. 322-326., 5 p. (2018)

Bodnár Károly, Bodnár Gábor, Makra László, Fülöp Andrea, Farkas Zoltán, Csépe Zoltán, Privóczki Zoltán István

Improving the microclimate of a rabbit house: thermal insulation and air handling. Technical note.

WORLD RABBIT SCIENCE 27. 1, 49-55. (2019)

Károly Bodnár, László Makra, Privóczki Zoltán István

A review on environmental management of rabbit production

LUCRARI STIINTIFICE MANAGEMENT AGRICOL 21:1 pp 5-12., 8 p (2019)

14. Szakmai önéletrajz

Privóczki Zoltán István, 1971. 04. 07-én született Csongrádon, 1995-ben a Debreceni Agrártudományi Egyetem Főiskolai Karán, Hódmezővásárhelyen kiváló minősítéssel, rektori elismerő oklevéllel ökonómus szakirányon gazdasági agrármérnök diplomát szerzett. 1996-ban kitüntetéses mezőgazdasági mérnök-tanár oklevelet kapott, majd 1999-ben a Kaposváron Pannon Agrártudományi Egyetemen okleveles agrármérnökké képezte magát. 2001-től a Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztérium, később a Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Hivatal, vezető főtanácsosa. 2005. évben a Szegedi Tudományegyetem Rektora és Egyetemi Tanácsa címzetes főiskolai docensi címet adományozta számára. 2008-2012-ig mellékállású, mg-i főtevékenységű fiatal gazda volt.

A Szegedi Tudományegyetem Mezőgazdasági és Mérnöki Karának valamint a Szent István Egyetem Agrár-és Gazdaságtudományi Kar óraadó tanára. Az általa oktatott tárgyak: vidékfejlesztés, üzleti tervezés, ill. fakultációs tárgyak. 2015-től Csongrád Város Önkormányzat Képviselő Testület Agrár-bizottságának szakértő tagja. 2017-től MTA Szegedi Akadémiai Bizottság Logisztikai Munkabizottságnak tagja. Az Agrárminisztérium fiatal gazdák továbbképzésére akkreditált tanára, a Nemzeti Agrárgazdasági Kamara 1927-es nyilvántartási számon jegyzett, agrár-ökonómus szaktanácsadója. A „Saroktanya Mezőgazdasági Tudáscentrum” elnevezésű középfokú agrároktatási magánintézmény üzemeltetője és tulajdonosa. Az AGRO-ASSISTANCE Mezőgazdasági Pályázatíró, Szaktanácsadó, Agrárfejlesztési és Oktatási Korlátolt Felelősségű Társaság ügyvezető tulajdonosa. Tudományos agrár- és vidékfejlesztési tárgykörű publikációk társszerkesztője és kiadója. Nőtlen, egy fiúgyermek édesapja.

15. Mellékletek

1. Melléklet

Kérdezőbiztos: Privóczi Zoltán István Kaposvári Egyetem Gazdaságtudományi Kar Gazdálkodás –és Szervezéstudományok Doktori Iskola	
Kutatás címe: Fiatal gazdálkodók társadalmi helyzete, vállalkozásaik állapota, az igénybe vett támogatások hasznosulása a Dél-Alföldön	

**=Az eredményekben a személyre, ill. gazdaságra vonatkozó adatok nem kerülnek publikálásra, azokat bizalmasan kezelem, és csupán a kutatás eredményeinek visszajuttatása, illetve a folyamatos megkeresések miatt vesszük fel.*

Cégtípus:	Östermelő Egyéni vállalkozás Családi gazdaság Gazdasági társaság
A gazdaság vezető szakképzettsége	1. alapfokú 2. középfokú 3. szakirányú középfokú 4. felsőfokú (diploma) 5. szakirányú felsőfokú (diploma)
A gazdaság vezetőjének élet kora év
A vezető beosztása:	Felsővezető Középvezető Tulajdonos Egyéb
A gazdaság vezetőjének nyelvtudása	

Kérjük, húzza alá vagy karikázza be a megfelelő választ ahol ez releváns

1. Alapadatok

A mezőgazdaságilag hasznosított terület (saját+bérelt) ha

Talajtípus:

Aranykorona-érték: AK

Átlagos éves árbevétel eFt

Főállású dolgozók száma fő

Segítő családtagok száma fő

Alkalmi foglalkoztatottak száma: fő, átlagosan óra/fő

éves foglalkoztatással.

Területi adatok:

Szántó (ha)	Legelő (ha)	Rét (ha)	Erdő (ha)	Kertészet extenzív (ha)	Üvegház, fólia (m ²)	Halastó (ha)	Gazdasági épület (m ²)

* több válasz is bejelölhető

Legfontosabb termesztett növények és átlagos arányuk az árbevételben % (pl. búza, kukorica)	
Legfontosabb tenyésztett állatok és átlagos arányuk az árbevételben % (pl. húzómarha, sertés, juh)	
Legfontosabb termékeim és átlagos arányuk az árbevételben % (pl. tej, méz, TV paprika)	
Összesen	100%

1. **Vállalkozásom rendelkezik/rendelkezett:**

Kérem, **húzza alá vagy karikázza be a helyes választ**, több válasz is bejelölhető

	Jelenleg		A múltban		A jövőben rendelkezni fogok vele	
Középtávú (legalább 3 éves) üzleti tervvel	Igen	Nem	Igen	Nem	Igen	Nem
Fejlesztési, beruházási tervvel	Igen	Nem	Igen	Nem	Igen	Nem
Rövid lejáratú bankhitellel	Igen	Nem	Igen	Nem	Igen	Nem
Beruházási hitellel	Igen	Nem	Igen	Nem	Igen	Nem
Internetes honlappal	Igen	Nem	Igen	Nem	Igen	Nem
Internet hozzáféréssel	Igen	Nem	Igen	Nem	Igen	Nem
Szabadalommal, know-how-val	Igen	Nem	Igen	Nem	Igen	Nem
Újítással, innovációval	Igen	Nem	Igen	Nem	Igen	Nem
Új saját fajtával	Igen	Nem	Igen	Nem	Igen	Nem
Kereskedelmi egységgel (bolt, üzlet)	Igen	Nem	Igen	Nem	Igen	Nem
Tárolókapacitással	Igen	Nem	Igen	Nem	Igen	Nem
Szállítási kapacitással	Igen	Nem	Igen	Nem	Igen	Nem
Értékesítési szerződésekkel	Igen	Nem	Igen	Nem	Igen	Nem

2. Milyen információforrásokat használ a cég fejlődése érdekében?

Kérem, jelölje a 0-tól 5-ig tartó skálán az egyes információforrások fontosságát, illetve az igénybevétel gyakoriságát, melyben a „0” =nem fontos, az „5”=a leginkább fontos, valamint az „0” =nem használt, az „5”= a leggyakrabban igénybe vett információforrást jelenti

Információforrás	Fontosság (0-5)	Gyakoriság (0-5)	Információforrás	Fontosság (0-5)	Gyakoriság (0-5)
Külföldi tanulmányutak			Szakkönyvek, kiadványok		
Belföldi tanulmányutak			Szaktanácsadók		
Kutatóintézetek, egyetemek			Kereskedők, üzleti partnerek		
Tanfolyamok, képzések			Falugazdászok		
Saját kísérlet, megfigyelés			Vásárlók, vevők véleménye		
Más gazdálkodók információja			Internet, hírlevelek		
Televízió (szakmai műsorok)			Egyéb, éspedig.		

3. A jelenleg használt technológia színvonala:

Kérem, jellemezze a gazdasága jelenlegi technológiai színvonalát, melyben a „0” = nem jellemező, az „5”=leginkább jellemző.

Állítás	Jellemző (min 0-5)
Gazdaságomban az elérhető legmodernebb technikát alkalmazom	
Gazdaságomban az átlagos technikát alkalmazom	
Gazdaságomban a legegyszerűbb technikát alkalmazom	
Gazdaságomban a legproduktívabb fajtákat használom	
Gazdaságomban a legkeresettebb fajtákat használom	
Gazdaságomban magasan képzett munkaerőt használlok	

4. Mely tételket tart fontosnak a cége versenyképességének szempontjából

Kérem, jelölje a 0-tól 5-ig tartó skálán az egyes információforrások fontosságát, illetve az igénybevétel gyakoriságát, melyben a „0” =nem fontos, az „5”=a leginkább fontos, valamint az „0” =nem használt, az „5”= a leggyakrabban igénybe vett információforrást jelenti

Versenyképességet befolyásoló tényezők	Fontosság (1-5)	Versenyképességet befolyásoló tényezők	Fontosság (1-5)
Gépesítés, technológiafejlesztés		Elérhető hitelekhez való hozzájutás	
Informatikai fejlesztések		Csúcstechnológiák használata az adott ágazatban	
Intenzív fajták használata		EU pályázatok bevonása	
Ismert fajták használata		Együttműködés, szövetkezés	
Extenzív, tradicionális fajták használata		Kutatásfejlesztés	
Marketingakciók, reklámakciók		Oktatás, képzett munkaerő használata	
Versenyársak viselkedése		Alkalmazkodóképesség	

5. Akkor bocsátkoznék fejlesztésbe, beruházásba, ha....?

	Fejlesztés valószínűsége (0-5)
<i>ha az adott technológia/fajta/eljárás már elterjedt</i>	
<i>ha az adott technológia/fajta/eljárás még NEM terjedt el</i>	
<i>ha az adott technológia/fajta bizonyítottan jobb, mint jelenlegi</i>	
<i>ha a fejlesztéshez kapok támogatást</i>	
<i>ha tudok a fejlesztéshez hitelt felvenni</i>	
<i>ha stabil kiszámítható a piac</i>	
<i>ha a piac rákényszerít</i>	
<i>ha jogszabályi környezet rákényszerít</i>	
<i>ha a fejlesztéshez elegendő a saját pénzügyi erőm</i>	
<i>ha a fejlesztéssel piacot nyerek</i>	
<i>ha a fejlesztéssel csökkennek a költségeim</i>	
<i>ha a fejlesztéssel nő a bevételem</i>	

Kérem, jelölje meg a megfelelő választ: 0= semmiképp sem fejlesztenék, tevékenységet váltok; 1 = semmiképp nem fejlesztenék, 2 = valószínűleg nem fejlesztenék, 3 = talán fejlesztenék, 4 = valószínűleg fejlesztenék, 5 = mindenképp fejlesztenék

6. Megvalósított és tervezett tevékenységek:

Kérem, jelölje meg „X”-szel, amennyiben az adott területen volt már, tervez, vagy folyamatban van fejlesztése.

Tevékenységek	Nem tervezem	Az elmúlt években megtörtént	Folyamatban van	Tervezem a közeljövőben
Területnövelést, földvásárlást				
Meliorációt				
Saját tőke bevonását				
Idegen tőke (hitel, kockázati) bevonást				
Telephelyvásárlást				
Állománynövelés				
Fajtacserét, fajtaváltást				
Fajtabővítést				
Új technológia bevezetését a termelésben				
Új fejlesztést a feldolgozásban, tárolásban				
Új fejlesztést a csomagolásban				
Új fejlesztést a tartósításban				
Kereskedelmi módszerfejlesztést				
Új piacokra való belépést				
Új termék termékesalád kifejlesztése				
Energetikai fejlesztés (pl. energiahordozó csere)				
Képzett munkaerő felvételét				
Fizikai munkaerő felvételét				
Gépbeszerzést				
Gépcserét, modernizálást				
Gazdasági épület beruházást, felújítást				
Képzésen való részvételt/ Továbbképzést				
Informatikai, vállalatirányítási rendszerfejlesztést				

7. A vállalkozás fejlődését akadályozó tényezők:

Kérem, jellemezze, mely tényezők fékezik leginkább a vállalkozása technológia fejlődését. *A hatás erősségét kérem, jellemezze 0-tól 5-ig tartó számmal, melyben a „0” nem jelentős hatású, az „5” a legnagyobb hatású.*

Akadályozó tényezők	Hatás erőssége (0-5 között)	Akadályozó tényezők	Hatás erőssége (0-5 között)
Befektetők hiánya		Megfelelő módszertan hiánya	
Bankhitelek hiánya		Saját tőke hiánya	
Támogatások hiánya		Szakismeret hiánya	
Piac hiánya		Versenytársak hatása	
A kiszámítható gazdasági környezet hiánya		Képzett munkaerő hiánya	
Eszközök hiánya		Fizikai munkaerő hiánya	
Bürokratikus vagy szabályozási akadályok		Jogi akadályok <i>korkedvezményes nyugdíjazás gazdaságátadás, öröklés, földvásárlás</i>	

Köszönöm megtisztelő értékes válaszait!

2. Melléklet

Adott évben felvett fiatal gazda támogatás 2018-as jelenértéke													
Év	Ft/€	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
		251,31	251,25	280,58	275,41	279,21	289,42	296,92	308,66	309,9	311,46	309,21	318,87
	1 éves Állampapír-piaci referencia hozamok (10n.1)	8,2%	7,4%	9,4%	5,7%	5,9%	7,9%	5,3%	3,3%	1,6%	1,0%	0,2%	0,0%
2007	40 000 €	10 876 697 Ft	11 683 748 Ft	12 784 357 Ft	13 516 900 Ft	14 318 453 Ft	15 442 451 Ft	16 256 268 Ft	16 792 725 Ft	17 061 409 Ft	17 225 198 Ft	17 264 816 Ft	17 264 816 Ft
2008		40 000 €	10 795 710 Ft	11 812 666 Ft	12 489 532 Ft	13 230 161 Ft	14 268 728 Ft	15 020 690 Ft	15 516 373 Ft	15 764 635 Ft	15 915 976 Ft	15 952 582 Ft	15 952 582 Ft
2009			40 000 €	12 280 425 Ft	12 984 094 Ft	13 754 051 Ft	14 833 744 Ft	15 615 482 Ft	16 130 793 Ft	16 388 805 Ft	16 546 219 Ft	16 584 275 Ft	16 584 275 Ft
2010				40 000 €	11 647 640 Ft	12 338 345 Ft	13 306 905 Ft	14 008 179 Ft	14 470 449 Ft	14 701 976 Ft	14 843 115 Ft	14 877 254 Ft	14 877 254 Ft
2011					40 000 €	11 830 686 Ft	12 759 395 Ft	13 431 815 Ft	13 875 065 Ft	14 097 066 Ft	14 232 398 Ft	14 265 132 Ft	14 265 132 Ft
2012						40 000 €	12 485 579 Ft	13 143 569 Ft	13 577 307 Ft	13 794 543 Ft	13 926 971 Ft	13 959 003 Ft	13 959 003 Ft
2013							40 000 €	12 502 707 Ft	12 915 297 Ft	13 121 941 Ft	13 247 912 Ft	13 278 382 Ft	13 278 382 Ft
2014								40 000 €	12 753 831 Ft	12 957 892 Ft	13 082 288 Ft	13 112 378 Ft	13 112 378 Ft
2015									40 000 €	12 594 336 Ft	12 715 242 Ft	12 744 487 Ft	12 744 487 Ft
2016										40 000 €	12 578 001 Ft	12 606 930 Ft	12 606 930 Ft
2017											40 000 €	12 396 847 Ft	12 396 847 Ft
2018												40 000 €	12 754 800 Ft

3. Melléklet

Mélyinterjú alany 1.

Dr. Mikula Lajos az AGRYA (Fiatal Gazdák Magyarországi Szövetsége) ügyvezető elnöke. Az AGRYA 1996 februárjában alakult Falusi Ifjúsági Közösségek Szövetségéként alakult meg. 1996-ban a fiatal gazda fogalom még nem volt értelmezhető, néhány évvel vagyunk túl a Termelő Szövetkezetek felbomlása és a privatizáció után, ekkor indulnak el a családi gazdaságok. 1998-ban indult be a Fiatal gazdatámogatás Dr. Torgyán József agrártárca vezetősége alatt 50 millió Ft kaptak a fiatal gazdák. (tőke + támogatott hitel) Ezt a pénzt a fiatal gazdák földvásárlásra, volt TSZ telepeket, tenyészállatokat vásároltak. 1998 évi döntés indította el azokat a folyamatokat, amelyek hatása ma látszik meg igazán.

1997-től van kapcsolat az AGRYA és a CEJA (Fiatal Gazdák Európai Tanácsa) amin keresztül fontos információkhoz jutottak eme szakterületen.

Itt szembesültek azzal, hogy az Európai Unióban milyen folyamatok zajlanak és hogyan érdemes erre készülni. Ekkor indultak el az előcsatlakozási források. 2004 átfordították a szervezetet a fiatal gazdák érdekképviseletére. 2009 indult el a II. hullám a Virtuális falu program. Falusi ifjúsági közösségeket szeretnék erősíteni, szervezeti működésüket kívánják támogatni.

Így az AGRYA nem egy szervezet, hanem kettő, van egy markáns és világos vidékfejlesztési lába és egy agrár-érdekképviseleti ága és tevékenysége. Az AGRYA is igyekszik a generációs érdekek megjelenítésére, és a fiatalítás folyamatosan szem előtt van. Jelenleg is egy 25 éves személyt választottak be a vezetőség körébe. Generációs érdekképviselet a cél.

Ez a célcsoport az 1990 rendszerváltás vesztese. Oka, hogy a rendszerváltást követően azok kerültek helyzetbe, akiknek volt kapcsolati tőkéjük és pénzbeli tőkéje is, az akkori 20 éves generáció ebből kimaradt, ezek a javakkal nem rendelkezett. Akik akkor 40-es éveiben voltak azok most azok most 67 évesek, akkor nem volt szám előtt az utánpótlás kérdése, most pedig már az a végső időpontban vagyunk. Az AGRYA nem költségvetési szerv. SZAKMA; KÖZÖSSÉG; FÜGGETLENSÉG az AGRYA jelmondata. Tömegszervezeti modell jelenleg nincs, nem abban mérik a jelenleg egy szervezet erejét, hogy hány tagja van, hanem abban, hogy milyen hatása van a folyamatokra. A magyar társadalom elfordult formális kötelezettségektől, az emberek nem akarnak elköteleződni. Az AGRYA a hatásokat szeretné erősíteni. 3 000 fiatal gazdával áll kapcsolatban. A rendezvényeken keresztül kialakul egy kapcsolati háló. Amely oda-vissza működik az AGRYA és a célközönsége között. Az AGRYA közvetlen segítséget is nyújt a fiatal gazdák részére, mint szakmai érdekképviselőként. Az AGRYA így teljes mértékben belelát az egyéni problémákba és a konkrét ügyekbe is. Generációváltást segítő munkacsoport az Agrárminisztériumba, valamint a köztestületi pozíciója is van az AGRYÁNAK így a NAK Fiatal gazda és Innovációs Osztály vezetésében is részt vesz. Az Emberi Erőforrás Minisztériumba való munkacsoport Irányító Hatóság Monitoring Bizottságában is jelen vannak.

16-18% a fiatal gazdák aránya az összes gazdatársadalomban. Lengyelországban, a szocializmusban sem szűntek meg a magángazdaságok, a politikai pályán a Lengyel Parasztpárt nagyon sikeres. A lengyel parasztgazdaságok túléltek a kommunizmust. 10-20 ha-s gazdaságok vannak, kicsik, de túléltek. Nulláról soha nem nő ki fiatal. Bár induló támogatás a neve, ettől függetlenül pótlólagos tőkejuttatás az adott gazdágnak. Megerősítette a szándékot a leendő fiatal gazdáknak. A magas számú probléma, szabálytalansági eljárás, bírósági és peres ügyek az inkorrekt

pályázatírók, pontszám optimalizált pályázatai és minden áron nyerni akaró „fiatal gazda” jelöltek miatt következett be. Ez az adott gazda felkészültségéről is számot, hogy aláírnak egy olyan pályázatot, amivel nincsenek tisztában. Az AGRYA nem tagja a COPA-COGECA (European Farmers European Agri-Cooperatives) nincs is kapcsolata velük, ennek egyszerű oka van több tízmillió forint a tagsági díj, melyet az AGRYA költségvetése nem visel el, még a CEJA-nak 3 millió Ft, melynek az AGRYA teljes körű és jogú tagja.

Több szám jelenik meg a magyar statisztikában 500 ezer fő van jelenleg. 700 ezer fő gazdálkodó volt. Jelenleg 30-40 ezer család a magyar mezőgazdaságban, aki ténylegesen gazdálkodik. A területalapú támogatásoknál benyújtott 160 ezres szám egy orientációs szám. Az AGRYA jelenleg 9-10 ezer a fiatal gazdálkodóval számol. Jelen folyamatban zajlik a birtokkoncentráció erős gazdálkodó építi. Masszív tömeg kezd kialakítani, aki tényleg ezzel akar foglalkozni. Ki fog termelődni az a réteg, ami tovább viszi a termelést. Ahol van vagy ott ki fog termelődni az utánpótlást. Nem az életkort kell felemelni, mert ez befektetés igényes szakma. Nem 300 ha-ral tud belépni, hanem a munkaerő igényes gazdaságba tud belépni (kertészet, kisállat tenyésztés). 2010-es évek után kommunikációs váltás történt, amivel Magyarország előkelő pozícióban van a jelenlegi agrárminiszter (*Dr. Nagy István*) pontosan látja, ezt volt egyetemi oktatóként mi zajlik most az agrár-felsőoktatásban. Zártkertek lehetnek a belépési pontok.

Mentorálás több szintű, a támogatásnál maga az ember az individuuum marad ki. Végig kell kísérni a tevékenységét, egyfajta személyiségfejlesztést is végezni. **ÍGY NEVELD AZ ÁLMAIDAT** programvállalkozási készségfejlesztő program 2016-2017-ben véget ért. Személyiségfejlesztő projekt, az embert kell felkészíteni a vállalkozói. Legyen 2 éves után követés a középiskolában végzett diákoktól.

Mélyinterjú alany 2.

Dr. Weisz Miklós AGRYA társelnöke, a Nemzeti Agrárgazdasági Kamara Fiatal gazda és Innovációs Osztály osztályvezetője. Fiatal gazda minimum, Nemzeti minimum az agár-nemzedékváltásért c. projekt felelőse. Ebben áttekintik a szakterületeket csoportosítva témakörönként, ahol úgy érezzük, hogy előrelépés szükséges ahhoz, hogy fiatal gazda ügyön érdemben segíteni lehessen. Feladatokat határoz meg a szakmai szervezetnek, a döntéshozónak tehát az Agrárminisztériumnak és a piaci szereplőknek is, egyfajta üzenetek vannak benne azoknak, akik érintettek a generáció váltás problematikájában.

- 1.) A földügy a legnehezebb probléma! A kutatások azt mutatják, hogy a fiatal gazdák ezt jelölték meg a legkardinálisabb problémaként. 2013. évi földtörvény milyen és annak 2019. évi módosítása még mindig nem kezeli elég preferánsan a földhöz jutás kérdését. A földtörvényben nevesítve van, de gyakorlatilag egy alkategóriaként. Családi gazdálkodóként a sorrendben előbbre van, így a fiatal gazda jobban jár, ha családi gazdálkodóként vásárol földet. Javaslatban előkelőbb helyet kérnek, mint a vásárlási, mint a bérleti rendszerben. Ez a javaslat a fiatal gazdák első földhöz jutását segítené elő az első 30 ha-ig. Másik kérdéskör az állami földhöz jutás kérdése. Az NFA földvétel. Az életképes birtoktestek értékesítése már lezárult a kisebb földterületek jelenleg is vannak eladók. Az újabb lehetőség lehet az Agrárminisztérium részéről az osztatlan közös földterületek tekintetében az állam kezébe kerülő, földnyilvántartásban szereplő, de élő tulajdonossal már nem rendelkező földterületek kiejánlása a fiatal gazdák részére.
- 2.) Finanszírozás, egy speciális hiteltermékre lenne szükség. Mely forgóeszköz, földvásárláshoz, illetve beruházás finanszírozáshoz. Agrár Széchenyi kártya, induló (25 millió forint keretösszegű) lezárt gazdasági

ével nem rendelkező gazdák a keret alig 1% vették eddig igénybe. Összesen országos szinten nem többen, mint 150 fő. Oka: kicsi a keretösszeg, valamint induló vállalkozásnál nem a forgóeszközhitel a preferált hitelfelvételi mód. Állami pénzalap létrehozása is szóba jöhet. A pénzpiac észrevette azt a folyamatot és termékeket hozott létre így az OTP. TAKARÉKBANK; MAGYAR FEJLESZTÉSI BANK ezek általában tőkealapok, mely nem a klasszikus gazdaságátadást segítenék elő, hanem azt a folyamatot, ha egy meglévő gazdaság vezetője nyugdíjkorhatárba ér, és nincs, aki a gazdaságot tovább vigye, vagy nem akarja senki tovább vinni a gazdaságot, abban az esetben szakmai befektetőhöz történő tőkebefektetést segíti elő. Az Agrárminisztérium a családon belüli átadást preferálja/ná nem pedig egy idegen menedzsmentvezetést.

- 3.) Agráröröklés, sajnos túlmutat az Agrárminisztérium hatáskörén, és polgárjogi kérdésköröket vet fel. Az örökös társak kérdése megoldatlan. A minisztériumi munkacsoport arra a következtetésre jutott, hogy az agráröröklés kérdéskörét a működési formák letisztultsága jelentené. Álláspontjuk szerint a jogi személyiségű családi gazdaság esetében az agráröröklés is jobban szabályozható lenne. Felmerül az illeték és az adózás kérdése.

Az AGRYA az alábbi fiatal gazdákat érintő munkacsoportokban képviselteti magát. Agrárminisztérium generációváltás munkacsoport, Agrárgazdasági Tanácsban, éves előterjesztésben vesz részt a parlament elé terjesztésben, a Vidékfejlesztési Program Monitoring bizottsága, jelen Vidékfejlesztési program előkészítő és tervező munkacsoportban való részvétel, illetve az új 2021-27 munkacsoportban való részvételre is felkérést kaptak. Agrárminisztériummal stratégiai együttműködés keretében a jogszabályalkotási feladatokban való részvétellel és véleményezési jogkörrel bírnak,

valamint az Európai Fiatal Gazdák Szerv a (CEJA) képviselteti magát. Vidéki Fiatalok Európai Egyesületének (RYE) is tagja az AGRYA, a Közép Európai Fiatal Gazda Együttműködés (CERYC) tapasztalatcserét szolgálják.

Az új KAP-ban a közvetlen támogatási keret (KAP I. pillér) min. 2%-át kell fiatal gazdákra fordítani. Jelenleg ez a szám 0,7-0,8% körül tendál a fiatal gazda kiegészítő támogatások esetében. Új KAP esetében az most már csak a kérdés, hogy mekkora összegnek a min. 2 %-a lehet kiosztható?

Legrosszabb esetben is nominál értékben 4%-os csökkenésről beszélhetünk az azt megelőző ciklushoz képest. Ami azért elég súlyos, mert ennek reálértéke jóval magasabb. Tehát magasabb lesz a fiatal gazdákra elkölthető összeg. Ez az alábbiakban valósítható meg:

- 1.) a többlet támogatott terület nagyságot növeljük a jelenlegi 90 ha támogatott területből kiindulva, amire jelenleg nincs Európai Uniós korlátozás vagy;
- 2.) az 1 ha-ra eső többlet támogatás értékét növeljük a jelenlegi 66 EUR-ról magasabb összegre;
- 3.) A jogosultsági területet kiterjesztjük pl. az 5 év kiterjesztésére. Sajnos ennek azért nincs meg a realitása, mert a 2021-27-es ciklus eleve 7 éves, amelynek 1-2 átmeneti év lesz az elején, így kicsúsznánk a 7 évből. Arra is volt javaslat, hogy a jelenlegi 40 éves felső korlátot 45 évre terjesszék ki. Ennek viszont már Európai Uniós korlátai is vannak.

Az AGRYA az Agrárminisztérium felé scenario számítási javaslatokkal él. Felvetés lényege, hogy jelenleg a fiatal gazda többlettámogatást megközelítőleg 10 000 gazda igényli, ha megnövelik a támogatási keretet abban az esetben belépnek-e a rendszerbe új szereplők, akik tényleges gazdálkodást nem is folytatnak.

Mélyinterjú alany 3.

Dr. Rákóczi Attila a Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Hivatal (MVH) Békés Megyei volt Kirendeltség vezetője, Békés Megyei Kormányhivatal főigazgatója.

A KAP indulása az 1960-as évek elején teljesen más problémakörök megoldására szakosodott. Elsősorban a piaci zavarok megoldása volt a fő célkitűzés, ahogy az időben haladt előre a szabályozási rendszer kiigazításokra szorult és eljutottunk az 1990-es évek végére, ami jelentős változást hozott ez az AGENDA 2000 programban testesült meg. Felvillantotta azokat a lehetőségeket, ami az EU leendő és csatlakozni kívánó tagállamokra várt, itt már nem piaci zavarokra és ellátási problémákra keresték a választ, hanem az agrár-vidékfejlesztésre és a generációváltásra, környezet- és természetvédelemre. Itt már teljesen nyilvánvalóvá vált, hogy előregszik a gazdatársadalom, nem csak Európai Unió, hanem tagállami szinten is. Ekkor már láthatóak voltak a gazdaságátadási, korai nyugdíjazási intézkedések, illetve a fiatal gazdák támogatása. A generációváltást próbálták intézkedésekkel orvosolni, de ennek komplexitásához nem fért kétség. Az agrártámogatásokban való megoldás keresése csak az egyik válasz lehet. A vidéki települések elnéptelenedése, a falvakból a városokba költöző lakosság elvándorlását követően megszakad az a lánc, ami az idős és a fiatal generáció között tapasztalható volt, illetve egy olyan probléma is felvetődött gazdák elmondása alapján, hogy az adott gazda szeretne volna, hogy gyermeke többre vigye, mintsem mezőgazdász legyen.

Ezek a negatív hatások együttesen eredményezték azt a tényt, hogy nincs ember, aki megművelje a földet. Kutatások igazolták az ember és föld kapcsolatát, melyből kiderült, hogy ha mindennapi táplálékunkat a földhöz érve azon járva szerezzük meg, akkor kötődésünk erősebb, mint abban az esetben, amikor földet eszközként csupán jövedelem szerzés céljából használjuk, pl. bérbe adjuk. A fiatal generációban a földhöz való ragaszkodás

csökkent, nem úgy tekintettek rá, mint ahol az élelmiszert termelték, hanem eszközre, amit örököltek/kaptak és azt tovább adják, eladják/bérbe adják.

A támogatásokon keresztül érkező ösztönzéseknek azért nagy jelentősége van azt kiváltképp a 2007-2013 költségvetési ciklusban láthattuk a félig önálló gazdaságok támogatását, a korai nyugdíjazás intézményrendszerét és a fiatal gazdatámogatásokat.

A termelési kedv a támogatások következtében nőtt, Békés megyében is ezt tapasztalták. A változó felhívások és a pályázók kondíciói alapján eltérő pályázati eredményre vezettek. A kapott támogatások hasznosulása változó képet mutat, objektív kimutatásokkal bár nem rendelkeztek, szubjektív véleményt ennek ellenére formáltak. A Békés megyei kirendeltségen azt tapasztalták, hogy azok voltak ebben sikeresebbek, akik mögött egy szülői háttérgazdaság működött. Az említett időszakban fontos kritérium volt, hogy nem lehetett a pályázó regisztrált gazda, tehát pályázati értelemben teljesen „szűznek” kellett lennie, ami ebben a megközelítésben negatívumnak bizonyult.

A következő ciklusban már megjelent az ún. normatív fiatal gazdatámogatás, ami az első 90 ha terület nagyságig megközelítőleg 20 000 forint összeget jelent, amit a KAP lévén a közvetlen kifizetési keretből finanszíroztak. Fontos jelentőséggel bírt, hogy itt már nemcsak a magánszemélyek, hanem a jogi személyiséggel bíró cégek is pályázhattak erre a támogatásra. Valamint a minimum követelményként már előírták a legalább 6 000 STÉ üzemméret nagyságot, illetve elvárás volt, hogy meglévő vállalkozással rendelkezzen az adott fiatal gazda, de a támogatás mértéke továbbra is 40 000 EUR érték maradt.

Az új KAP, körvonalazódni látszik, amiből kiderül, hogy a II. pillérből ezt a támogatási formát 100 000 EUR összegre kívánják felemelni. Ebből egyértelműen látszik az akarat, hogy igen is fontos az Európai Unió számára a sikeres generációváltás.

Jelenleg nem könnyű mezőgazdasági vállalkozást alapítani. Két fiatal gazdálkodó típust különböztethetünk meg:

- 1.) aki a szokásjog alapján műveli földjét;
- 2.) a teljesen felkészült fiatalok, akik ismerik, és nyomon követik a jogszabályokat, alkalmazzák az eszközöket akár a támogatási kérelmek beadását, akár precíziós gazdálkodást, akár a mobiltelefonos applikációkat. Ismerik a piacot, ismerik a lehetőségeket.

Ennek ellenére sajnos az egyes agrárfórumokon még viszonylag kevés fiatal gazdát látni, ez a megállapítás nem reprezentatív, hiszen ennek okát pontosan nem tudni Békés megyében a normatív fiatal gazdatámogatást nem egészen 800 fő vette igénybe, de az a szám is folyamatos csökkenést mutat.

A megyei átlagos birtokméret nő 28,5 ha-ról 30,0 ha felett járunk, abban a megyében, ahol az országos igénylések 10%-a van, hogy a kis és közepes birtokok erősödnek és számuk nagyobb, ez összevág azzal az akarattal, amit a Földforgalmi törvény, a jelen agrártámogatási rendszer és a józanész követ.

Békés megye specialitása ezen kívül még, hogy országosan is a legmagasabbak itt a földárak, ha van egyáltalán eladó föld.

Ezek után kell-e, hogy földhöz jusson a fiatal gazda? Alapanyag termelés tekintetében valóban sok területre van szükség, hogy megfelelő jövedelemre tudjon szert tenni. Ha az adott fiatal gazda intenzív ágazatban gondolkodik így virág vagy fóliás termesztésben, akkor nem feltétlenül biztos, hogy a kitörési pontot számára földhöz jutás jelenti.

Így, ha magasabb hozzáadott értékű tevékenységet végez, pl.: méhészkedik, vagy tevékenysége nem alapanyag előállításról szól, akkor nem feltétlenül kell ragaszkodnia a földvásárláshoz, mert nem tud versenyezni a már gazdálkodást folytatókkal szemben.

Valóban rendkívül kicsi esély van, a területvásárlásra, ugyanakkor a saját kertek fóliás kertészeti hasznosítása, mely rendkívül nagy STÉ üzemméret nagyságot eredményez úgy, hogy az időjárási kockázatokat részben kizárhatja. Így tehát a feldolgozottsági szintet és a hozzáadott értéket kell/kellene a fiatal gazdáknak növelni. A támogatás intézkedés is preferálja a kertészet és az állattenyésztés térnyerését. Ezt felismerve az agrárkormányzat is a REL (Rövid Ellátási Lánc) ösztönzésének irányába halad.

Komplex kérdéskör nem csak az agrártámogatási rendszer komplexitását jelenti, hanem pl. a foglalkoztatási támogatások kérdésköre is létjogosultságot nyerhet, valamint az oktatás komplex megközelítése kiegészülve a Falusi CSOK *(Falusi Családi Otthonteremtési Kedvezmény 2019. július 1-jétől 2486 kistelepülésen használt lakás vásárlására is felvehető 1 gyermek esetén 600 ezer, 2 gyermek esetén 2,6 millió, legalább 3 gyermek esetén 10 millió forint 2022 közepéig. Vásárlásra a felvett összeg fele fordítható, míg a másik felét korszerűsítésre és/vagy bővítésre kell felhasználni. Emellett felvehető a 10, illetve 15 milliós kamattámogatott kölcsön is)* (MAGYAR KÖZLÖNY, 2019) és Modern Falvak, Modern Városok Program. Ez említett programok is a komplexitást szolgálják, hiszen hogy akarjuk helyben tartani a fiatal gazdát, hogy művelje a földet, ha a gyermekét nem tudja óvodába/iskolába elvinni. Addig még korábban 1-1 szegmens részesült támogatásban addig a mostani kormányzati támogatásoknak köszönhetően komplex megoldási csomagot láthatunk, akár lakhatási akár családtámogatási és foglalkoztatási vonalon.

Mélyinterjú alany 4.

Papp Gergely KAP szakértő, a NAK Szakmai Főigazgató-helyettese. 13 évig az Agrárgazdasági Kutató Intézet (AKI) kutatója. A NAK egyfajta transzformációs szerepet tölt be a gazdák/ fiatal gazdák és a kormányzat között a felmerült igényt, ami felmerül, átfordítja arra a nyelvre, hogy azt a közigazgatás is tudja értelmezni. A generációváltás kulcsa a fejlődés, egyelőre megoldatlan mind az Európai Unióban mind Magyarországon a mezőgazdasági termelők életkora 56-57 év körül van. Két tagország ismert, amely ebben a kérdésben jól áll ez Hollandia és Lengyelország.

Az Európai Unió Bizottságnak javaslata értelmében az új KAP rendelet tervezete megközelítőleg 5 hónapos folyamat, ennek oka egy ún. „trilógus” döntéshelyzet. Melyben szerepet kap az Európai Parlament a tagországok és mezőgazdasági miniszterek. A KAP megalkotása kiemelt és specifikus cél az Európai Unió mezőgazdaságában. Nem az a probléma, hogy kevesebb ember gazdálkodik, hanem az, hogy fenntartható-e és hatékony-e a gazdálkodás? A kiváltó ok a problémás, ami nem más, mint a gazdálkodói környezet. Az Európai Unió azt szeretné elérni, hogy az adott gazda még élteben/élve adja át a mezőgazdasági üzemet. A holland gazdák ezt 60-65 évesen megteszik.

A problémák felismerése minősíti a beavatkozásokat is. Így az Európai Unió bizonyos támogatási összegeket különít el, így a környezeti fenntarthatóságra és a vidékfejlesztésre. A fiatal gazdák esetében minden tagállam egyet ért abban, hogy I. pillér keretösszegének minimum 2%-át fiatal gazda normatív támogatásra kell fordítani. Valamint minden tagország egyet ért abban is, hogy a jelenlegi egyszeri II. pillérből támogatott max. 70 000 EUR támogatási összeget (Magyarország saját tagállami döntése értelmében 40 000 EUR összeget nyújtott) 100 000 EUR összegre kell felemelni. Ennek

oka, hogy az egyes tagállamok elismerik, hogy a mezőgazdaság befektetés, illetve tőkeigényes ágazat, így magas belépési korláttal bír.

A tagállamok közötti vita, tehát nem a konkrét pénzelosztáson van, hanem azon, hogy KI LEGYEN, ÉS MEDDIG FIATAL GAZDA?

- Hány éves legyen, lehet/legyen maximum?
- Kezdő „0” üzemmérettel rendelkezőket kell-e támogatni?
- Hány évig járjon a többlettámogatás?
- Hány hektár legyen a támogatás felső korlátja?
- Hány százalék legyen a beruházási többlettámogatás?

A mai mezőgazdaság egy robbanásszerű változáson megy keresztül a precíziós gazdálkodás, a robotizáció, az új talajművelési eljárások, a hatóanyag kijuttatások az adatokkal, információk kezelése terén generációs szakadék húzódik.

Amennyiben azt vizsgáljuk, hogy az EU teljes költségvetésének mekkora része az, amit a tervek szerint a Közös Agrárpolitikára kívánnak költeni a brüsszeli bürokráták, akkor akár el is keseredhetünk. Míg ugyanis jelenleg a KAP-ra a teljes költségvetés 36 százalékát fordítják, addig a kiszivárgott információk szerint 2021-től már csak a 30 százaléka fog jutni. Az egyébként már évtizedek óta megfigyelhető, hogy költségvetésnek egyre kisebb százalékát fordítják a mezőgazdaságra, az 1980-s években még a 60-70, sőt korábban a 80 százalékát is ez tette ki. Vagyis ebből a szempontból nem jók a hírek – mondta a főigazgató-helyettes. Ha viszont folyóáron vizsgáljuk a számokat, és azt nézzük meg, hogy mennyi pénz fog egy adott országba évről-évre érkezni, és abból mekkora összegű területalapú vagy termeléshez kötött támogatást lehet kifizetni, akkor nem tűnik olyan rossznak a helyzet.

Nagyságrendileg ugyanis 2021-2028 között évente megközelítőleg ugyanannyi pénz fog érkezni Magyarországra, mint amennyi most. Bár több országban – Litvánia, Lettország, Észtország –, ahol az egy hektárra jutó

támogatás jóval kevesebb, mint az EU átlaga, ott szeretnék növelni a támogatást, és emiatt van egy kis fenyegetettségünk, hogy emiatt esetleg egy-kétezer forintot veszíthetünk hektáronként a korábbi támogatási összegből. A kormányzat nem tartja elfogadhatónak, hogy a magyarok finanszírozzák azokat, akik az uniós átlagnál eddig is többet kaptak hektáronként, vagyis a németeket, a hollandokat, a franciákat. De még, ha ez az elvonás be is következne, akkor is, a mostani számítások alapján azt lehet mondani, hogy nagyságrendileg a mostani hektáronként 70 ezer forint körüli összeg lesz a területalapú támogatás.

Az már egy másik kérdés, hogy ha az értékét nézzük a pénznek, akkor mennyit ér a 2027-es hetvenezer forint a mostani 2018-as hetvenezer, illetve az azt kiegészítő jelenleg fiatal gazdák esetében a húszezer forint összegű kiegészítő normatív többlettámogatás. Ahol viszont egyértelműen csökkenni fognak a támogatások, az a vidékfejlesztés lesz. Uniós forrásból kevesebb pénz fog jutni AKG-ra, fejlesztési, beruházási támogatásokra, mint korábban jutott. De ez nem jelenti azt, hogy ténylegesen kevesebb pénzt kapnak majd ezekre a termelők 2021-2028 között, hiszen ezek a vidékfejlesztési konstrukciók úgynevezett társfinanszírozás keretében kerülnek kifizetésre.

Jelenleg, ha valaki AKG-t vagy valamilyen beruházási támogatást kap, akkor annak a támogatásnak a 83 százaléka jön Brüsszelből, míg a 17 százalékát a magyar költségvetés teszi mellé. Az már jól látszik, hogy a bizottság kevesebbet adna, de arra lehetőség lesz, hogy a tagországok a saját pénzükből többet vállaljanak. Vagyis, hogy Magyarországnál ne 17 százalék legyen a társfinanszírozási arány, hanem ennél magasabb.

Mélyinterjú alany 5.

Gémes László Csongrád Megyei Közgyűlés elnöke, a Csongrád Megyei Agrárgazdasági Kamara elnök-helyettese, AGRYA Felügyelő Bizottságának elnöke, Országos Magyar Vadászkamara Csongrád megyei Területi Szervezetének elnöke, Szegvár Nagyközség volt polgármestere, Fiatal Gazdák Dél-Alföldi Szövetségének társelnöke.

A Dél-alföldi régiót is az elöregedés határozza meg, ezért fontos, hogy a generációváltás megtörténjen. A régióban nagyon sok a 70 év feletti gazda is ez a hivatás, még inkább életmód, mint halálíg szól, ebből nagyon nehéz kiszállni. A Termelő Szövetkezeti világ átreformálta az örökösödési trendet, felborult az apáról-fiúra való gazdálkodás folyamata. 1990-es évek végétől kezdődött el újra egy olyan folyamat, ahol olyan családi gazdaságok próbálnak létrejönni, ahol a generációk automatikusan váltják egymást. A gyerekek, de legalábbis a családból egy gyermek ezzel kíván foglalkozni. A mai viszonyok között egy I. generáció gazdának nincs egyszerű dolga, ennek oka a földpiac telítettsége. Ezért két lehetőség adódik, vagy olyan gazdaságot vesznek át, ahol nincs gyermek, vagy a gyermekek teljesen más területen helyezkedtek el. Ebben az esetben is egyelőre a földbérlet jöhet szóba, ugyan is a földeket egyelőre még mindig nem adják el. A földvásárláshoz komoly erőforrások kellene induló gazdák esetében, ennek terhei nagy kötöttséget jelentenek. A családi háttérrel rendelkező fiatal gazda, sokkal könnyebben veszi ezeket az akadályokat, mint az akinek semmilyen családi háttere nincs. A családi háttér nélküli gazdáknak kitörési pontjuk lehet, ha olyan nagyobb agrárvállalkozásban helyezkednek a végzés után, ahol kellő gyakorlatot szerezhetnek. Majd folyamatos földbérletekkel fejleszti magát. Az, hogy valaki mezőgazdasági tanulmányait befejezi, vén legyen a felső vagy középfokú intézményben, több 100 ha-on kezdjen gazdálkodni, annak esélye a „0”-val egyenlő.

Az állattartást kisebb léptékben is el lehet kezdeni, legyen az pl. sertés vagy a szarvasmarhatartás.

A szántóföldi növénytermesztésben a teljes modernizáció nagyon nehéz, a gépek aránytalanul drágák, pályázatok ezt a szegment elkerülik. Üdvözlendő tény, hogy a banki hitelkamatok, még mindig nagyon alacsonyak és az agrárium finanszírozása a legstabilabb, mert kicsi kockázata. TAKARÉKBANKON az integrációt követően, a hitelbírálatot az agrárszakemberek fogják bírálni.

A területalapú támogatás stabil jövedelem kiegészítés, de emellett az állattartási támogatások is említést érdemelnek.

A fiatal gazdák további lehetősége a kézműves élelmiszeripari termékek előállításában van. Ennek meghatározó pontja, hogy ezen termékekre nem csak a falusi közösségekben, de városokban is megnőtt az igény. Jelen jogszabályi környezet is teret enged ennek, mert nem túlszabályozott. Az értékesítési láncokat a fiatal gazdák kiválóan használják pl. facebook. Kertészeti kultúrában az indulás a hideghajtatásos kultúrákban rejlik.

Az új KAP-ban a fiatal gazdáknak még nagyobb teret kell nyerniük a II. pillérből támogatott 40 000 EUR támogatást élszerű lenne emelni, ezzel párhuzamosan más szűrőket kellene beiktatni, mert tapasztalat alapján csak az elvárt működtetési időre (5 év) tarják fenn gazdaságukat, de vannak olyanok is, akik még eddig sem. Mindeközben a valós gazdálkodást folytatók nem jutottak forráshoz. A középfokú agrárvégzettségűek ebben a pályázati forrásban a pontozás alapján jogosultak, de „0” pontot kapnak, még a felsőfokú agrárvégzettségűeket 8 ponttal segítik. Ezzel szemben a középfokú végzettségűek a szakmánál maradnak, a felsőfokú végzettségűek esetében pedig átlagosan 10 főből, 7,5 fő pályaelhagyó lesz.

4. Melléklet

Sorszám	Miben különböznek a fiatal gazdák idősebb társaiktól?
1.	A használt területeik átlaga nagyobb (ha)
2.	Nagyobb az alkalmazottaik éves munkaerő egysége (ÉME/év)
3.	Az üzemi kibocsátásuk magasabb (EUR/üzem)
4.	Speciális fiatal gazda-borítékkal rendelkeznek, 2 % elkülönített többlettámogatás a (KAP I.)
5.	Alaptámogatáson felüli 10 % kiegészítő támogatásban részesülnek (KAP II.)
6.	Nem teljesítési feltétel a teljes lezárt üzleti év megléte (KAP II.)
7.	A kor előre haladtával nő a földvásárlási, csökken a földbérleti szándékuk
8.	Hosszú távra terveznek és nagyobb mértékűek a befektetéseik
9.	Nagyobb a szándékuk az innovációra
10.	Nagyobb az igényük az online tér alkalmazására és a digitalizációra
11.	Racionálisabb kockázatvállalás jellemzi őket
12.	A fiatal korosztály tapasztalatához társuló személyes potenciáljuk (tenni akarásuk és munkabírást) kétségtelenül nagyobb
13.	Az 1 ha területre jutó kibocsátásuk kisebb (EUR/ha)
14.	Az önellátásra termelő üzemeik aránya kisebb
15.	Kevesebb a humánerőforrásuk és a saját tőkéjük
16.	A koruk fordítottan arányos a migrációs hajlandóságukkal
17.	Alacsony szakmai és társadalmi presztízzsel rendelkeznek
18.	Népszerűtlen az iskolarendszerű agrárképzés
19.	Hitelfelvételhez a fedezet és a kezes hiánya